

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1996:19

Etter inntektsoppgjørene 1996

Rapport nr 3, 1996 fra
Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene.
Avgitt til Administrasjonsdepartementet 20. juni 1996.

STATENS FORVALTNINGSTJENESTE
STATENS TRYKNING

OSLO 1996

Forord

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene la 17. januar i år fram sin hovedrapport foran årets inntektsoppgjør. I likhet med tidligere hovedrapporter bygget rapporten delvis på et foreløpig materiale.

Beregningsutvalget legger nå fram en ny rapport hvor ny statistikk og annet materiale er innarbeidet. Rapporten gir oversikter over lønns- og inntektsutviklingen, prisutviklingen og utviklingen i konkurranseevnen. Det gis korte oversikter over utviklingen i verdensøkonomien og norsk økonomi. Utvalget har gjennomgått prisanslaget for 1996 på nytt. Hovedtrekkene i årets inntektsoppgjør blir omtalt.

Siden forrige rapport har ekspedisjonssjef Tore Eriksen overtatt som Finansdepartementets medlem i utvalget etter ekspedisjonssjef Hans Henrik Scheel.

Utvalgets medlemmer med unntak av Norges Fiskarlags medlem, har deltatt i arbeidet med rapporten. I tillegg har følgende deltatt: Pål Boug og Torbjørn Eika, Statistisk sentralbyrå, Eystein Gjelsvik, Landsorganisasjonen i Norge, Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, Kjetil Berner, Liv Sannes og Kyrre Aamdal, Finansdepartementet, Tormod Belgum, Tone Tønnessen og Ola Veblungsnes, Administrasjonsdepartementet.

Oslo, 20. juni 1996

Svein Longva Leder

Tore Eriksen

Leif Forsell

Olav Magnussen

Bernhard Nestaas

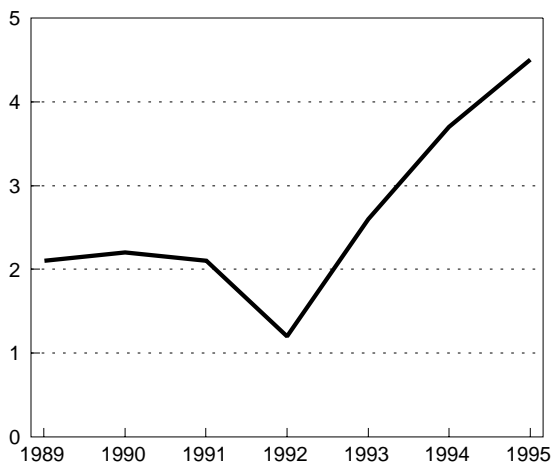
Stein Reegård

KAPITTEL 1

Den samlede inntektsutviklingen**1.1 DISPONIBEL INNTEKT FOR NORGE**

- 4,5 prosent økning i brutto disponibel realinntekt for Norge i 1995 – produktveksten bidro klart mest.

Brutto disponibel inntekt for Norge økte klart i 1995. Foreløpige nasjonalregnskapstall viser en økning med 60,6 milliarder kroner, fra 838,0 milliarder kroner i 1994 til 898,6 milliarder kroner i 1995. Til sammenlikning økte brutto disponibel inntekt for Norge med 44,0 milliarder kroner i 1994 og 36,2 milliarder kroner i 1993. Tallene brukt i dette og i de kommende kapitlene er basert på nasjonalregnskapets nye regnskapskonvensjoner. Fram til nå har Statistisk sentralbyrå bare kommet med tall basert på dette opplegget for årene fra og med 1988. Det er ennå ikke beregnet kapitallit etter den nye regnskaps-standarden, og det er derfor utviklingen i *brutto* og ikke *netto* disponibel inntekt og driftsresultat som omtales i dette kapitlet.

Figur 1.1 Vekst i brutto disponibel realinntekt for Norge

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.1: Inntektsutviklingen i Norge. Milliarder kroner (løpende priser)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*
Bruttonasjonalprodukt	639.6	682.3	722.1	762.8	784.3	823.3	869.7	925.9
- Formuesinntekt og lønn til utlandet, netto	16.4	19.2	21.5	25.3	17.5	19.8	20.2	15.3
= Bruttonasjonalinntekt	623.2	663.1	700.6	737.4	766.8	803.6	849.5	910.5
- Stønader og løpende overføringer til utlandet, netto	6.4	6.6	7.5	7.9	9.0	9.5	11.5	12.0

Tabell 1.1: *Inntektsutviklingen i Norge. Milliarder kroner (løpende priser)*

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*
Brutto disponibel inntekt for Norge	616.8	656.5	693.1	729.5	757.8	794.0	838.0	898.6

* *Foreløpige tall*

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Veksten i *brutto disponibel realinntekt for Norge* har tatt seg opp gjennom de 3 siste årene etter flere år med en jevn og moderat vekst. I følge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet var økningen 4,5 prosent i 1995 og 3,7 prosent i 1994, mens den i 1992 var nede i bare 1,2 prosent.

Tabell 1.2: *Vekst i brutto disponibel realinntekt for Norge¹⁾. Prosent*

	Endring fra året før						
	1989	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*
<i>Vekst i brutto disponibel realinntekt</i>	2.1	2.2	2.1	1.2	2.6	3.7	4.5
<i>Bidrag til vekst, prosentpoeng:²⁾</i>							
Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av råolje og gass ³⁾	2.2	0.7	2.0	1.7	0.4	1.6	1.0
Produksjonsvekst i øvrige næringer ³⁾	-1.2	1.2	1.3	1.8	2.5	3.6	2.4
Endring i bytteforholdet	1.4	0.6	-0.7	-3.2	0.0	-1.3	0.4
Endring i rente og stønadsbalansen overfor utlandet	-0.3	-0.3	-0.5	1.0	-0.3	-0.2	0.7

* Foreløpige tall

- 1) Tallene er basert på nasjonalregnskaptall etter ny regnskapsstandard. Inntektstallene er deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for brutto innenlandsk sluttanvendelse, dvs. innenlandske sluttleveringer inklusive lagerendring.
- 2) Uoverenstemmelser i tabellen skyldes avrunding
- 3) Produksjonsvekst målt ved bruttoproduktet regnet i faste priser.

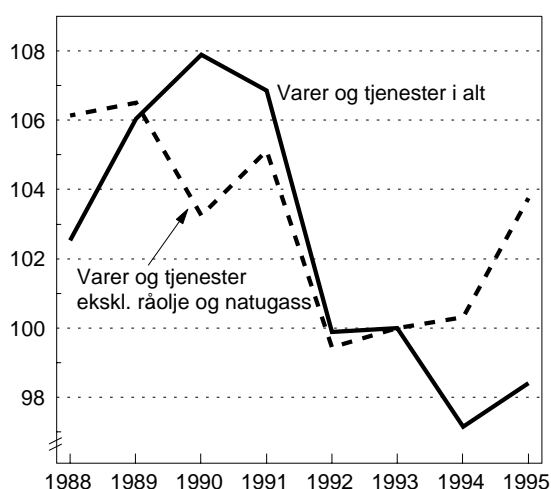
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Veksten i *brutto disponibel realinntekt for Norge* kan splittes i bidrag fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (bruttonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet («terms of trade»). Vekstbidragene er vist i tabell 1.2, der bidraget fra produksjonsveksten er oppdelt i petroleumsvirksomhet og øvrige næringer.

Bidragene fra produksjonsveksten har på 1990-tallet gjennomgående vært høye. Spesielt var bidraget i 1994 høyt, med 5,2 prosentpoeng. De foreløpige tallene fra nasjonalregnskapet viser at vekstbidraget fra produksjonsveksten i 1995 var 3,4 prosentpoeng. Produksjonsutviklingen i petroleumsvirksomheten har hittil på 1990-tallet gitt positive bidrag til veksten i brutto disponibel realinntekt for Norge på i området 0,4 – 2,0 prosentpoeng. Produksjonsveksten i næringer utenom petroleumsvirksomheten har tatt seg markert opp i de tre siste årene. Bidraget var spesielt

høyt i 1994, med 3,6 prosentpoeng. I fjor ser det ut til at bidraget var 2,4 prosentpoeng.

Bytteforholdet overfor utlandet har gjennomgående forverret seg i første halvdel av 1990-tallet. I 1995 er imidlertid endringen i bytteforholdet anslått å ha gitt et positivt vekstbidrag til brutto disponibel realinntekt på 0,4 prosentpoeng mot et negativt bidrag på 1,3 prosentpoeng året før. Nedgang i råoljeprisene har virket negativt for bytteforholdet i begge disse årene, mens oppgang i metallprisene og prisene på andre industrielle råvarer klart har virket positivt begge år.

Figur 1.2 Bytteforholdet overfor utlandet. 1993=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I de senere årene har inntektsbidragene fra *endringene i rente- og stønadsbalansen* vært moderate. I 1995 er det anslått et positivt bidrag på 0,7 prosentpoeng mot negative bidrag på om lag 1/4 prosentpoeng i de to forutgående årene.

1.2 FAKTORINNTekt, LØNN OG DRIFTSRESULTAT

Faktorinntekten gir uttrykk for den inntekten som tilfaller produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital. Brutto faktorinntekt kan beregnes som bruttonasjonalprodukt (eller bruttoproduktet for en næring) fratrukket netto produksjonsskatter, eller som summen av lønnskostnader og brutto driftsresultat. Veksten i brutto faktorinntekt var 6 prosent i 1995 mot vel 4 1/2 prosent de to foregående årene.

Fra slutten av 1980-tallet har forholdsvis beskjedne vekst i lønn pr. årsverk, flere nedsettelse av arbeidsgiveravgiften og svak sysselsettingsutvikling ført til en moderat vekst i *lønnskostnadene* i Norge. I 1994 kom det et omslag i sysselsettingen og i 1994 og 1995 økte antall sysselsatte lønnstakere markert, noe som bidro til å heve veksten i lønnskostnadene i forhold til årene før. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var økningen i 1995 på 5,8 prosent og 4,9 prosent i 1994, mot et gjennomsnitt på 3,1 prosent i de forutgående fem årene.

Brutto driftsresultat for økonomien som helhet har i de to siste årene utviklet seg ganske parallelt med lønnskostnadene. Ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene var økningen 6,3 prosent i 1995 og 4,5 prosent i 1994. I de fem årene før har svingninger i petroleumsvirksomheten i stor grad dominert utviklingen for

brutto driftsresultat i alt: Fra 1989 hvor økningen i brutto driftsresultat var på 18,1 prosent, ble veksten gradvis redusert til 0,8 prosent i 1992 for deretter å hoppe opp i 7,9 prosent i 1993.

Tabell 1.3: Bruttonasjonalprodukt og faktorinntekt. Milliarder kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*
Bruttonasjonalprodukt	639.6	682.3	722.1	762.8	784.3	823.3	869.7	925.9
- Produktskatter	78.7	77.0	78.3	82.5	87.3	94.0	105.9	115.9
= Bruttofaktorinntekt	560.9	605.3	643.8	680.2	697.0	729.3	763.8	810.0
Lønnskostnader	339.7	344.2	357.2	374.0	388.2	396.2	415.6	439.9
Bruttodriftsresultat	221.2	261.1	286.6	306.2	308.8	333.1	348.2	370.1

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.4: Faktorinntektsutviklingen. Vekst fra året før i prosent

	1989	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*
Bruttonasjonalprodukt	6.7	5.8	5.6	2.8	5.0	5.6	6.5
Bruttofaktorinntekt	7.9	6.4	5.7	2.5	4.6	4.7	6.0
Lønnskostnader	1.3	3.8	4.7	3.8	2.1	4.9	5.8
Brutto driftsresultat	18.1	9.7	6.8	0.8	7.9	4.5	6.3

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Endringer i funksjonell inntektsfordeling

I tabell 1.5 og 1.6 og figur 1.3a-c nedenfor vises tall for lønnskostnader og brutto driftsresultat for hovedgrupper av sektorer for å belyse hovedtrekk ved utviklingen i den funksjonelle inntektsfordelingen.

Tabell 1.5: Lønnskostnader for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*
Alle næringer	339.7	344.2	357.2	374.0	388.2	396.2	415.6	439.9
Offentlig forvaltning ¹⁾	89.0	93.9	99.9	107.6	114.3	118.2	123.1	128.4
Ideelle organisasjoner og boligjenester	9.3	9.7	10.5	11.1	11.6	11.7	11.8	12.4
Markedsrettet virksomhet ¹⁾	241.4	240.6	246.9	255.3	262.2	266.3	280.7	299.1
Petroleumsvirksomhet	7.7	8.0	8.5	9.6	10.2	11.1	11.6	12.1
Markedsrettet virksomhet ellers ¹⁾	233.8	232.6	238.3	245.7	252.0	255.2	269.1	286.9
Markedsrettet virksomhet fastlands-Norge ¹⁾	228.7	226.8	232.4	238.7	245.0	248.0	261.5	279.4

Tabell 1.5: Lønnskostnader for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*
Industri	61.2	59.9	61.7	63.9	64.7	67.1	71.8	76.6
Verkstedindustri	22.8	22.1	22.9	24.0	24.9	25.8	27.3	29.7
Råvarebasert industri	14.7	14.5	14.9	15.3	15.1	15.6	16.8	18.0
Øvrige industrisektorer	23.8	23.4	23.9	24.6	24.7	25.7	27.7	28.9
Øvrig markedsrettet virksomhet i fastlands-Norge ¹⁾	167.5	166.9	170.7	174.8	180.2	180.8	189.6	202.8

* Foreløpige tall

1) Markedsrettet produksjon i kommuneforvaltningen er tatt med under offentlig forvaltning og ikke under markedsrettet virksomhet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.6: Brutto driftsresultat for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*
Alle næringer ¹⁾	252.5	294.1	320.5	339.4	342.6	365.8	379.4	398.5
Offentlig forvaltning ²⁾	11.2	12.5	13.0	13.7	14.5	14.8	15.3	16.0
Ideelle organisasjoner og boligjenester	40.0	48.1	52.8	58.7	61.6	64.6	66.5	66.8
Markedsrettet virksomhet ²⁾	201.3	233.5	254.8	267.0	266.5	286.3	297.5	315.6
Petroleumsvirksomhet	37.6	62.4	79.5	82.8	83.2	87.2	90.6	94.9
Markedsrettet virksomhet ellers ²⁾	163.7	171.1	175.3	184.3	183.3	199.1	207.0	220.8
Markedsrettet virksomhet fastlands-Norge ²⁾	159.0	162.4	164.5	170.0	174.5	187.3	197.7	211.8
Industri	28.5	29.8	27.4	26.5	27.9	31.8	34.2	43.2
Verkstedindustri	5.2	5.2	5.8	6.6	6.7	7.5	7.5	8.4
Råvarebasert industri	14.2	14.5	11.4	8.3	6.8	9.7	12.9	21.2
Øvrige industrisektorer	9.2	10.1	10.1	11.6	14.4	14.6	13.8	13.6
Øvrig markedsrettet virksomhet i fastlands-Norge ²⁾	130.5	132.6	137.2	143.5	146.6	155.5	163.6	168.6

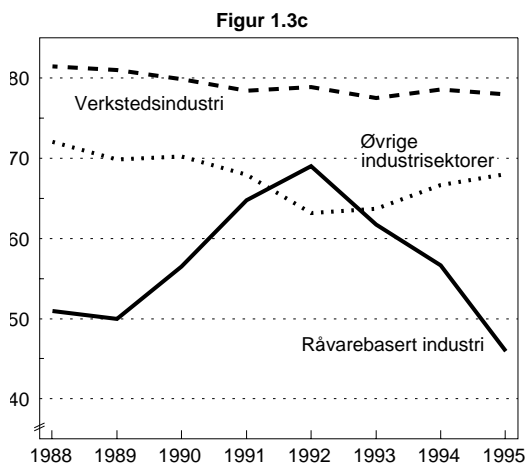
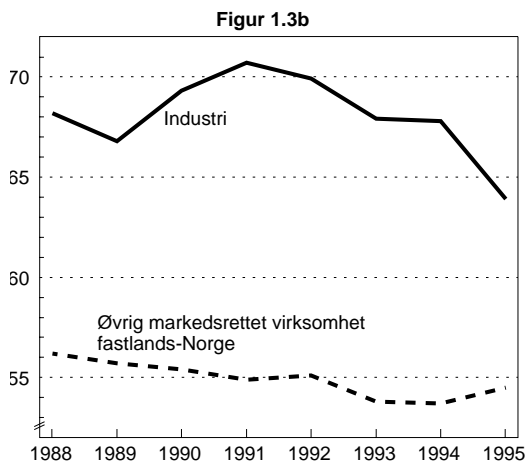
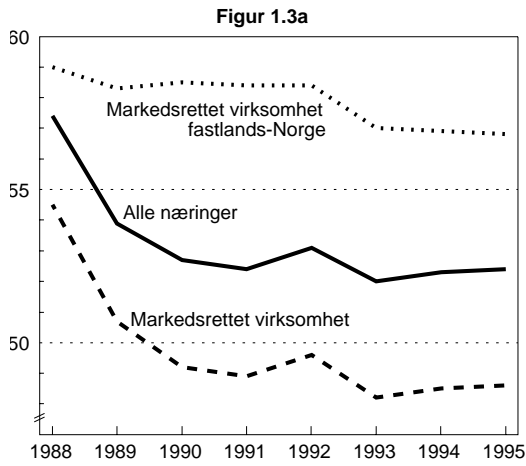
* Foreløpige tall

1) Forskjellen mellom totalt driftsresultat og driftsresultatet for næringsvirksomhet skyldes en korreksjonspost i nasjonalregnskapet for frie banktjenester, som er beregnet fra rentemarginene i bankene. Dette regnes ikke som verdiskapning for økonomien under ett.

2) Markedsrettet produksjon i kommuneforvaltningen er tatt med under offentlig forvaltning og ikke under markedsrettet virksomhet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.5 viser at mens *de samlede lønnskostnadene* i 1995 er anslått til 439,9 milliarder kroner, er lønnskostnadene innenfor markedsrettet produksjon (eksklusive slik produksjon i kommunene) 299,1 milliarder kroner. Forskjellen utgjøres av lønnskostnadene i offentlig forvaltning, i ideelle organisasjoner og i produksjonen av boligjenester. Industriens lønnskostnader utgjør i overkant av en fjerdedel av totale lønnskostnader innenfor markedsrettet produksjon.

Figur 1.3 Lønnskostnader i prosent av brutto faktorinntekt
Kilde: Statistisk sentralbyrå

I 1988 utgjorde lønnskostnadene i offentlig forvaltning 26,2 prosent av de totale lønnskostnadene. Andelen økte inntil 1993, hvor den var kommet opp i 29,8 prosent. I de siste to årene har andelen falt noe. Dette reflekterer at sysselsettingen i markedsrettet virksomhet har tatt seg opp.

Brutto driftsresultat (jf. tabell 1.6) påvirkes sterkt av den generelle konjunktursituasjonen i norsk og internasjonal økonomi, og viser derfor betydelige svingninger fra år til år. Spesielt vil endringer i prisene på norske eksportprodukter føre til sterke fluktuasjoner i driftsresultatet i en del næringsgrupper. Bevegelser i oljepriisen er her av særlig betydning på grunn av at overskuddene i oljevirksomheten i perioder har utgjort en betydelig andel av samlet driftsresultat i næringsvirksomhet i Norge.

I 1988 svarte petroleumssektoren for 14,9 prosent av næringenes samlede driftsresultat, men økte raskt gjennom de neste to årene. Hittil på 1990-tallet har driftsresultatet i petroleumssektoren utgjort en forholdsvis stabil andel på om lag 24 prosent av driftsresultatet for økonomien under ett.

Brutto driftsresultat i markedsrettet virksomhet i fastlands-Norge økte ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall med 7,1 prosent i 1995. Veksten i de to foregående årene var på henholdsvis 5,6 prosent i 1994 og 7,3 prosent i 1993. Økningen i 1993 innebar et klart omslag fra årene før: I årene 1989 til 1992 lå veksten i området 1,3 til 3,3 prosent. I 1995 var veksten spesielt stor i industrien med 26,5 prosent, mens økningen i øvrig markedsrettet virksomhet bare var 3,1 prosent ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene. I de siste syv årene har vekstratene for sistnevnte gruppe ligget i intervallet 1,6 til 6,1 prosent, mens veksten i industriens driftsresultat har variert fra -8,1 prosent til 26,5 prosent.

Med tanke på å belyse utviklingen i den *funksjonelle inntektsfordelingen* er det av interesse å studere nærmere hvordan lønnskostnadene som andel av brutto faktorinntekt har endret seg over tid. Utviklingen i slike lønnskostnadsandeler er vist i figur 1.3a-c for enkelte av gruppene i tabell 1.5 og 1.6 i tillegg til at industrien er splittet opp i tre grupper.

Lønnskostnadsandelen i markedsrettet virksomhet var i 1988 oppe i 54½ prosent (jf. figur 1.3a). Kraftig vekst i driftsresultatet bidro til at lønnskostnadsandelen ble redusert gjennom de to påfølgende årene hvorefter den har ligget stabilt på rundt 49 prosent. Utviklingen i petroleumsvirksomheten påvirker i stor grad denne utviklingen. I den markedsrettete virksomheten i fastlands-Norge var lønnskostnadsandelen i 1988 59,0 prosent og etter en jevnt synkende tendens var den i 1995 kommet ned i underkant av 57 prosent. Gjennom de siste 3 årene har denne andelen nærmest ikke beveget seg.

Figur 1.3b viser utviklingen i lønnskostnadsandelene for industrien og for den øvrige markedsrettete virksomheten i fastlands-Norge. I industrien nådde lønnskostnadsandelen en topp i 1991 med vel 70½ prosent. Deretter har andelen sunket og fallet var spesielt sterkt fra 1994 til 1995 hvor lønnskostnadene utgjorde knappe 64 prosent av brutto faktorinntekt i sektoren. Utviklingen i øvrig markedsrettet virksomhet i fastlands-Norge har fulgt et noe annet forløp. Endringene i lønnskostnadsandelen for disse sektorene har vært mindre. Andelen har gjennomgående sunket etter 1988, men økte noe fra 1994 til 1995 og kom da opp i 54½ prosent.

Figur 1.3c viser utviklingen i lønnskostnadene som andel av brutto faktorinntekt for ulike deler av industrien. Gjennom perioden fra 1988 til 1995 har lønnskostnadsandelene vært forholdsvis jevnt nedadgående i verkstedsindustrien. I 1995 var andelen kommet ned i 78 prosent, en nedgang på 3½ prosentpoeng i fra 1988.

I den råvarebaserte industrien er det store fluktuasjoner i lønnskostnadsandelen. Dette reflekterer konjunkturfølsomheten i denne virksomheten, med store prisendringer som gir seg utslag i svingninger i faktorinntekt og driftsresultat. Fra et topp-

nivå på 69 prosent i 1992, har kraftig prisvekst på industrielle råvarer fått lønnskostnadsandelen i årene etter til å stupe. I 1995 var andelen redusert med en tredel fra 1992, og den var også kommet noe lavere enn nivået i 1988-89, en periode hvor prisene på industrielle råvarer var rekordhøye.

Lønnskostnadsandelen i den øvrige industrien har nærmest fulgt et motsatte forløp i forhold til de råvarebaserte industrisektorene, om enn med betydelig mindre utslag. Andelen nådde ett bunnpunkt med 63 prosent i 1992, hvorefter den har steget og var i 1995 kommet opp i 68 prosent. Nivået lå imidlertid også for denne gruppen klar under nivået fra 1988.

1.3 DEN INSTITUSJONELLE INNTEKTSFORDELINGEN

I dette avsnittet presenteres hovedtrekk ved inntektsutviklingen i Norge etter *institusjonell sektorinndeling*. Det vises kun tall for total brutto disponibel inntekt for de ulike gruppene av inntektsmottakere. I neste kapittel gis imidlertid en nærmere presentasjon og analyse av inntektsutviklingen for husholdningssektoren. Der er også tallene fra inntektsregnskapet supplert med tradisjonelle beregninger av utviklingen av brutto disponibel realinntekt for utvalgte typehushold, differensiert etter familietype og inntektsnivå.

Brutto disponibel inntekt i *offentlig forvaltning* ser ut til å ha vært vel 250 milliarder kroner i 1995. Dette er i prinsippet beløpet som i 1994 var disponibelt for offentlig konsum og til brutto sparing, enten i form av bruttorealinvesteringer eller ved at det offentlige øker sine fordringer på andre grupper (netto finansinvestering).

Etter 1988 har brutto disponibel inntekt for offentlig forvaltning gjennomgående vokst mindre enn inntektene for landet under ett. Økte stønadsutbetalinger til husholdninger og en generelt sett svak utvikling i aktivitetsnivået som har bremsset skatteinngangen – er noen av forklaringene bak utviklingen. Svekkelsen av statens budsjettbalanse i disse årene har også ført til en reduksjon i nettorenteinntektene for offentlig forvaltning. Som en følge av det generelle konjunkturoppsvinget snudde imidlertid denne utviklingen i 1994 og offentlig forvaltnings andel av brutto disponibel inntekt for Norge er anslått til å ha økt med om lag preben¹/₂ prosentpoeng i hvert av de to siste årene.

Tabell 1.7: Brutto disponibel inntekt for Norge etter inntektsmottaker. Milliarder kroner og prosentvis fordeling

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*
Offentlig forvaltning	175.5	180.1	195.8	193.6	192.1	197.0	220.3	250.2
Stat	87.0	88.0	94.3	84.9	75.0	74.6	92.6	118.2
Kommune	88.5	92.1	101.5	108.7	117.1	122.4	127.7	132.1
Finansinstitusjonene	16.9	14.3	11.7	16.2	18.6	18.1	16.2	8.4
Norges Bank og statlige låneinstitutt	3.8	-1.5	-3.4	1.5	2.5	0.5	-2.8	-9.9
Andre finansinstitusjoner	13.1	15.8	15.2	14.7	16.1	17.6	19.1	18.2
Ikke-finansielle foretak	78.3	94.5	95.0	103.1	104.5	114.1	118.0	132.5
Offentlige	27.9	35.6	38.3	35.8	35.9	44.9	49.3	50.4
Private	50.4	58.9	56.7	67.3	68.6	69.2	68.7	82.1
Husholdninger	346.0	367.6	390.5	416.7	442.6	464.8	483.5	507.5
Brutto disponibel inntekt for Norge	616.8	656.5	693.1	729.5	757.8	794.0	838.0	898.6

Prosentvis fordeling:

Tabell 1.7: *Brutto disponibel inntekt for Norge etter inntektsmottaker. Milliarder kroner og prosentvis fordeling*

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*
Offentlig forvaltning	28.5	27.4	28.3	26.5	25.3	24.8	26.3	27.8
Stat	14.1	13.4	13.6	11.6	9.9	9.4	11.0	13.2
Kommune	14.4	14.0	14.6	14.9	15.5	15.4	15.2	14.7
Finansinstitusjonene	2.7	2.2	1.7	2.2	2.5	2.3	1.9	0.9
Norges Bank og statlige låneinstitutt	0.6	-0.2	-0.5	0.2	0.3	0.1	-0.3	-1.1
Andre finansinstitusjoner	2.1	2.4	2.2	2.0	2.1	2.2	2.3	2.0
Ikke-finansielle foretak	12.7	14.4	13.7	14.1	13.8	14.4	14.1	14.7
Offentlige	4.5	5.4	5.5	4.9	4.7	5.7	5.9	5.6
Private	8.2	9.0	8.2	9.2	9.1	8.7	8.2	9.1
Husholdninger	56.1	56.0	56.3	57.1	58.4	58.5	57.7	56.5
Brutto disponibel inntekt for Norge	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* Foreløpige anslag

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Ser man bort fra Norges Bank og statlige låneinstitutt har *finansinstitusjonenes* andel av brutto disponibel inntekt vært forholdsvis stabil i de åtte siste årene. Etter svak oppgang i årene 1992 til 1994, ser andelen i 1995 til å ha falt ned til nivået fra 1991. Det er her viktig å være klar over at finansinstitusjonenes tap på utlån ikke kommer med i denne oppstillingen. Tapene regnes som omvurderinger av fordringer/gjeld, og hører hjemme i et kapitalregnskap.

Ikke-finansielle foretak har gjennomgående økt sine inntekter noe sterkere enn totalen gjennom perioden etter 1988. Andelen av brutto disponibel inntekt økte fra 12,7 prosent i 1988 til 14,7 i 1995. Andelen til de private ikke-finansielle foretakene økte fra 8,2 prosent i 1988 til 9,1 prosent i 1995, mens andelen for den offentlige delen i samme tidsrom økte fra 4,5 til 5,6 prosent.

Husholdningssektoren er den klart største av de institusjonelle sektorene målt ved brutto disponibel inntekt. Av tabellen ovenfor fremgår at også andelen gjennomgående økte i perioden 1989 til 1993, men har blitt redusert gjennom de to siste årene. Husholdningene mottok 56,5 prosent av brutto disponibel inntekt i 1995, mot 58,5 prosent i 1993 og 56,1 prosent i 1988. Faktorene bak inntektsutviklingen for husholdningene belyses nærmere i neste kapittel.

Boks 1.1 Noen inntektsbegreper i nasjonalregnskapet

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskapingen i landet, utført av innenlandske produsenter i markedsrettet og ikke-markedsrettet virksomhet. Etter fradrag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapitalen i landet som følge av slitasje og elde, framkommer *nettonasjonalproduktet* som netto verdiskaping eller netto inntekt opp-tjent i Norge.

Uten økonomisk samkvem med andre land ville bruttonasjonalproduktet også vært landets disponible inntekt. Som deltaker i det internasjonale økonomiske samkvem vil imidlertid Norge ha finansinntekter av fordringer på utlandet og utlendinger ha tilsvarende inntekter på fordringer på oss, og vi kan motta og gi inntektsoverføringer. *Bruttonasjonalinntekten* er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte og andre primære inntekter fra utlandet til bruttonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stønader og andre løpende overføringer fra utlandet til nasjonalinntekten, får en fram *brutto disponibel inntekt for Norge*. Ved å deflatere «brutto disponibel inntekt for Norge» med nasjonalregnska-pets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, kommer en fram til begrepet *brutto disponibel realinntekt for Norge*.

Bytteforholdet overfor utlandet er en betegnelse på forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de produkter Norge importerer, betyr dette at landet kan importere mindre for hver enhet eksportvare enn tidligere. En slik forverring i bytteforholdet trekker isolert sett disponibel realinntekt ned.

Bruttonasjonalprodukt (bruttoproduct i en næring) fratrukket *netto produksjonsskatter* og *lønnskostnader* gir *brutto driftsresultat*. Lønnskostnadene omfatter kontant- og naturallønn utbetalt til arbeidstakerne og arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier. Driftsresultatet utgjør det beregnede overskuddet og kan tolkes som godtgjøring til produksjonsfaktorene kapital og eiernes egen arbeidsinnsats. Som følge av at tall for driftsresultat beregnes som restposter, må en regne med til dels store feilmarginer i disse anslagene.

I den *institusjonelle inntektsfordelingen* splittes brutto disponibel inntekt for Norge etter hvilke institusjonelle sektorer inntektene tilfaller. Blant institusjonelle sektorer skiller en vanligvis mellom: Offentlig forvaltning, finansielle foretak, ikke-finansielle foretak, husholdninger og utlandet.

Offentlig forvaltning består av statsforvaltningen (inklusive trygdeforvaltningen) og kommuneforvaltningen. Inntektene består i hovedsak av skatt på inntekt og formue, trygde- og pensjonspremier og produksjonsskatter. De viktigste postene på utgiftssiden ved beregning av brutto disponibel inntekt er produksjonssubsidier og stønader til private konsumenter.

Finansforetak består av Norges Bank, private og offentlige banker, forsikringsselskaper, kredittforetak og andre finansieringsinstitusjoner.

Ikke-finansielle foretak (selskaper) består av statsforetak (inklusive statens forretningsdrift), kommuneforetak og private ikke-finansielle foretak.

Husholdningssektoren omfatter alle personer hjemmehørende i Norge og ideelle organisasjoner med virksomhet rettet mot husholdningene.

KAPITTEL 2

Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene

I "*Brutto disponibel realinntekt i husholdningssektoren*" i avsnitt 2.1 gjengis tall for husholdningenes brutto disponible realinntekt basert på nasjonalregnskapet. I "*Beregnete endringer i inntekter for utvalgte lønnstakerhusholdninger*" i avsnitt 2.2 presenteres mer detaljerte tall for inntektsutviklingen for utvalgte eksempler på lønnstakerhusholdninger, der en fokuserer spesielt på betydningen av ulik lønnsutvikling og skattesystemet. I "*Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 1993 til 1995*" i avsnitt 2.3 omtales utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden.

2.1 BRUTTO DISPONIBEL REALINNTEKT I HUSHOLDNINGSSEKTOREN

- *Moderat økning i husholdningens brutto disponible realinntekt i 1995. Lønnsinntektene ga det største positive bidraget til inntektsveksten. Brutto disponibel realinntekt regnet pr. person gikk opp med i underkant av 2 prosent fra 1994 til 1995.*

Nasjonalregnskapets inntektsregnskap inneholder en samlet oversikt over husholdningssektorens inntekter og utgifter, dvs. etter at en har summert over alle økonomiske enheter hjemmehørende i husholdningssektoren. (For en nærmere redegjørelse for hva som inngår i husholdningssektoren se boks 1.1). I forbindelse med hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet har det blitt utarbeidet nye inntektstall for husholdningssektoren for årene 1988 til 1995. Nye inntektstall for en del år forut for 1988 vil bli fremlagt på et senere tidspunkt. Kapitalslitet er pr. i dag ikke beregnet i det nye nasjonalregnskapet. Det er således husholdningenes brutto driftsresultat og brutto disponibel inntekt som fokuseres på i dette avsnittet. Nederst i tabell 2.1 er imidlertid Beregningsutvalgets anslag for kapitalslitet og disponibel inntekt (netto) ført opp. Forøvrig viser tabell 2.1 husholdningenes inntekter og utgifter fordelt på ulike poster for årene 1988-1995. I forhold til konvensjonene i nasjonalregnskapet er arbeidsgiveravgiften (inklusive arbeidsgivers pensjonspremier) trukket ut både på inntektssiden (lønnsinntekter) og utgiftssiden (direkte skatter og trygdepremier). I følge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet økte husholdningenes brutto disponible realinntekter med 2,4 prosent fra 1994 til 1995. Veksten har avtatt i de tre siste årene, etter en vekst på 3,4 prosent i 1992.

Tabell 2.1: Inntekter og utgifter for husholdningene¹⁾. Milliarder kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*
Inntekter	544.2	567.7	598.9	626.6	655.0	672.7	688.7	722.4
Lønnsinntekter ²⁾	280.8	284.5	295.7	309.1	319.9	331.3	347.1	367.0
Brutto driftsresultat/Blandet inntekt	88.0	96.0	102.4	107.0	107.6	111.2	115.3	116.9
Offentlige stønader	92.7	105.1	115.3	125.0	134.0	139.5	141.9	148.7
Renteinntekter ³⁾	48.6	46.2	47.6	47.7	50.6	46.3	39.6	42.9
Andre inntekter ⁴⁾	34.0	35.9	38.0	37.9	42.9	44.4	44.8	46.9
Utgifter	198.2	200.2	208.4	209.9	212.4	208.0	205.2	214.9

Tabell 2.1: *Inntekter og utgifter for husholdningene*¹⁾. *Milliarder kroner*

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*
Direkte skatter og trygdepremier ²⁾	110.2	110.6	115.4	120.3	121.0	128.0	137.0	146.8
Renteutgifter	68.9	70.0	71.8	70.4	74.0	61.6	48.2	47.0
Andre utgifter	19.2	19.6	21.2	19.1	17.3	18.4	20.1	21.1
Brutto disponibel inntekt	346	367.6	390.6	416.7	442.6	464.8	483.5	507.5
<i>Memo:</i>								
Brutto disponibel realinntekt ⁵⁾	413.3	419.0	426.1	436.9	451.8	464.8	476.6	488.1
Vekst i brutto disponibel realinntekt, prosent	–	1.4	1.7	2.6	3.4	2.9	2.5	2.4
Kapitalslit ⁶⁾	27.1	26.9	22.8	20.4	21.3	20.5	21.5	23.3
Disponibel inntekt ⁶⁾	318.9	340.7	367.8	396.3	421.3	444.3	462.0	484.2

*) Inntektstallene er laget med utgangspunkt i foreløpige nasjonalregnskapstall.

- 1) På grunn av avrundingsfeil summerer ikke underkomponentene seg nøyaktig opp til totaltallene.
- 2) Eksklusive arbeidsgiveravgift.
- 3) Husholdningenes renteinntekter omfatter i tillegg til renter på bankinnskudd også renter og aksjeutbytte på finansobjekter.
- 4) I denne inntektsposten inngår overføringer til ideelle organisasjoner fra husholdninger og andre innenlandske sektorer og overføringer til husholdninger fra innenlandske sektorer utenom offentlig forvaltning. Stønader fra utlandet inngår også i andre inntekter.
- 5) Deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger. Prisbasis=1993.
- 6) I forbindelse med hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet er det foreløpig ikke beregnet nye tall for kapitalslitet i husholdningssektoren. Kapitalslitet i tabellen er derfor Beregningsutvalgets anslag.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Tabell 2.2 viser hvordan de ulike inntekts- og utgiftskomponentene har bidratt til veksten i husholdningenes brutto disponible realinntekter i perioden 1989-1995. Det fremgår av tabellen at kjøpekraftsutviklingen for husholdningene har utviklet seg meget jevnt de fem siste årene. Dette har skjedd til tross for at bidraget fra lønnsinntektene har steget markant gjennom perioden. Samtidig har imidlertid bidragene fra offentlige stønader og skatter gjennomgående blitt redusert i årene fra 1991 til 1995, noe som i stor grad har sammenheng med de automatiske stabilisatorene i økonomien. Utformingen av finanspolitikken gjennom perioden har også bidratt til den jevne utviklingen i husholdningenes kjøpekraft.

Vekstbidraget fra lønnsinntektene anslås for 1995 til 10,9 milliarder 1993-kroner som tilsvarer 2,3 prosentpoeng. Dette er det samme som lønnsbidraget i 1994 og er i overkant av ett prosentpoeng større enn bidraget i 1993. Lønnsbidraget har økt hvert eneste år etter 1988. Bak realveksten i lønnsinntektene på 3,2 prosent i 1995 ligger en oppgang i utførte timeverk på 1,6 prosent og en reell oppgang i time-lønnen på om lag 1,6 prosent.

I følge foreløpige nasjonalregnskapstall ga utviklingen i *brutto driftsresultat* i 1995 et negativt bidrag til veksten i husholdningenes brutto disponible realinntekter på i overkant av 1 milliard 1993-kroner som tilsvarer rundt 0,3 prosentpoeng. For

hvert av årene 1993 og 1994 ga derimot brutto driftsresultat positive vekstbidrag med om lag 0,5 prosentpoeng. I 1992 var bidraget negativt med 0,5 prosentpoeng.

Tabell 2.2: Brutto disponibel realinntekt for husholdninger. Endring i milliarder 1993-kroner hvor ikke annet fremgår¹⁾

	1989	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*	Vekstbidrag i pst.poeng 1995*
Endring i brutto disp. realinntekt ²⁾	5.7	7.1	10.9	14.9	12.9	11.8	11.5	2.4
Bidrag fra								
Lønnsinntekter	-11.1	-1.8	1.6	2.5	4.7	10.8	10.9	2.3
Brutto driftsresultat/Blandet inntekt	4.3	2.2	0.5	-2.3	1.4	2.4	-1.2	-0.3
Offentlige stønader	9.0	6.0	5.3	5.7	2.7	0.4	3.1	0.6
Direkte skatter og trygdepremier	5.6	0.2	-0.2	2.6	-4.5	-7.0	-6.2	-1.3
Netto renteutgifter	-3.0	0.8	2.4	0.0	8.7	6.8	4.5	1.0
Andre inntekter, netto	0.8	-0.2	1.4	6,4 ³⁾	-0.1	-1.6	0.5	0.1

*) Inntektstallene er laget med utgangspunkt i foreløpige nasjonalregnskapstall.

- 1) På grunn av avrundingsfeil summerer ikke underkomponentene seg nøyaktig opp til totaltallene.
- 2) Inntekts- og utgiftstall er deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger. Prisbasis=1993.
- 3) Bidraget fra andre inntekter (netto) i 1992 må ikke tillegges for stor vekt da det blant annet har sammenheng med brudd i dataene for overføringer til ideelle organisasjoner dette året. Bruddet skyldes blant annet et bedre informasjonsgrunnlag og mer detaljerte beregninger fra og med 1992.

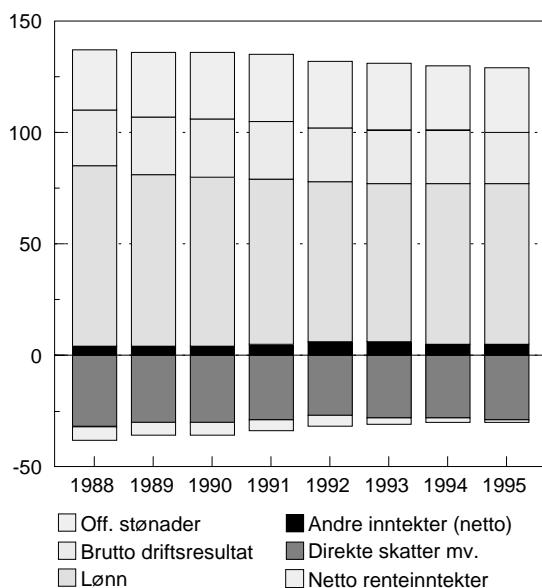
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Stønader fra det offentlige, som er den viktigste inntektskilden for pensjonister og trygdede, ser ut til å ha gitt et bidrag til veksten i brutto disponibel realinntekt på 0,6 prosentpoeng fra 1994 til 1995. I de tre siste årene har stønadsveksten gitt forholdsvis beskjedne vekstbidrag, noe som henger sammen med nedgangen i antall arbeidsledige og at veksten i utbetaling av alderstrygd har avtatt.

Bidraget fra *direkte skatter og trygdepremier* vil være negative selv med uendrede gjennomsnittlige skattesatser så lenge realinntektene øker. I forbindelse med skattelettelsen ved innføringen av det nye skattesystemet i 1992 bidro denne utgiftsposten med om lag 0,5 prosentpoeng til den sterke veksten i husholdningenes brutto disponible realinntekter fra 1991 til 1992. De negative vekstbidragene for årene 1993-1995 har i hovedsak sammenheng med den realinntektsvekst som har funnet sted i denne perioden.

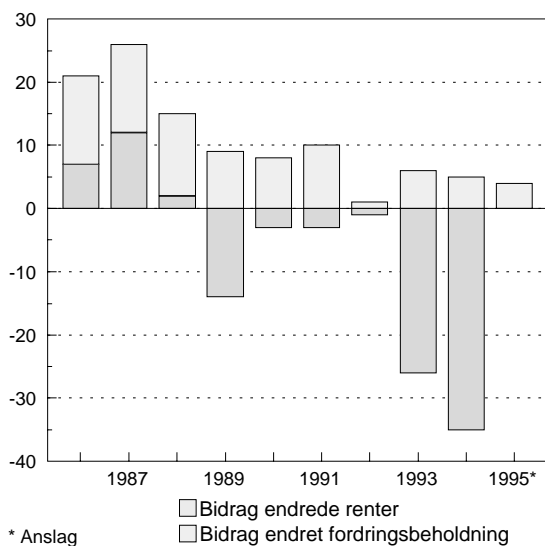
Husholdningenes *netto renteutgifter* gikk i følge foreløpige nasjonalregnskapstall ned med 4,5 milliarder 1993-kroner fra 1994 til 1995 som tilsvarer et vekstbidrag på ett prosentpoeng. Den sterke rentenedgangen gjennom 1993 og inn i 1994 bidro til at bidragene i disse to årene var henholdsvis ett og 0,5 prosentpoeng høyere enn i fjor. For årene 1989 til 1992 var vekstbidragene fra netto renteutgifter til husholdningenes brutto disponible realinntekter relativt beskjedne. Endringen i rente-

inntekter kan dekomponeres i bidrag fra endring i fordringsrenter og endring i fordringsbeholdning. Tilsvarende kan endringen i renteutgifter dekomponeres i endring i utlånsrenter og i gjeldsbeholdning. Norges Bank har foretatt en slik dekomponering (jfr. figurene 2.2a og 2.2b). Talloppgavene fra Norges Bank viser at en sterk nedgang i det generelle rentenivået bidro til at både renteinntektene og renteutgiftene falt betydelig både i 1993 og 1994. Vekst i henholdsvis fordrings- og gjeldsbeholdningen bidro imidlertid i noen grad til å dempe nedgangen i henholdsvis renteinntekter og renteutgifter. I 1995 ser renteinntektene til å ha gått opp og renteutgiftene til å ha gått ned (tallene for 1995 er basert på anslag for 4. kvartal 1995). En svak nedgang i innskuddsrentene motvirkes av oppgang i fordringsbeholdningen gjennom året. For renteutgiftene vil imidlertid en fortsatt rentenedgang gi et sterkere bidrag enn gjeldsoppbyggingen.

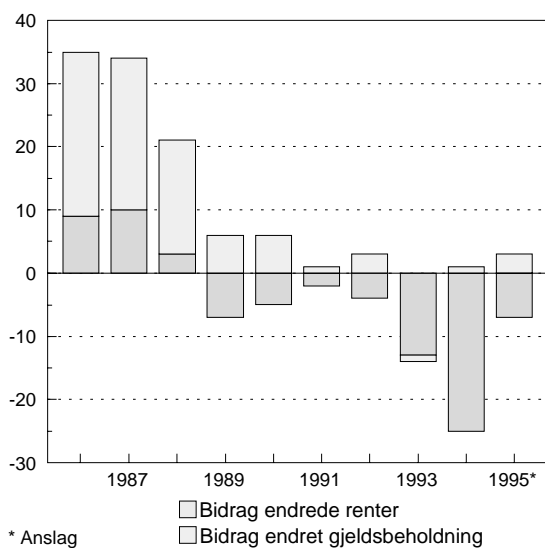

Figur 2.1 Husholdningenes inntekter og utgifter i prosent av brutto disponibel inntekt

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.2a Husholdningenes renteinntekter¹⁾. Vekst i prosent

Figur 2.2b Husholdningenes renteutgifter¹⁾. Vekst i prosent

1. Norges Banks beregninger avviker fra Statistisk sentralbyrås, som en følge av ulike metoder og forskjeller i datamaterialet. Veksten i renteinntekter og renteutgifter i figurene 2.2a og 2.2b vil derfor ikke samsvare helt med de tilsvarende tallene i tabellene 2.1 og 2.2. Forholdet mellom de ulike bidragene vil likevel være omtrent de samme.

Kilde: Norges Bank

Brutto disponibel realinntekt og antall personer

Inntektstall fra inntektsregnskapet for husholdningssektoren er summariske i den forstand at de ikke korrigerer for endringer i husholdningenes antall og sammenset-

ning. Brutto disponibel realinntekt regnet pr. person kan for 1995 anslås til i underkant av 112 000 1993-kroner. Med omtrent 2,4 personer pr. husholdning (jfr. Folke- og boligtellingsen 1990) blir gjennomsnittlig brutto disponibel realinntekt pr. husholdning i overkant av 268 000 1993-kroner. I tabell 2.3 vises årlig prosentvis vekst i brutto disponibel realinntekt i husholdningssektoren regnet pr. person i perioden 1989-1995. Veksten fra 1994 til 1995 ser ut til å ha vært i underkant av 2 prosent. Dette er noe mindre enn veksten i de to foregående årene.

Tabell 2.3: Vekst i brutto disponibel realinntekt pr. person¹⁾. Prosent

	1989	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*
Brutto disponibel realinntekt pr. person	1.1	1.3	2.0	2.8	2.2	2.0	1.9

*) Tallet for brutto disponibel realinntekt er basert på foreløpige nasjonalregnskapstall.

1) Basert på tall fra folkemengden ved utgangen av året.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Det foreligger foreløpig ikke tall, etter hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet, for veksten i brutto disponibel realinntekt for sosioøkonomiske grupper som lønns-takere, personlig næringsdrivende og trygdede.

2.2 BEREGNEDE ENDRINGER I INNTEKTER FOR UTVALGTE LØNNSTAKERHUSHOLDNINGER

- *Lønns-takere som har hatt en lønnsvekst som tilsvarer gjennomsnittet, har fått en økning i reallønn etter skatt på om lag 0,3 prosent fra 1994 til 1995.*

Under lønnsoppgjør forhandles det om lønnsutviklingen og ikke om den totale inntektsutviklingen for ulike grupper av lønns-takerhusholdninger. Skatter og økning i priser vil bidra til at realverdien av det lønnsstillegget som lønns-takeren mottar blir mindre enn det nominelle lønnsstillegget det forhandles om. Det er derfor alminnelig interesse for beregninger som belyser hvordan skatter og priser påvirker *reallønn etter skatt*.

Utgangspunktet for beregningene i dette avsnittet er gjennomsnittlig årslønn for lønns-takere som har utført et fullt normalårsverk uten overtid. "*Brutto disponibel realinntekt i husholdningssektoren*" i Avsnitt 2.1 gjengir til sammenligning tall for husholdningenes samlede brutto disponible realinntekter regnet pr. person var i underkant av 2 prosent fra 1994 til 1995, var økningen i gjennomsnittlig reallønn etter skatt for lønns-takere med et fullt normalårsverk (uten overtid) på om lag 0,3 prosent. Den gjennomsnittlige inntektsveksten for husholdningene som gruppe ble påvirket av den sterke veksten i sysselsettingen. Dette var en viktig kilde til ulik vekst for de to inntektsbegrepene

Nærmere om beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt fra 1993 til 1995 for hovedgrupper av lønns-takere.

Reglene for beskatning av inntekt har i stor grad vært uendret i perioden 1992 til 1995. Maksimal skatt på alminnelig inntekt har vært 28 prosent i disse årene. Samlet maksimal marginals-katt på lønn var 48,8 prosent i 1992 og 49,5 prosent i 1993,

Boks 2.1 Nærmere om noen begreper knyttet til husholdningenes inntekter

Utviklingen i husholdningenes *brutto disponible realinntekter* blir i hovedsak bestemt av fire forhold; inntektsutviklingen, skatteendringer, utviklingen av renteutgiftene og prisutviklingen.

- En personhusholdning kan ha *inntekt* fra flere kilder, f.eks. lønnsinntekt, inntekter fra næringsvirksomhet, renter av bankinnskudd eller andre finansinvesteringer og inntekter fra pensjoner og andre trygdeordninger. En lønnsstakerhusholdning har lønn som hovedinntekt, mens næringsinntekter og trygder er hovedinntekter for henholdsvis personlig næringsdrivende og trygdede. Det er grunn til å merke seg at varige konsumgoder utenom bolig ifølge konvensjonene i nasjonalregnskapet regnes som konsumert i sin helhet det året de anskaffes. I tråd med dette inngår derfor ikke beregnet avkastning på varige konsumgoder (utenom bolig) som inntekt i nasjonalregnskapets inntektsregnskap. Husholdningene er derimot eiere av produksjonssektoren for boligjenester i regnskapet, og mottar følgelig den beregnede avkastningen på boligkapitalen i denne sektoren som en del av sin inntekt.
- *Skatten* for ulike husholdninger kan variere selv om den samlede inntekten i utgangspunktet er lik. Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengige av hvordan husholdningene innretter seg. F.eks. vil skattene avhenge av om inntekten i husholdningen er opptjent av en eller flere personer og fordelingen av inntekt dem i mellom. Videre kan fortsatt en husholdning til en viss grad påvirke skattens størrelse ved sin finansielle tilpasning.
- I nasjonalregnskapet kommer husholdningenes totale *renteutgifter* til fratrukk ved beregning av brutto disponibel inntekt. Kjøp av varige konsumgoder utenom bolig regnes i nasjonalregnskapet som konsum og ikke som investering. I tråd med dette tas det ikke hensyn til at beholdningen av de varige konsumgodene (utenom bolig) gir en avkastning gjennom flere år. Hvis kjøp av disse varige godene lånefinansieres kommer renteutgiftene til fradrag ved beregning av brutto disponibel inntekt i nasjonalregnskapet.
- Beregninger av *brutto disponibel realinntekt* krever en omregning til faste priser, dvs. en må dividere den løpende inntekten med en *prisindeks*. Valget av prisindeks er ikke opplagt. Det vanlige er å deflatere husholdningenes inntekter med en felles prisindeks
- enten konsumprisindeksen eller nasjonalregnskapets prisindeks for husholdningers og ideelle organisasjoners totale forbruk. I beregningene i denne rapporten er den sistnevnte prisindeksen benyttet.

Det bør understrekes at brutto disponibel realinntekt ikke gir direkte uttrykk for *levestandard*. Ett problem i denne forbindelse er knyttet til bruk av en felles prisindeks som nevnt ovenfor. En får ikke tatt hensyn til at husholdninger kan ha ulik forbrukssammensetning og at prisene på ulike varer og tjenester varierer for ulike husholdninger. Videre bør det påpekes at offentlig konsum ikke er med i beregningene selv om denne posten er et viktig bidrag til levestandardene. Direkte skatter kommer til fradrag i brutto disponibel inntekt, og endringer i produksjonsskatter tas hensyn til gjennom virkninger på prisene. Motytelsene, bortsett fra kontantytelser i form av stønader og pensjoner o.l., faller derimot utenfor.

Det bør også nevnes at enkelte inntektskomponenter som inntektsføres i nasjonalregnskapet, ikke utbetales til husholdningene det aktuelle året. Et eksempel på dette er avkastning på husholdningenes forsikringskrav.

Omvurdering av aktiva, f.eks. ikke realiserte aksje-gevinster/tap, endringer i verdien av boligkapitalen o.l., inngår ikke i begrepet brutto disponibel inntekt slik det er presisert ovenfor. Slike omvurderinger av aktiva vil påvirke forbruksmulighetene over tid, men hører begrepsmessig hjemme i et kapitalregnskap for husholdningene.

1994 og 1995. Skattesatser og inntektsgrenser mv. for inntektsårene 1992 til 1996 fremgår av tabell 7.1 i vedlegg 7.

I januarrapporten ble det beregnet vekst i reallønn etter skatt for utvalgte inntektsgrupper fra 1993 til 1995. I tabell 2.4 er veksten i reallønn etter skatt fra 1994 til 1995 for disse gruppene oppdatert. Det er benyttet samme data som tabell 3.1.

Tabell 2.4 viser at lønnstakere som har hatt en årslønn og en lønnsvekst som tilsvarende gjennomsnittet for alle grupper har fått en økning i reallønn etter skatt på om lag 0,3 prosent fra 1994 til 1995. Det er sett bort fra endringer i skattemessige fradrag. Når en forutsetter at netto fradragene vokser i takt med lønnen, vil størrelsen på fradragene i liten grad påvirke veksten i reallønn etter skatt fra 1994 til 1995.

Av tabellen ser en at det er ledende funksjonærer innen forretnings- og sparebanker og varehandel som i gjennomsnitt har fått den sterkeste veksten i reallønn etter skatt i denne perioden. For en industriarbeider økte reallønnen etter skatt i gjennomsnitt med om lag 0,8 prosent fra 1994 til 1995, mens reallønnen etter skatt i gjennomsnitt økte med om lag 1 prosent for ledende funksjonærer i NHO-bedrifter i samme periode.

For lønnstakere med en lønnsinntekt og en lønnsvekst som for gjennomsnittet av statlig ansatte, økte reallønnen etter skatt med om lag 0,3 prosent fra 1994 til 1995, dvs. lik den gjennomsnittlige veksten i reallønn etter skatt for alle grupper.

Ansatte innen forsikring, utenom ledende funksjonærer, og hotell- og restaurantnæringen samt arbeidere innen landtransport har i gjennomsnitt hatt en knapp nedgang i reallønn etter skatt fra 1994 til 1995.

Tabell 2.4: Beregnet årslønnsvekst og vekst i reallønn etter skatt for noen grupper. Enslige uten fradrag

Grupper	Årslønn i 1994, kr	1993/94		1994/95	
		Lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Anslått lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
Alle grupper ¹⁾	220000	2.7	1.2	3.0	0.3
Arbeidere i NHO ²⁾	202500	2.6	1.2	2.9	0.3
Industri	194700	2.9	1.4	3.4	0.8
Byggevirksomhet	199800	2.5	1.1	3.7	1.0
Landtransport	175600	2.3	0.9	2.4	-0.1
Funksjonærer i NHO	265800	3.5	1.8	3.7	0.8
Ledende	385700	3.4	1.8	3.8	1.0
Varehandel	205400	2.8	1.4	3.3	0.7
Ledende	325400	1.7	0.4	4.1	1.2
Hotell- og restaurant ³⁾	164400	1.9	0.5	2.3	-0.2
Forretnings- og sparebanker ⁷⁾	226000	3.8	2.1	3.7	0.8
Ledende	352100	3.8	2.1	5.3	2.1
Forsikring	263000	5.0	3.0	2.3	-0.2
Ledende	389200	5.6	3.7	3.6	0.8
Staten	213300	2.2	0.8	3.0	0.3
Ledende ⁶⁾	293600	2.4	0.9	3.2	0.4

Tabell 2.4: Beregnet årslønnsvekst og vekst i reallønn etter skatt for noen grupper. Enslige uten fradrag

Grupper	1993/94		1994/95		
	Årslønn i 1994, kr	Lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Anslått lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
Kommunene ⁴⁾	199100	2.4	1.0	2.8	0.2
Helse	200500	2.4	1.0	2.9	0.3
Skolesektor ⁵⁾	232000	1.7	0.4	2.7	0.1
Forretningsm. tjenesteyting	271200	2.8	1.2	2.6	0.0
Ledende	372100	1.8	0.4	2.6	0.0

- 1) Veid gjennomsnitt med andel av total utbetalt lønn som veker.
- 2) Omfatter bare arbeidere som er med i NHOs kvartalsstatistikk. Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke.
- 3) Tallene omfatter både måneds-, time-, og prosentlønte. Både heltids- og deltidsansatte er med i veksttallene. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for fastlønte og prosentlønte.
- 4) Kommunene i alt omfatter også helse- og sosialsektoren. Skoleverket er ikke med. Oslo og Bærum er ikke med.
- 5) Lønnsveksten for de to siste årene er beregnet etter en annen definisjon av skoleverket enn tidligere år.
- 6) Omfatter byråsjef, underdirektør og avdelingsdirektør.
- 7) Fondsmeklere i finansinstitusjoner kom med i statistikken i 1995. Disse er imidlertid ikke med i veksttallet fra 1994 til 1995.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Beregningsutvalget har i tabell 2.5 beregnet utviklingen i reallønn etter skatt for følgende grupper:

- Lønnstakere med en lønnsinntekt i 1994 på henholdsvis 200 000 kroner og 400 000 kroner. Beregningene er utført for henholdsvis enslige lønnstakere, for lønnstakere som forsørger ektefelle og to barn, og for ektepar der begge ektefeller arbeider og har to barn. Det er beregningsmessig forutsatt at barna er mellom 3 og 12 år.

De generelle forutsetningene for beregningene er nærmere omtalt i boks 2.2.

Utvalget har i beregningene i tabell 2.5 lagt til grunn en lønnsvekst på 2,7 prosent fra 1993 til 1994 og 3 prosent fra 1994 til 1995. Dette tilsvarer gjennomsnittlig årslønnsvekst i perioden. Konsumprisindeksen økte med 1,4 prosent fra 1993 til 1994 og 2,4 prosent fra 1994 til 1995. Tabell 2.5 viser at det er liten variasjon i reallønn etter skatt for de valgte eksemplene fra 1994 til 1995. Med de forutsetningene som er valgt her økte reallønnen etter skatt med vel 0,3 prosent i denne perioden.

Boks 2.2 Beregninger av endringer i reallønn etter skatt

Beregningene av endringer i reallønn etter skatt i dette avsnittet bygger på følgende forutsetninger:

- Inntektstakeren mottar bare én inntektsart (lønn).
- Det er bare tatt hensyn til skatteregler som berører alle eller nesten alle lønnstakere.
- En har ikke tatt hensyn til de store individuelle og varierende mulighetene til å tilpasse seg endringer i skattesystemet.
- Barnetrygd regnes som negativ skatt. Andre overføringer fra offentlige budsjetter er det ikke tatt hensyn til.
- Det er brukt samme prisindeks for alle husholdningstyper ved omregning til reallønn.

Det er en selvfølge at beregninger basert på så enkle forutsetninger må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse:

- Resultatene indikerer i hvilken retning endringer i sentrale skatteregler isolert sett trekker.
- Over kortere perioder, med små strukturelle endringer i sammensetning av inntekter og husholdninger, kan en trekke noe mer generelle konklusjoner om inntekts utviklingen for de ulike husholdningstypene enn det de sterkt forenklede forutsetningene skulle tilsi. Beregningsmåten tilsier likevel at det ikke legges vekt på mindre avvik mellom gruppene.
- Siden det forhandles bare om lønn, kan beregninger der en kun endrer lønnen være av særlig interesse.

Den nominelle lønnsinntekten etter skatt beregnes ved at en trekker inntekts-skatter og avgifter til folketrygden fra lønnsinntekten. For barnefamilier tar en også hensyn til forsørgerfradraget i skatt og barnetrygden. Lønnsinntekt etter skatt beregnet på denne måten gir uttrykk for hva lønnstakeren har til disposisjon av lønnsinntekten (og eventuelt barnetrygden) til betaling av gjeldsrenter og til kjøp av varer og tjenester etter at samlede skatter er betalt. En kommer deretter fram til reallønn etter skatt ved å deflatere den nominelle lønnsinntekten etter skatt med konsumprisindeksen.

Tabell 2.5: Beregnet endring i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger. Prosentvis endring.

Lønnsinntekt i 1994	1993-1994	1994-1995
200 000 kroner		
<i>Enslig lønnstaker uten barn¹⁾</i>	1,3	0,4
<i>Ektepar med én inntekt og 2 barn²⁾</i>	0,8	0,3
400 000 kroner		
<i>Enslig lønnstaker uten barn¹⁾</i>	1,2	0,4

Tabell 2.5: Beregnet endring i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger. Prosentvis endring.

Lønnsinntekt i 1994	1993-1994	1994-1995
<i>Ektepar med én inntekt og 2 barn²⁾</i>	0,9	0,3
<i>Ektepar med 2 barn, hvor den ene ektefellen tjener 250 000 kroner og den andre 150 000 kroner³⁾</i>	1,0	0,3

- 1) Enslige lønnstakere uten barn blir liknet i klasse 1.
- 2) Ektepar med én inntekt vil bli liknet i klasse 2.
- 3) Ektefellene i dette typehusholdet vil bli liknet særskilt i klasse 1.

Kilde: Beregningsutvalget.

2.3 UTVIKLINGEN I PENSJONSYTELSE FRA FOLKETRYGDEN FRA 1993 TIL 1995

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra folketrygden er grunnpensjon (som er et grunnbeløp (G) for enslige og 0,75 G for ektefeller), særtillegg og tilleggspensjon. Minstepensjonen består av grunnbeløp (1 1/2 for ektepar) og særtillegg. Særtillegget kan oppfattes som en minimums tilleggspensjon.

Pensjonistenes inntekter fra folketrygden ble endret 1. mai 1993, 1. mai 1994 og 1. mai 1995. Siktemålet med reguleringen er å gi pensjonistene en inntektsutvikling om lag på linje med lønnsutviklingen i LO/NHO-området og for offentlige ansatte. Fra 1. mai 1993 økte grunnbeløpet med 800 kroner til 37 300 kroner.¹ Fra 1. mai 1994 ble grunnbeløpet i folketrygden økt med 780 kroner til 38 080 kroner. Særtillegget for minstepensjonistektepar ble økt til det dobbelte av særtilleggssatsen for enslige fra og med 1. januar 1994, dvs. fra 109,6 prosent til 121,0 prosent av G. Fra 1. mai 1995 ble grunnbeløpet økt med 1 150 kroner til 39 230 kroner. Særtilleggssatsen for enslige minstepensjonister og minstepensjonistektepar ble hevet til hhv. 61,55 prosent og 123,1 prosent av G fra og med 1. januar 1995.

Pensjonister har rett til særfradrag for alder, uførhet mv. ved skatteligningen. En særskilt skattereduksjonsregel sikrer at minstepensjonister uten netto formue ikke skal betale skatt. Disponibel inntekt for minstepensjonister uten andre inntekter blir dermed lik minstepensjonen. Skattereduksjonsregelen medfører at også pensjonister med inntekt noe utover minstepensjonen ikke betaler skatt. Gjennomsnittlig årlig minstepensjon var i 1994 60 701 kroner for enslige og 102 496 kroner for ektepar. I 1995 var gjennomsnittlig årlig minstepensjon 62 752 kroner for enslige og 106 088 kroner for ektepar. Det vises for øvrig til tabell 3.1 som bl.a. beskriver det gjennomsnittlige årslønnsnivået for alle grupper lønnstakere under ett.

Tabell 2.6 viser beregnet vekst i minstepensjon og vekst i disponibel realinntekt for minstepensjonister uten andre inntekter eller formue. Ved omregning til realinntekter er det lagt til grunn en konsumprisvekst på 1,4 prosent fra 1993 til 1994 og 2,4 prosent fra 1994 til 1995.

1. I tillegg ble det innenfor rammen av trygdeoppgjøret gitt andre inntektshevende tiltak. Dersom de samlede bevilgningene gitt ved trygdeoppgjøret i 1992 hadde blitt brukt til å regulere grunnbeløpet ville det gitt en økning i grunnbeløpet på 2,6 prosent fra 1992 til 1993, dvs. 0,2 pst.poeng mer enn den faktiske økningen i G.

Tabell 2.6: Utviklingen i minstepensjonene. Prosentvis endring pr. år.

	Minstepensjon i 1995, kr	1993/94		1994/95	
		Vekst i utbetalt pensjon	Vekst i disponibel realinntekt	Vekst i utbetalt pensjon	Vekst i disponibel realinntekt
Enslig	62 752	2,1	0,7	3,4	1,0
Ektepar	106 088	6,6	5,2	3,5	1,1

Kilde: Beregningsutvalget

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget vil generelt øke sin inntekt i takt med økningen i grunnbeløpet. Den isolerte økningen i grunnbeløpet var 2,1 prosent fra 1993 til 1994 og 2,7 prosent fra 1994 til 1995.

Økningen i særtillegget fra 1.1. 1995 har også ført til at enkelte enslige minstepensjonister og pensjonistektepar som var tilleggspensjonister i 1994 fikk høyere pensjon som følge av at særtilleggssatsen ble økt. Enslige minstepensjonister med tilleggspensjon mellom 60,5 og 61,55 prosent av G har hatt en sterkere vekst i samlet pensjon enn økningen i grunnbeløpet (mellom 3,4 og 2,7 prosent). Tilsvarende har pensjonistektepar med tilleggspensjon mellom 121 og 123,1 prosent av G hatt en vekst i samlet pensjon på mellom 3,5 og 2,7 prosent.

Det er flere årsaker til at gjennomsnittlig pensjonsinntekt for pensjonister sett under ett reelt sett har økt de siste årene. Foruten økninger i grunnbeløpet, mottar en stadig større del av pensjonistene tilleggspensjon. Gjennomsnittlig tilleggspensjon øker dermed etter hvert som nye pensjonistkull kommer til, selv om ikke pensjonen for den enkelte pensjonist øker. For pensjonister med minstepensjon har også endringer i særtillegget påvirket utviklingen.

Kommentarene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men utvalget har ikke vurdert ytelser fra disse.

For den *disponible* realinntekten kan resultatet variere noe, avhengig av pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

Pensjonsregulering i 1996

I St.prp. nr. 73 for 1995-96 la Regjeringen fram forslag om pensjonsregulering pr. 1. mai 1996. Forslaget, som innebærer at grunnbeløpet i folketrygden økes med 1 770 kroner til 41 000 kroner, ble vedtatt av Stortinget. Minstepensjonen blir med dette forslaget hhv. 66 240 kroner for enslige og 111 984 kroner for ektepar fra 1. mai 1996.

KAPITTEL 3

Lønnsutviklingen i senere år

- *Gjennomsnittlig årslønnsvekst for alle grupper fra 1994 til 1995 er anslått til 3,0 prosent.
For arbeidergrupper er årslønnsveksten beregnet til 3,4 prosent for industriarbeidere, 3,7 prosent for arbeidere i byggevirksomhet, 2,4 prosent i landtransport og 2,3 prosent i hotell og restaurantvirksomhet.
For funksjonærgrupper er årslønnsveksten beregnet til 3,7 prosent for funksjonærer i NHO-bedrifter. I forretnings- og sparebanker og forretningsmessig tjenesteyting er anslaget henholdsvis 3,7 og 2,6 prosent. I forsikringsvirksomhet er årslønnsveksten beregnet til 2,3 prosent og i varehandelen til 3,3 prosent.
I det offentlige er lønnsveksten fra 1994 til 1995 anslått til 3,0 prosent i staten, 2,7 prosent i skoleverket og 2,8 prosent i kommunene.
Ifølge tall fra nasjonalregnskapet økte lønn pr. normalårsverk med 3,4 prosent for fastlands-Norge fra 1994 til 1995.
Overhenget til 1996 for alle grupper under ett, er anslått til 1,2 prosent eller 0,2 prosentpoeng høyere enn overhenget til 1995. Overhenget til 1996 varierer fra 0,7 prosent i forsikringsvirksomhet til 1,6 prosent for funksjonærer i NHO-bedrifter.*

3.1 LØNNSUTVIKLINGEN FOR HOVEDGRUPPER AV LØNNSTAKERE

I Beregningsutvalgets rapport fra januar i år (NOU 1996:4), ble det lagt fram en del statistikk og beregninger over lønnsutviklingen fra 1994 til 1995 og dessuten anslag på overhenget til 1996 for ulike grupper. I denne rapporten gis det en ajourført oversikt både over lønnsutviklingen fra 1994 til 1995 og overhenget til 1996. For de fleste grupper er lønnsoppgjøret i 1996 i havn ved avslutningen av denne rapporten. Utvalget gir en oversikt over lønnsoppgjørene i 1996 for en del grupper, jf vedlegg 2.

Beregningene bygger i hovedsak på prinsipper og forutsetninger som utvalget har lagt til grunn i tidligere rapporter. Utvalget understreker at en med dette ikke har tatt standpunkt til eventuelle andre prinsipper som partene måtte ønske å legge til grunn under forhandlinger.

Årslønnsvekst for hovedgrupper

Med årslønn for en lønnstakergruppe menes gjennomsnittlig årslønn for arbeidstakere som utfører et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid. Beregningene av årslønnsvekst er ført fram til 1995 og gjengis i tabell 3.1. De bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om reguleringstidspunkter i de enkelte år. I tabell 3.1 presenteres også beregnet gjennomsnittlig årslønn i kroner.

Tabell 3.1 er videre basert på oppgaver for time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dette innebærer at lønns tillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje – eksempelvis skifttillegg og ulempetillegg – er med i tallene.

Av tabell 3.1 ser en at lønnsutviklingen mellom gruppene viser stor grad av parallellitet i de siste årene, selv om enkelte områder har hatt en avvikende utvikling. Størrelsen på den samlede lønnsveksten har imidlertid variert og har vist en fallende tendens. Det har også vært noen forskjeller mellom gruppene i enkelte år.

Tabell 3.1 viser videre at dersom en ser bort fra lederstillinger i forsikringsvirksomhet, er funksjonærer i NHO-bedrifter den gruppen som har hatt den sterkeste prosentvise lønnsveksten den siste 5-års perioden. Deretter følger ansatte i forretnings- og sparebanker, forretningsmessig tjenesteyting og varehandel. Arbeidere i byggevirksomhet har hatt en særlig lav lønnsvekst perioden sett under ett, men dette har endret seg de siste par årene. Fra 1994 til 1995 hadde byggevirksomhet høyere lønnsvekst enn gjennomsnittet for arbeidere i NHO-bedrifter.

Det bør utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved vurdering av utviklingen i ett enkelt år.

Et veiet gjennomsnitt av anslagene i tabell 3.1, gir en samlet årslønnsvekst på 3,0 prosent fra 1994 til 1995. Gruppene i tabell 3.1 mottar knapt 90 prosent av samlet utbetalt lønn i alle sektorer.

Tabell 3.1 viser også gjennomsnittlig lønnsnivå for alle innen hver gruppe og for noen grupper også for lønnstakere i ledende stillinger. Gjennomsnittlig årslønnsnivå for alle grupper under ett i tabell 3.1, kan beregnes til om lag kr 226 600 i 1995. I følge nasjonalregnskapet utgjorde gjennomsnittlig lønn pr. normalårsverk kr 225 400 i 1995. Lønnsbegrepet i nasjonalregnskapet er mer omfattende enn det som brukes i tabell 3.1, bl. a har nasjonalregnskapet med overtidbetaling, noe som trekker i retning av et høyere lønnsnivå enn i tabell 3.1. Nasjonalregnskapet omfatter flere grupper enn tabell 3.1, bl.a grupper med svært lavt lønnsnivå som rekrutter i forsvaret og utenlandske sjøfolk på norske skip. Dette trekker i retning av et noe lavere nivå. Jf. for øvrig "[Lønnsutviklingen ifølge nasjonalregnskapet](#)" i avsnitt 3.2 og vedlegg 3, Definisjoner av en del lønnsbegreper.

Boks 3.1 Grunnlaget for beregning av årslønn

For de fleste grupper av lønnstakere innhentes det nå lønnsstatistikk. Det kan være noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringene, og til dels brukes forskjellige lønnsbegrep. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene. Videre innhentes statistikken på forskjellige tidspunkter. For lønnsutviklingen for arbeidere i NHO-bedrifter gis det oppgaver for hvert kvartal. Dessuten beregnes årsgjennomsnitt. Andre grupper har stort sett ett tellingstidspunkt i året, for de fleste 1. september eller 1. oktober. Disse ulike forholdene bør en være oppmerksom på ved sammenlikning mellom lønnstakergruppene. Videre kan variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper bl.a ha sammenheng med lavlønsprofil ved tariffoppgjørene og med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks alder, utdanning og endringer i andelen menn/kvinner).

Tabell 3.1 bygger som hovedregel på statistikk for heltidsansatte. Bare for arbeidere i LO/NHO-området er deltidsansatte inkludert. I enkelte av de andre områdene tabellen dekker, står imidlertid deltidsansatte for en stor del av årsverkene. I kommunal- og fylkeskommunal virksomhet (ekskl. skolesektoren) antas det at om lag 1/3 av årsverkene blir utført av ansatte på deltid og i varehandelen om lag 1/5.

Dersom lønnsutviklingen for deltidsansatte i et område avviker fra utviklingen for heltidsansatte, vil lønnsveksten for heltidsansatte og deltidsansatte sett under ett, være en annen enn tabellen viser. Med lavere lønnsnivå regnet pr. timeverk for deltidsansatte enn for heltidsansatte, som er det normale, vil en øking i andelen av årsverkene utført av deltidsansatte trekke lønnsveksten ned for ett område. På den annen side har lavlønnstillegg ved lønnsoppgjørene som regel kommet en stor del av de deltidsansatte til gode. Når det gjelder lønnsutviklingen for deltidsansatte, vises det til vedlegg 4.

Boks 3.2 Metoder for beregning av årslønn

Utgangspunktet for beregningene er gjennomsnittlig årslønn og årslønnsutvikling for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk. Ved beregningen forutsettes det at det gis en godtgjørelse for ferie- og sjukefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

Metoden for beregning av årslønn og årslønnsvekst i tabell 3.1, er annerledes for arbeidere i NHO-bedrifter enn for de andre gruppene i tabellen. Hovedårsaken til ulik metode er at for arbeidere registrerer en timefortjenesten for alle kvartaler, mens en for de fleste grupper av månedslønte bare registrerer månedsfortjenesten en gang i året.

For arbeidere i NHO-bedrifter beregnes årslønn og årslønnsvekst ved å legge til grunn gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke (40 t/uke før 1987) multiplisert med 1950 timer i året (2080 timer før 1987). Beregningen tar utgangspunkt i gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid pr. uke etter NHOs oppgaver over dagtidarbeidere, 2-skift arbeidere o.s.v.

For månedslønte i tabell 3.1 beregnes årslønn for et bestemt år ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f.eks i september. En kan dermed anslå økingen i månedsfortjenesten siden september året før. For funksjonærer i NHO-bedrifter og i forretningsmessig tjenesteyting fordeles total lønnsøkning på bestemte tidspunkter i løpet av året. For andre grupper deles økingen i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-måneders perioden.

Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, blir fordelt på ett eller flere tidspunkter for de ulike gruppene. Beregningsmåten fører til at fordelingen av veksten på de enkelte år er usikker.

Tabell 3.1: Beregnet årslønnsvekst for noen grupper.

År	Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :					Funksjonærer i				
	Alle grupper ¹⁾	Arbeidere	Industri	Bygge- virksomhet	Land- transport	NHO-bedrifter:		Varehandel:		Hotell – og rest. ³⁾
						I alt	Ledende	I alt	Ledende	
1985-86	9,8	10,4	10,0	9,9	10,5	9,8	10,0	10,9	10,1	10,1
1986-87	8,0	8,6	8,1	10,5	4,6	8,0	7,4	8,5	10,6	7,0
1987-88	5,9	6,1	5,8	6,7	6,7	5,6	4,7	8,4	9,4	4,9
1988-89	4,3	3,9	5,0	2,7	4,7	3,6	2,3	4,5	2,6	6,4
1989-90	5,3	4,6	5,6	1,0	4,6	5,7	4,6	6,7	6,8	5,9
1990-91	5,3	4,8	4,8	1,8	6,1	5,8	5,6	5,6	6,9	6,6
1991-92	3,6	3,0	3,0	0,9	2,1	4,3	4,3	3,7	4,3	3,3
1992-93	2,9	2,8	2,4	1,3	1,9	3,7	3,6	3,2	2,9	1,7
1993-94	2,7	2,6	2,9	2,5	2,3	3,5	3,4	2,8	1,7	1,9
1994-95	3,0	2,9	3,4	3,7	2,4	3,7	3,8	3,3	4,1	2,3

Tabell 3.1: Beregnet årslønnsvekst for noen grupper.

År	Arbeidere i NHO-bedrifter ²⁾ :					Funksjonærer i				
	Alle grupper ¹⁾	Arbeidere I alt	Industri I alt	Bygge- virksomhet	Land- transport	NHO-bedrifter:		Varehandel:		Hotell – og rest. ³⁾
						I alt	Ledende	I alt	Ledende	
1985-95	63,8	62,0	64,1	48,7	56,2	68,4	62,1	74,5	77,3	62,6
GJ.SN.	5,1	4,9	5,1	4,0	4,6	5,4	4,9	5,7	5,9	5,0
1990-95	18,7	17,2	17,6	10,6	15,6	22,8	22,5	20,0	21,5	16,7
GJ.SN.	3,5	3,2	3,3	2,0	2,9	4,2	4,1	3,7	4,0	3,1
Årslønn 1994	kr 220.000	kr 202.500	kr 194.700	kr 199.800	kr 175.600	kr 265.800	kr 385.700	kr 205.400	kr 325.400	kr 164.400
Årslønn 1995	kr 226.600	kr 208.300	kr 201.300	kr 207.100	kr 179.800	kr 275.600	kr 400.400	kr 212.100	kr 338.600	kr 168.200

År	Forretnings- og sparebanker:						Forretningsm. tjenesteyting:					
	Forretnings- og sparebanker:		Forsikring:		Staten:		Kommunene ⁴⁾ :		Skole- sektor ⁵⁾ :		Forretningsm. tjenesteyting:	
	I alt	Ledende	I alt	Ledende	I alt	Ledende ⁶⁾	I alt	Helse	I alt	Ledende	I alt	Ledende
1985-86	9,3	9,5	8,8	7,9	9,2	7,1	10,0	9,7	8,4	10,2	10,3	
1986-87	5,8	4,7	5,4	2,8	7,3	7,6	7,5	7,5	7,3	9,5	8,7	
1987-88	9,9	7,3	11,6	8,7	3,3	1,7	3,6	3,7	6,9	8,1	8,3	
1988-89	4,0	2,6	3,1	1,7	4,8	2,7	4,7	4,6	4,7	3,0	1,6	
1989-90	6,1	5,3	7,3	5,5	5,4	2,6	4,3	6,0	4,6	4,9	3,6	
1990-91	5,9	3,6	4,4	4,7	4,9	3,8	5,5	5,6	3,8	5,4	4,7	
1991-92	3,0	2,5	3,3	3,4	4,3	2,4	2,9	3,5	3,6	4,2	4,1	
1992-93	3,6	3,1	3,4	4,1	2,6	2,1	2,5	2,8	2,1	3,9	3,1	
1993-94	3,8	3,8	5,0	5,6	2,2	2,4	2,4	2,4	1,7	2,8	1,8	
1994-95	3,7 ⁷⁾	5,3	2,3	3,6	3,0	3,2	2,8	2,9	2,7	2,6	2,6	
1985-95	70,6	59,0	69,6	59,5	58,0	41,6	56,7	60,5	56,2	69,6	60,4	
GJ.SN.	5,5	4,7	5,4	4,8	4,7	3,5	4,6	4,8	4,6	5,4	4,8	
1990-95	21,6	19,7	19,8	23,3	18,2	14,7	17,1	18,4	14,7	20,4	17,4	
GJ.SN.	4,0	3,7	3,7	4,3	3,4	2,8	3,2	3,4	2,8	3,8	3,3	
Årslønn 1994	kr 226.000	kr 352.100	kr 263.000	kr 389.200	kr 213.300	kr 293.600	kr 199.100	kr 200.500	kr 232.000	kr 271.200	kr 372.100	
Årslønn 1995	kr 234.400	kr 370.900	kr 266.600	kr 403.000	kr 219.700	kr 303.000	kr 204.700	kr 206.300	kr 238.300	kr 278.200	kr 381.900	

- 1) Veid gjennomsnitt med andel av totalt utbetalt lønn som vektor.
- 2) Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 40 t/uke før 1.1.87 og 37,5 t/uke etter 1.1.87. Omfatter arbeidere som inngår i NHOs kvartalsstatistikk.
- 3) Omfatter månedslønne, prosentlønne og timelønne arbeidstakere. Både heltids- og deltidsansatte er med i veksttallet. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for fastlønne og prosentlønne.
- 4) Kommunene i alt omfatter også helse- og sosialsektoren, men ekskl. skoleverket. Oslo og Bærum er ikke med i tallene i perioden 1990-94. Oslo er ikke med i 1995.
- 5) Lønnsveksten for de to siste årene er beregnet etter en annen definisjon av skoleverket enn i tid-

- ligere år.
- 6) Før 1991 omfattet gruppen byråsjef, underdirektør og ekspedisjonssjef. Ekspedisjonssjefer ble tatt ut av tariffområdet i 1991. For 1991-92 omfatter gruppen byråsjef og underdirektør, mens avdelingsdirektører er inkludert i årene etter.
- 7) Fondsmeklere i finansinstitusjoner kom med i statistikken i 1995. Disse er ikke med i veksttallet.

I "*Beregnete endringer i inntekter for utvalgte lønnstakerhusholdninger*" i kapittel 2.2, tabell 2.4, er det beregnet vekst i reallønn etter skatt for 1993-94 og 1994-95 for de samme gruppene som er med i denne tabellen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

I tabell 3.2 har en samlet gruppene i tabell 3.1 i tre grupperinger. Tabellen viser gjennomsnittlig lønnsutvikling for:

- arbeidere og funksjonærer i industrien
- arbeidere og funksjonærer i annen privat næringsvirksomhet
- ansatte i offentlig forvaltning

Næringene/gruppene i annen næringsvirksomhet er klassifiserte som skjermet virksomhet. Industrien omfatter både skjermet og konkurranseutsatt virksomhet, men er i hovedsak konkurranseutsatt.

Tabell 3.2: Årslønnsvekst i prosent for tre hovedgrupper av lønnstakere¹⁾.

	Industrien			Annen privat næringsvirksomhet			Offentlig forvaltning
	Arbeidere	Funksjonærer	I alt	Arbeidere	Funksjonærer	I alt	I alt
1985-86	10.0	9.2	9.7	10.6	10.6	10.6	9.5
1986-87	8.1	7.6	7.9	8.8	8.4	8.5	7.3
1987-88	5.8	5.6	5.7	6.0	8.6	7.8	4.2
1988-89	5.0	3.6	4.5	2.7	4.0	3.7	4.8
1989-90	5.6	6.2	5.8	3.0	6.1	5.3	4.8
1990-91	4.8	5.4	5.1	4.4	5.6	5.3	4.9
1991-92	3.0	3.8	3.3	2.5	3.9	3.5	3.5
1992-93	2.4	3.5	2.9	2.5	3.4	3.2	2.4
1993-94	2.9	3.5	3.1	1.3	3.1	2.8	2.2
1994-95	3.4	3.8	3.6	1.6	3.3	2.9	2.8
1985-95	64.1	66.1	65.1	52.3	73.6	68.1	57.1
Gj.sn pr. år	5.1	5.2	5.1	4.3	5.7	5.3	4.6

1) Omfatter bare grupper som er med i tabell 3.1.

Tabell 3.2 viser at funksjonærer under ett i næringsvirksomhet utenom industrien har hatt noe sterkere lønnsutvikling enn gjennomsnittet i perioden 1985-95, mens arbeidere i annen næringsvirksomhet og ansatte i offentlig forvaltning har hatt den svakeste lønnsutviklingen i denne perioden.

Fra 1994 til 1995 er det funksjonærene i industrien som har hatt den høyeste lønnsutviklingen. Arbeidere i annen næringsvirksomhet har hatt den laveste. Dette kommer av forholdsvis lav lønnsvekst blant arbeidere i bygge- og anleggsvirksom-

het. Dette skyldes bl.a strukturendringer i anleggsbransjen, jf "*Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder*" i avsnitt 3.3.

Boks 3.3 Strukturendringer

Lønnsutviklingen for en gruppe kan være påvirket av flere forhold som f. eks endrede kvalifikasjoner blant arbeidstakerne, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer/bedrifter med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeid og med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks alder, utdanning og endringer i andelen menn/kvinner). For mange grupper gir lønnsstatistikken begrenset informasjon om slike endringer.

Utvalget har fått beregnet hva endringer i aldersstrukturen har betydd for lønnsveksten for noen grupper. På slutten av 1980-årene og begynnelsen av 1990-årene utgjorde den en forholdsvis stor andel av lønnsveksten for disse gruppene.

Utvalget har antatt at i de første årene i perioden 1987-95 kom endringene i aldersstrukturen i hovedsak som følge av at andelen yngre arbeidstakere ble redusert ved oppsigelser/innskrenkninger. Yngre arbeidstakere har vanligvis lavere lønn enn gjennomsnittet og denne endringen i sysselsettingen trakk lønnsveksten opp. I de siste årene før 1994 skyldes endringene trolig i større grad liten nyrekruttering/stagnasjon i sysselsettingen i mange områder og/eller at rekrutteringen skjedde på høyere lønnsnivå (alder) enn gjennomsnittet fra før. I de par siste årene kan det synes som om effekten av rekruttering på høyere lønnsnivå enn avgangen har avtatt, bl.a hos funksjonærene i NHO-bedrifter.

Lønnsøkning som følge av endringer i aldersstrukturen antas å fordele seg noenlunde jevnt over året, og denne formen for lønnsøkning er derfor lagt til midt i året (1.juli).

3.2 LØNNSUTVIKLINGEN IFØLGE NASJONALREGNSKAPET

Tabell 3.3 viser lønnsøkning pr. sysselsatt normalårsverk basert på definisjoner og beregningsopplegg fra nasjonalregnskapet. I en sammenligning med tabell 3.1 bør det understrekes at lønnsbegrepet er noe forskjellig i de to tabellene. I "*Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere*" i avsnitt 3.1 og vedlegg 3 går en nærmere inn på forskjellene.

I tabell 3.3 er lønnsveksten fra 1994 til 1995, med foreløpige beregninger og datagrunnlag, anslått til 3,3 prosent samlet for alle næringer. For fastlands-næringer, der utenriks sjøfart og oljevirkomheten er holdt utenom, er lønnsveksten anslått til 3,4 prosent.

Den gjennomsnittlige lønnsveksten i virksomhet utenom offentlig forvaltning (markedsrettet virksomhet og ideelle organisasjoner) er beregnet til 3,4 prosent, mot 3,0 i offentlig forvaltning. Lønnsveksten i statlig forvaltning er beregnet til 3,2 prosent og i kommuneforvaltningen til 3,0 prosent. Noe av lønnsveksten i statlig forvaltning henger sammen med nedgang i antall rekrutterer i forsvaret. Rekruttene lønnsnivå skaper da en «vridningseffekt», slik at gjennomsnittslønningene i statsforvaltningen øker mer enn for sivil statlig forvaltning og forsvaret hver for seg. Beregnet lønnsvekst i forsvaret er på 2,6 prosent. Lønnsveksten i den sivile statsforvaltningen er beregnet til 2,9 prosent, dvs. på linje med utviklingen i kommuneforvaltningen.

Lønnsveksten for industri i alt, som inkluderer både timelønte arbeidere og månedslønte funksjonærer, er beregnet til 3,9 prosent fra 1994 til 1995. Her har treforedlingsindustrien hatt spesielt sterk lønnsvekst med 6,0 prosent. Relativt sterk lønnsvekst har det også vært i kjemisk og mineralsk industri samt i trevare, møbel og annen industri (4,2 prosent).

Lønnsveksten for bygge- og anleggsvirksomhet (inkl. både arbeidere og funksjonærer), som omfatter både privat og statlig virksomhet, er beregnet til 2,3 prosent. For statlig bygge- og anleggsvirksomhet er det lagt til grunn at lønnsveksten følger statlig virksomhet forøvrig.

I utenriks sjøfart er lønnsveksten anslått til -0,4 prosent. Dette skyldes i stor grad synkende dollarkurs, siden utenlandske sjøfolk på norske skip stort sett har lønnsavtaler i dollar.

Tabell 3.3: Lønnsvekst etter næring i flg. nasjonalregnskapet. Prosentvis endring i lønn pr. normalårsverk fra året før for lønnstakere.

	1989	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*
ALLE NÆRINGER	4.3	4.8	5.2	3.8	3.4	3.1	3.3
Jordbruk	5.0	6.8	4.1	2.8	2.4	2.7	2.7
Skogbruk	3.1	4.2	3.0	2.8	2.0	2.1	2.3
Fiske og fiskeoppdrett	5.2	5.1	12.9	5.8	3.0	2.9	3.0
Olje- og gassutvinning	4.4	3.2	5.4	4.2	4.6	3.5	3.5
Utvinning av råolje og naturgass	3.8	3.6	5.1	4.2	4.3	3.8	3.5
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	3.8	3.6	5.1	4.0	4.3	3.9	3.6
Bergverksdrift	5.9	7.9	7.1	3.8	3.4	4.0	2.7
Industri	5.3	5.9	6.0	4.0	3.4	3.2	3.9
Næringsmidler, drikkevarer og tobakk	5.8	6.3	6.4	3.8	3.5	3.5	3.5
Tekstil, bekledning og skotøy	6.7	7.6	4.7	4.2	3.2	2.8	2.5
Treforedlingsindustri	5.9	6.6	5.7	3.1	3.1	3.8	6.0
Forlag og grafisk industri	1.6	4.8	4.6	2.9	2.2	2.4	3.2
Oljeraffinering	6.3	6.4	7.1	2.5	1.6	3.5	3.3
Kjemiske råvarer	5.7	7.4	9.6	3.2	2.1	3.9	3.8
Kjemisk og mineralsk industri	6.8	6.4	7.3	5.1	3.1	3.5	4.2
Metallindustri	7.0	7.4	7.1	3.2	2.8	3.9	3.8
Verkstedindustri og skipsbygging	4.9	5.0	5.8	4.7	4.0	3.2	3.7
Trevare, møbel og annen industri	4.9	6.2	4.7	2.0	3.7	3.9	4.2
Kraftforsyning	4.7	4.2	5.0	3.0	2.9	2.8	3.0
Bygge- og anleggsvirksomhet	3.0	3.6	4.8	4.0	3.2	2.5	2.3
Varehandel	5.0	6.5	5.8	4.1	3.4	3.2	3.9
Hotell- og restaurantvirksomhet	6.4	6.2	6.6	3.8	2.5	2.5	3.1
Rørtransport	4.9	3.5	5.1	4.1	4.4	3.8	3.2
Samferdsel	3.9	5.3	5.2	4.0	3.4	3.1	3.5
Sjøfart	-1.1	-3.8	3.6	3.2	7.2	5.1	0.4
Utenriks sjøfart	-1.2	-5.9	4.1	0.3	8.2	5.5	-0.4

Tabell 3.3: Lønnsvekst etter næring i flg. nasjonalregnskapet. Prosentvis endring i lønn pr. normal-årsverk fra året før for lønnstakere.

	1989	1990	1991	1992	1993	1994*	1995*
Innenriks sjøfart	3.4	5.7	6.2	14.4	2.6	2.7	2.5
Finansformidling	5.3	5.7	5.5	3.7	4.0	4.1	3.7
Boligtjenester	5.0	4.1	5.0	2.9	2.9	2.8	3.1
Forretningsmessig tjenesteyting	3.4	5.2	5.7	4.5	4.2	2.9	3.0
Privat tjenesteyting	4.8	5.1	5.0	4.2	3.1	3.3	3.4
Offentlig forvaltning	4.6	4.4	4.7	3.4	3.0	2.9	3.0
Statsforvaltningen	3.4	4.2	5.0	4.5	3.4	4.1	3.2
Sivil statlig forvaltning	3.7	4.3	4.6	3.9	2.8	2.4	2.9
Forsvar	3.0	4.8	2.9	3.4	4.2	6.5	2.6
Kommuneforvaltningen	5.1	4.5	4.6	3.0	2.9	2.4	3.0
Ekskl. arbeidsmarkedstiltak	5.4	4.5	4.8	3.4	2.8	2.2	2.9
Skoleverket	6.6	4.4	3.9	3.2	2.7	2.2	2.7
Utenom skoleverket	4.4	4.6	5.1	3.0	3.2	2.5	3.1
Memo:							
Markedsrettet virksomhet og ideelle organisasjoner	4.4	5.1	5.5	4.1	3.7	3.2	3.4
Fastlands-næringer	4.5	5.0	5.2	3.8	3.2	3.1	3.4

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

3.3 LØNNSUTVIKLINGEN I ENKELTE TARIFFOMRÅDER

Lønnsutviklingen for arbeidere i LO-NHO-området. (Grupper som inngår i NHOs kvartalsstatistikk)

- For **INDUSTRIARBEIDERE** eksklusiv offshorevirksomhet økte årslønnen fra 1994 til 1995 med 3,4 prosent, mot 2,9 prosent året før.

Den prosentvise årslønnsveksten de siste årene kan dekomponeres slik:

	1993	1994	1995
Overheng fra året før:	1,1	0,9	1,1
Tariff tillegg: Bidrag fra sentrale og bransjevisse tariff tillegg:	0,5	0,9	0,8
Bidrag fra lavlønnstillegg og garantitillegg 1.okt:	0,0	0,0	0,0
Lønns glidning:	0,8	1,1	1,4
Vekst i årslønn	2,4	2,9	3,4

Merknad:

For sammenligning med rapportene i årene før 1994 er det i tabellvedlegg 7, tabell 7.2 satt opp en oversikt over samlet total lønnsvekst og tariffmessig lønnstillegg og lønns glidning for alle arbeidergrupper som inngår i NHOs kvartalsstatistikk.

Boks 3.4 Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning

Tariffmessig lønnsøkning er lavlønns tillegg, garantitillegg, tillegg på minstelønnsatser etc. som følge av sentrale og forbundsvise forhandlinger. Utenom lavlønns tillegg og garantitillegg er de fleste tariff tilleggene gitt fra 1. april.

Lønns glidningen fremkommer som en differanse mellom total lønnsøkning og tariffmessig lønnsøkning og er dermed en restpost.

Lønns glidning blir således et statistisk begrep hvor ikke bare lønns tillegg som følge av forhandlinger på de enkelte bedriftene spiller inn, men hvor ogs fortjenesteøkning p.g.a. økt akkord, forskyvninger i timeverkenene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeide osv. har betydning.

De sentrale tariff tilleggene pr. 1.april:

De gjennomsnittlige generelle tilleggene, økningen av minstelønnsatser, ansiennitetstillegg o.l., inklusive den direkte effekten av skift tillegg og andre tillegg knyttet til arbeidets art er beregnet til:

Pr. 1.april 1991: 134 øre/time, 1,5 prosent.

Pr. 1.april 1992: 38 øre/time, 0,4 prosent.

Pr. 1.april 1993: 65 øre/time, 0,7 prosent.

Våren 1994:¹⁾ 126 øre/time, 1,3 prosent.

Pr. 1.april 1995: 108 øre/time, 1,1 prosent.

Våren 1996:²⁾ ca.200 øre/time, 1,9 prosent.

¹⁾ På grunn av forbundsvise lønnsreguleringer i 1994 og 1996, ble tilleggene gitt fra det tidspunkt de enkelte bransjeavtalene hadde utløp. De fleste har utløp 31.mars. Ca. 3/4 av tariff tilleggene etter lønnsoppgjøret i LO-NHO-området i 1994 gjelder fra 2.kvartal 1994 og ca. 1/4 gjelder fra 3.kvartal.

²⁾ Gjennomsnittstillegget for industriarbeidere bygger på anslag for omlag 80 prosent av timene, relatert til bransjer som ved avslutningen av rapporten har gjennomført sentrale tariff forhandlinger. For 1996 anslås at ca. 2/3 av tillegget vil få virkning i 2.kvartal 1996 og ca. 1/3 i 3.kvartal 1996.

Tabell 3.4 viser utviklingen i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg fordelt på tariffmessig lønnsøkning og lønns glidning for voksne arbeidere i industrien (menn + kvinner).

Tallene er basert på NHOs kvartalsstatistikk for arbeidere. Utviklingstallene og anslagene er korrigert for eventuelle etterbetalinger mellom kvartaler. Timefortjenestene er beregnet eksklusiv overtidstillegg og omregnet til 37.5 t/uke.

Mens lønnsveksten gjennom hele 1994 og frem til tariffoppgjøret i 1995 lå stabilt på ca. 3 prosent målt mot tilsvarende kvartaler året før, økte lønnsveksten for industriarbeidere med om lag 0,5 prosentpoeng til rundt 3,5 prosent fra og med 2.kvartal 1995 frem til 4.kvartal 1995.

Korrigert for endringer i timeverksandeler mellom bransjene lå den underliggende lønnsveksten i industrien noe høyere (fra 0,2 til 0,4 prosentpoeng målt over et år) over det gjennomsnittstallene fra slutten av 1994 og frem til 4.kvartal 1995 viser. Med økt sysselsetting og økt antall timer i lønnsstatistikken, kan det tyde på at nyansatte har gått inn på noe lavere lønnsnivå enn gjennomsnittet innenfor industrien, noe som har bidratt til å dempe gjennomsnittsvæksten noe.

Skifttillegg og annen lønn knyttet til arbeidets art, som er en del av årslønnen, bidro med 0,2 prosentpoeng til årslønnsveksten fra 1994 til 1995 for industriarbeidere.

I 1. kvartal 1996 var lønnsveksten for industriarbeidere 4,2 prosent i forhold til 1.kvartal 1995. Økningen fra 4.kvartal 1995 til 1.kvartal 1996 var 1,1 prosentpoeng, 0,5 prosentpoeng høyere enn i tilsvarende periode året før. Dette er en tildels sterk økning i forhold til 4.kvartal 1995.

Bonus er med i lønnsstatistikken, men spesifiseres ikke spesielt. Ulike varianter av lønnsystemer og/eller prestasjonsavhengig lønnsvekst bidrar til at man ikke presist kan anslå lønnsvekst uten bonus. En del bedrifter rapporterte årsbonus som årsak til lønnsveksten i innberetningene for 1.kvartal 1996. Dette gjelder relativt sett få bedrifter, men med tildels høye årsbonuser knyttet til resultat for 1995.

Det har vært en del arbeidskonflikter som har ført til at de sentrale lønnstilleggene i 1996 gis på et noe senere tidspunkt enn utløpet av avtalene, blant annet i verkstedsindustrien. Dette forrykker utslagene på årslønnsveksten noe. En del bransjer har ved rapportens avslutning ennå ikke vedtatt lønnsoppgjøret.

Ettersom de fleste bransjene innenfor industrien har lokale forhandlinger, vil disse påvirke den totale lønnsveksten i 1996. Noen bransjer (vel 15 prosent av selsesetningen for industriarbeidere) har imidlertid via de sentrale forbundsvisse forhandlingene fastlagt det de definerer som lokale tillegg. Slike tillegg er ikke tatt med i beregningene av gjennomsnittlig tariff tillegg.

Med bakgrunn i lønnsveksten frem til 4.kvartal 1995 og estimat på gjennomsnittlige tariff tillegg våren 1996, er årslønnsveksten fra 1995 til 1996 anslått til ca. 2 1/2 prosent, før lønnsglidning i 1996. Dersom man regner med at den underliggende lønnsveksten fra 4.kvartal 1995 til 1.kvartal 1996 uten ekstraordinær årsbonus tilsvarer 0,6 prosentpoeng som året før, mens resten av lønnsveksten på 0,5-0,6 prosentpoeng i 1.kvartal 1996 er ekstraordinær årsbonus, vil lønnsveksten før lønnsglidningen i løpet av de siste 3 kvartaler i 1996 bli ca. 3,3 prosent. I 1995 bidro lønnsglidningen i de siste 3 kvartaler med 0,9 prosentpoeng til årslønnsveksten.

Tabell 3.4: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for industriarbeidere basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37.5 t/uke.

	Endring i prosent fra samme kvartal året før			Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsutvikling
	Lønnsøkning pr. time	Herav:		
		Tariffmessig økning	Lønnsglidning	
1988 1. kv	7,5	0.2	7.3	97
1989 1. »	3,2	1.8	1.4	44
1990 1. »	5,0	4.1	0.9	18
1991 1. »	6,7 ¹⁾	3.3	3.5	51
1991 2. »	4,0 ¹⁾	2.0	2.0	51
1991 3. »	4,3 ¹⁾	2.0	2.3	55
1991 4. »	4,4	1.8	2.6	59
1992 1. »	3,9	1.6	2.3	60
1992 2. »	2,7	0.5	2.2	82
1992 3. »	2,7	0.5	2.3	83
1992 4. »	2,6	0.4	2.1	83

Tabell 3.4: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for industriarbeidere basert på timefortjenester eksklusiv overtidbetaling omregnet til 37.5 t/uke.

	Endring i prosent fra samme kvartal året før			Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsutvikling
	Lønnsøkning pr. time	Herav:		
		Tariffmessig økning	Lønnsglidning	
1993 1. »	2,4	0,4	2,0	81
1993 2. »	2,6	0,7	1,9	72
1993 3. »	2,3	0,7	1,6	65
1993 4. »	2,3	0,7	1,5	65
1994 1. »	2,9	0,8	2,2	75
1994 2. »	2,7 ¹⁾	1,1	1,7	62
1994 3. »	3,0 ¹⁾	1,3	1,7	55
1994 4. »	3,0	1,3	1,7	57
1995 1. »	2,9	1,3	1,6	55
1995 2. »	3,5	1,4	2,1	59
1995 3. »	3,6	1,1	2,5	69
1995 4. »	3,6	1,1	2,5	69
1996 1. »	4,3	1,1	3,2	74

Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden.

1) Korrigert for etterbetalinger

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk.

- For arbeidere i BYGGEVIRKSOMHET økte årslønnen fra 1994 til 1995 med 3,7 prosent, mot 1,5 prosent året før.

Byggevirksomhet består av arbeidere innenfor tømrerfaget, murere, grunnarbeide innenfor sten-, jord- og sementarbeide, bygge- og tømmermestre, elektrotekniske installasjonsfirmaer, malermestre, rørleggerbedrifter, kobber- og blikkenslagmestre o.l.

I takt med bedre tider for byggevirksomhet har det vært en jevn stigende lønnsvekst i 1994, 1995 og inn i 1996. Lønnsveksten var 4,0 prosent i 4. kvartal 1995 og 4,3 prosent i 1. kvartal 1996, målt i forhold til samme kvartal året før.

Anleggsbransjen består av kraftlinjefirmaer og anleggsbedrifter med oppdrag både innenfor kraftverkssektoren, oljerelaterte virksomheter og veiprosjekter (inkl. tunnelarbeider). Frafallet av antall timer fra 1993 til idag har vært betydelig. Gjennomføring av enkeltprosjekter med egne akkordavtaler og bonussystemer etc. har ført til store endringer i gjennomsnittlige timefortjenester og antall arbeidede timer kvartaler imellom. Gjennomgående har bevegelsene bort fra kraftverksanlegg ført til nedgang i gjennomsnittlig lønn.

Mens grunnlønnssatsene holdt seg omlag uendret fra 1994 til 1995 ble diverse tilleggene (betaling knyttet til arbeidets art som f.eks. skifttillegg) i gjennomsnitt pr. arbeidet time mer enn halvert fra 1994 til 1995.

Basert på de faktiske innrapporterte timer og lønnsutbetaling for anleggsarbeidere gikk registrert årslønn ned med 5,1 prosent fra 1994 til 1995. Uten diversetil-

legg som skifttillegg og andre tillegg knyttet til arbeidets art var nedgangen 1,2 prosent. Korrigert for nedgang i antall arbeidede timer fra oljerelaterte oppdrag var nedgangen omlag 2,5 prosent.

I 1.kvartal 1996 var det for første gang på nesten 2 år lønnsvekst i gjennomsnittstallene i forhold til samme kvartal året før, på 0,8 prosent.

For bygge- og anleggsvirksomhet under ett ble det registrert en gjennomsnittlig årslønnsvekst på 1,1 prosent fra 1994 til 1995, mens årslønnsveksten korrigert for nedgangen i oljerelaterte oppdrag, offshore for industri og anleggsfirmaer var 2,3 prosent fra 1994 til 1995.

Gjennomsnittlig lønnsvekst i 1.kvartal 1996 var 3,0 prosent i forhold til samme kvartal året før.

- *For LANDTRANSPORT som blant annet omfatter rutebilselskaper, grossistbedrifter, spedisjonsfirmaer, oljeselskaper m.v. økte årslønnen fra 1994 til 1995 med 2,4 prosent, mot 2,3 prosent året før.*

Stor stabilitet preger lønnsutviklingen i bransjen og tarifftilleggene utgjør nesten hele lønnsveksten. I store deler av rutebilsektoren er det innført nye lønssystemer.

Tallene for 1.kvartal 1996 viser en vekst på 2,7 prosent fra samme kvartal året før.

- *I OLJEVIRKSOMHETEN, OFFSHORE ialt, som omfatter offshorearbeidere i operatørselskaper og oljeboringsbedrifter, oljeservicebedrifter samt offshorearbeidere i industri og bygge- og anleggsvirksomhet ble det registrert en årslønnsvekst fra 1994 til 1995 på 2,2 prosent.*

Gjennomsnittstallene for lønnsveksten innenfor oljesektoren, offshore gjenspeiler ofte i liten grad tarifftilleggene og lønnstilleggene som er blitt gitt fra et år til et annet, men i langt større grad endringer i sysselsettingen. Oppgjørsformer med stadig endrede reguleringstidspunkter og lønnseffekter som følge av store endringer i antall arbeidstakere, fører til at lønnsveksten for enkelte år ikke er helt sammenlignbar med lønnsvekst for andre områder.

Diverset tillegg, som også omfatter offshoret tillegg, utgjør mere enn 1/3 av lønnen. Fra 1995 har uendrede nominelle gjennomsnittlige diverset tillegg dempet lønnsveksten med ca. 0,9 prosent.

De store lønnsforskjellene med og uten diverset tillegg, gjenspeiler i stor grad sysselsettingsvridninger mellom utførte offshoretimer i oljeselskapene og utførte offshoretimer innenfor industri, bygge- og anleggsvirksomhet.

I 1.kvartal 1996 var veksten 4,0 prosent, mens veksten justert for strukturelle sysselsettingseffekter mellom arbeidere i oljeselskapene og arbeidere innenfor industri, bygge- og anleggsvirksomhet var 2,9 prosent.

Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter.

- *For FUNKSJONÆRENE i NHO-bedrifter (industri, bergverk, transportvirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, oljevirksomhet og hotell- og restaurantvirksomhet) økte årslønnen fra 1994 til 1995 med 3,7 prosent, mot 3,5 og 3,7 prosent de to årene før.*

Beregningene over årslønnsveksten baserer seg på statistikk pr. 1.september, opplysninger fra bedriftene om normale lønnsreguleringstidspunkter og beregning av eventuelle alderseffekter. Den registrerte gjennomsnittlige månedslønnen økte med 3,8 prosent fra 1.september 1994 til 1.september 1995, basert på statistikk for bedrifter som er med i statistikken i begge årene, mot 3,4 prosent året før. Mens lønningene for industrifunksjonærgrupper i 1993 og 1994 i gjennomsnitt vokste noe

mindre enn for andre funksjonærer, er det grupper innenfor industri som i 1995 har hatt den største lønnsveksten.

Noe av lønnsveksten skyldes at *aldersgrupper* med noe høyere lønnsnivå utgjør en relativ større del av funksjonærmassen i 1995 enn i 1994, basert på beregninger for de bedrifter som er med på begge tellingstidspunktene. Lønnsvekst som følge av endringer i aldersstrukturen eller andre tillegg som er påløpt i tellingsperiodene, er antatt pågått jevnt i hele tellingsperioden. Med samme aldersfordeling pr. 1. september 1995 og pr. 1. september 1994, ville lønnsveksten isolert sett vært 0,2 prosentpoeng lavere. Alderseffekten var 0,4 prosentpoeng ifjor. Lønnsoverhenget inn i 1996 er beregnet til 1,6 prosent.

For *funksjonærene i industri* var lønnsveksten fra 1. september 1994 til 1. september 1995 4,0 prosent. Årslønnsveksten er beregnet til 3,8 prosent fra 1994 til 1995, mot 3,5 prosent året før. Lønnsoverhenget inn i 1996 er beregnet til 1,7 prosent.

For *ledende funksjonærer* (i alle bransjer) var lønnsøkningen fra 1. september 1994 til 1. september 1995 4,0 prosent. Årslønnsveksten for denne gruppen er beregnet til 3,8 prosent fra 1994 til 1995. Lønnsoverhenget inn i 1996 er beregnet til 1,6 prosent.

Lønnskostnader i NHO-bedrifter.

Tabell 3.5 viser utviklingen fra 1988 til 1996 for de «obligatoriske» indirekte personalkostnadene. Lønn under sykdom bygger blant annet på NHOs kvartalsvise fraværstatistikk for arbeidere, fravær betalt av bedriftene. Disse kostnadene bidro til en betydelig reduksjon av lønnskostnadene for industriarbeidere fra 1988 til 1994. I 1995 og inn i 1996 har sykefraværskostnadene for bedriftene steget, noe som igjen øker bidraget til de totale lønnskostnadene. Flere bevegelige helligdager på ukens 5 første dager øker timelønnskostnadene noe både i 1995 og 1996 i forhold til året før. Endringene av innkrevningssystemet for LO/NHO-ordningene fra 1. januar 1996 fra premie i forhold til lønnssum til pris pr. ansatt (avhengig av arbeidstid), og samtidig en reduksjon for de fleste bedriftene reduserer gjennomsnittlig utslag for året 1996.

Endringer i regelverket for yrkesskadeforsikring er ikke tatt med i beregningene i tabell 3.5. Disse kostnadene er obligatoriske ordninger, men det finnes ikke statistikk av tilstrekkelig kvalitet til presise anslag for industriarbeidere. Tall fra Norsk Forsikringsforbund tyder på en gjennomsnittlig premie pr. person i 1995 på ca. 0,3 prosentpoeng i forhold til lønn for arbeidet tid for alle funksjonærer og arbeidere i alle sektorer i Norge. Ordningen ble obligatorisk fra 1991, og premiesatsene antas å ha avtatt siden 1991 og 1992. Enkeltundersøkelser fra NHO med basis i premiesatser i forsikringsselskaper tyder på at tallet for industriarbeidere er betydelig høyere enn for gjennomsnittet for alle arbeidstakere.

I tillegg til de indirekte personalkostnader som er med i tabell 3.5 vil bedriftene ha kostnader ved driftsvise ordninger. Det kan drøftes i hvor stor grad slike ordninger skal tas med i de indirekte personalkostnadene eller bør betraktes som driftskostnader forøvrig. I tabell 3.5. har vi fulgt internasjonale standarder for de «obligatoriske» personalkostnader i Norge. De driftsvise og mer frivillige ordningene er ikke med i oppstillingene.

Tabell 3.5: «Obligatoriske» indirekte personalkostnader fordelt på kostnadskomponenter. I prosent av timefortjenesten pr. arbeidet time. Anslag for 1996.

	1988	1990	1992	1994	1995	1996
Indirekte personalkost. pr. arbeidet time	41,9	42,0	39,6	36,2	37,5	38
<i>Herav:</i>						
Lønn for <i>bevegelige hellig- og høytidsdager</i>	3,5	4,3	3,4	3,0	3,9	4,3
Lønn under <i>sykdom og permisjon</i>	6,3	5,8	5,1	5,0	5,4	...
<i>Feriepenger:</i> ¹⁾						
Ordinære	10,4	10,8	10,7	10,6	10,7	10,8
Gammel ordning:						
Sykelønn(3.mnd.):	1,0	1,0				
Ny ordning:						
Sykelønn i arbeidsgiverperioden:			0,4	0,4	0,4	...
Eldre arbeidstakere			0,5	0,5	0,5	...
<i>Obligatoriske avgifter:</i>						
Arbeidsgiveravgiften til Folketrygden:						
Satsene	19,3	18,8	18,3	15,3	15,2	15,3
Økt beregningsgrl. (pensjonspremier o.l.)	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	...
«LO/NHO-ordningene» ²⁾	1,0	0,9	0,7	1,1	1,1	0,9

- 1) *Ny ferielov med overgangsordning i 1989 og 1990 fører til at noe av økningen i feriepengeprosenten skyldes beregningsmåten. Feriepengene er beregnet påløpt.*
- 2) *Lavlønnsfond (avviklet 1992), Opplysnings- og utviklingsfond, Sluttvederlagsordning og AFP-ordningen.*

Lønnsutviklingen i andre områder i næringsvirksomhet

I utvalgets rapport fra januar i år ble det gitt anslag på årslønnsveksten fra 1994 til 1995 for en del grupper i privat virksomhet utenom LO/NHO-området. For de grupper det ikke forelå lønnsstatistikk for, ble anslagene i hovedsak gjort på grunnlag av overhenget til 1995, oppgaver over tariff tillegg i 1995 og anslag på lønns glidning i 1995. I denne rapporten er anslagene oppdatert på grunnlag av lønnsstatistikk for 1995.

For de grupper slike beregninger er gjort, er lønnsvekst som skyldes endringer i aldersstrukturen lagt til 1. juli 1995. Denne form for glidning er dermed lagt til samme dato som i de foregående år. Ved å legge denne lønnsveksten til 1. juli, gir det samme resultat som en jevn fordeling over året.

I *hoteller og restauranter* steg den gjennomsnittlige timefortjenesten for fastlønte (heltid og deltid) etter NHOs lønnsstatistikk med 2,9 prosent for menn og kvinner under ett fra oktober 1994 til oktober 1995.

For heltidsansatt prosentlønnen serveringspersonale steg den gjennomsnittlige timefortjenesten med 2,7 prosent for voksne menn og kvinner under ett fra perioden

1. mai 1994 – 31. oktober 1994 til 1. mai 1995 – 31. oktober 1995, mens dagsfortjenesten i den samme perioden økte med 1,4 prosent.

For alle unntatt presentlønnen serveringspersonale ble det fra 1. april 1995 gitt et generelt tillegg på kr 1,65 pr. time. Videre ble det gitt et garantitillegg fra 1. oktober 1995 på kr 0,81 pr. time.

Gjennomsnittlig årslønnsvekst pr. årsverk (heltid og deltid) for presentlønne er beregnet til 3,2 prosent fra 1994 til 1995.

For alle fastlønne som utgjør ca 85 prosent av timene, har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1994 til 1995 til 2,7 prosent.

For fastlønne og presentlønne under ett (heltid og deltid) har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1994 til 1995 til 2,3 prosent. Andelen arbeidede timer for presentlønne med høyt lønnsnivå har gått ned. Dette forholdet trekker ned gjennomsnittlig lønnsvekst for hele området under ett.

For både presentlønne og fastlønne ble det fra 1. mai 1996 gitt et generelt tillegg på kr 1,50 pr. time. Videre ble det for fastlønne gitt et lavlønnstillegg også på kr 1,50 pr. time og minstelønnsatsene ble hevet med ytterligere kr 2,- pr. time. Det ble også gjort endringer i fagarbeidertillegget, uniformstillegget m.m. Videre blir det gitt et garantitillegg fra 1. oktober 1996.

Overhenget til 1996 for fastlønne er beregnet til 1,3 prosent. Sammen med de sentrale tariff tilleggene fra 1. mai, gir dette en årslønnsvekst fra 1995 til 1996 på om lag 3 3/4 prosent for fastlønne og presentlønne under ett. I tillegg kommer garantitillegget 1. oktober 1996 og eventuell lønnsglidning.

I *forretnings- og sparebanker* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 3,8 prosent for menn og kvinner under ett fra 1. september 1994 til 1. september 1995. Herav utgjør endringer i alderssammensetningen 0,4 prosentpoeng. I 1995 kom fondsmeklere i finansinstitusjoner med i statistikken. Denne gruppen trekker lønnsveksten opp. Medregnet denne gruppen var veksten 4,8 prosent.

I oppgjøret våren 1995 ble det gitt et generelt tillegg på alle lønnstrinn på 1,4 prosent fra 1. mai. Videre ble det fra 1. mai gitt et lavlønnstillegg i lønnstrinnene 8 til og med 22, dvs fra ca kr 127 000 pr år til ca kr 210 700. Tillegget innebar kr 1 500 pr år på lønnstrinn 8 og deretter en reduksjon av tillegget med kr 100 pr lønnstrinn. Ifølge opplysninger fra Bankenes Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 0,4 prosent 1. januar og 0,9 prosent 1. juli 1995.

Utvalget har beregnet at overhenget til 1995, beregnet til 1,2 prosent, lønnstilleggene fra 1. januar, 1. mai og 1. juli 1995 og lønnsøking som skyldes endringer i aldersstrukturen, vil gi en årslønnsvekst på 3,7 prosent fra 1994 til 1995.

I oppgjøret våren 1996 ble det gitt et generelt tillegg på alle lønnstrinn på 2,9 prosent fra 1. mai. I tillegg ble det gitt et engangstillegg på noen lavere trinn, beregnet til å utgjøre 0,1 prosent. Ifølge opplysninger fra Bankenes Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 0,5 prosent 1. januar 1996.

Overhenget til 1996, beregnet til 1,3 prosent, og de sentrale tillegg i 1996, gir en årslønnsvekst på 3 1/4 prosent fra 1995 til 1996. I tillegg kommer lokale tillegg 1. januar og 1. juli 1996 og annen glidning (strukturendringer). Fra 1994 til 1995 utgjorde bidraget til årslønnsveksten fra lokale tillegg og strukturendringer 1,4 prosentpoeng.

I *forsikringsvirksomhet* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 1,7 prosent for menn og kvinner under ett fra 1. september 1994 til 1. september 1995. Herav utgjør endringer i alderssammensetningen 0,5 prosentpoeng.

I oppgjøret våren 1995, ble det gitt et generelt tillegg på 1,2 prosent til alle fra 1. mai. I tillegg ble det gitt kr 1000 pr. år til alle med årslønn under kr 201 000. I følge opplysninger fra Forsikringsselskapenes Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 1,1 prosent 1. januar 1995.

Utvalget har beregnet at overhenget til 1995, beregnet til 0,7 prosent ekskl. bonusutbetalinger i 1994 og lønnstilleggene i 1995, gir en årslønnsvekst på 2,3 prosent fra 1994 til 1995. Den forholdsvis lave lønnsveksten fra 1994 til 1995 skyldes hovedsakelig bortfall av bonusutbetalinger fra 1994 til 1995.

I oppgjøret våren 1996 ble det gitt et generelt tillegg på alle lønnstrinn på 2,9 prosent fra 1. mai. I følge opplysninger fra Forsikringsselskapenes Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 1,2 prosent 1. januar 1996.

Overhenget til 1996, beregnet til 0,7 prosent, og de sentrale tillegg i 1996, gir en årslønnsvekst på vel 2 1/2 prosent fra 1995 til 1996. I tillegg kommer lokale tillegg 1. januar og 1. juli 1996 og annen glidning (strukturendringer). Fra 1994 til 1995 utgjorde bidraget til årslønnsveksten fra lokale tillegg og strukturendringer (eksklusiv bonusutbetalinger) 1,9 prosentpoeng.

I varehandel steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte med 4,2 prosent for menn og kvinner under ett fra 1. september 1994 til 1. september 1995. Det er anslått at omlegging av betaling for ubekvem arbeidstid trakk lønnsveksten opp med 0,5 prosentpoeng.

I avtalen mellom Handel og Kontor og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon ble det i oppgjøret våren 1995 gitt et gjennomsnittlig tillegg fra 1. april på kr 210 pr. måned eller kr 1,30 pr. time.

For varehandelen under ett har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1994 til 1995 til 3,3 prosent.

I avtalen mellom Handel og Kontor og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon ble det i oppgjøret våren 1996 enighet om et gjennomsnittlig generelt tillegg fra 1. april på kr 447 pr. måned eller kr 2,75 pr. time. I tillegg ble minstelønnsatsene økt med ytterligere kr 1,- pr. time.

For varehandelen under ett utgjør overhenget til 1996 1,2 prosent. Dersom avtalen mellom HK og HSH blir retningsgivende for hele varehandelen, utgjør tarifftilleggene våren 1996 vel 2 prosent på årsbasis. Samlet bidrar dette til en årslønnsvekst på 3 1/4 prosent fra 1995 til 1996. Fra 1994 til 1995 bidro lønnsglidningen til årslønnsveksten med 1,6 prosentpoeng.

For noen grupper er lønnsbredningen stor både mellom menn og kvinner og mellom ulike stillingsgrupper. Det gjennomsnittlige lønnsnivå som er gjengitt i tabell 3.1, kan derfor være lite representativt for store grupper innen vedkommende næring. Varehandelen er den største gruppen innen privat virksomhet, målt ved sysselsettingen, av de gruppene som er med i tabell 3.1. I tabell 3.6 vises lønnsutvikling og lønnsnivå for noen stillingsgrupper innen varehandelen for å vise spredningen rundt det gjennomsnittlige lønnsnivået som er brukt i tabell 3.1.

Tabellen viser at lønnsnivået i 1995 for disse stillingsgruppene varierte fra kr 166 500 for kvinnelige butikkfunksjonærer til kr 282 300 for mannlige kontorfunksjonærer.

Forretningsmessig tjenesteyting omfatter ansatte i virksomheter som driver med regnskapsføring, revisjon, databehandling, arkitektvirksomhet og byggeteknisk konsulentvirksomhet. Dessuten er også ansatte innen teknisk virksomhet og annonse- og reklamevirksomhet med. Felles for de fleste bedriftene i denne statistikken er at de ansatte ikke får sine lønninger regulert gjennom landsomfattende tariffavtaler. Fra 1. september 1994 til 1. september 1995 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 3,1 prosent for menn og kvinner under ett. Utvalget har beregnet årslønnsveksten fra 1994 til 1995 til 2,6 prosent.

En har foreløpig ingen oversikt over lønnstillegg i 1996 i forretningsmessig tjenesteyting. Overhenget til 1996 har utvalget beregnet til 1,3 prosent.

I *innenriks sjøfart* steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for voksne sjømenn med 0,6 prosent fra november 1994 til november 1995. Den gjennomsnittlige hyren steg med 1,7 prosent i det samme tidsrommet.

I oppgjøret våren 1996 ble det fra 1. april gitt et generelt tillegg på kr 3,- pr time.

Tabell 3.6: Årslønnsvekst for enkelte stillingsgrupper innen varehandelen. Heltidsansatte.

	Kontorfunksjonærer			Butikkfunksjonærer			Lagerfunksjonærer			Salgsfunksjonærer			Varehandelen i alt		
	Alle	Menn	Kvinner	Alle	Menn	Kvinner	Alle	Menn	Kvinner	Alle	Menn	Kvinner	Alle	Menn	Kvinner
1985-86	10.3	10.9	10.9	10.8	10.9	11.2	9.7	9.7	11.4	9.9	10.1	10.6	10.9	10.9	11.7
1986-87	9.6	10.3	9.2	7.1	7.8	7.0	7.4	7.5	7.4	8.0	8.4	7.1	8.5	9.0	8.4
1987-88	9.2	8.9	9.0	6.9	7.0	7.2	7.1	7.2	6.5	7.4	7.5	8.7	8.4	8.5	8.4
1988-89	4.0	3.4	4.5	5.4	4.4	6.0	4.4	4.2	5.6	3.1	2.9	4.9	4.5	3.9	5.5
1989-90	6.8	6.4	6.8	8.0	7.1	8.5	5.6	5.6	6.1	5.4	5.4	6.0	6.7	6.2	7.5
1990-91	5.9	5.6	6.0	5.9	5.1	6.5	4.9	4.9	5.6	6.2	6.0	7.8	5.6	5.4	6.2
1991-92	4.1	3.4	4.4	3.8	3.3	4.2	3.3	3.3	4.0	4.2	4.1	4.3	3.7	3.6	4.1
1992-93	3.1	2.7	3.4	3.4	3.1	3.6	2.4	2.4	3.3	2.5	2.8	1.6	3.2	3.0	3.7
1993-94	3.3	2.9	3.7	3.4	2.5	3.9	2.8	2.8	2.9	3.0	3.1	2.7	2.8	2.4	3.6
1994-95	4.1	3.6	4.0	4.3	3.4	4.6	3.5	3.4	3.7	3.7	3.5	4.2	3.3	2.7	3.8
1985-95	79.2	75.2	81.8	77.0	69.7	83.3	64.2	64.1	72.8	67.8	68.4	75.0	74.5	71.2	83.5
Gj.sn	6.0	5.8	6.2	5.9	5.4	6.2	5.1	5.1	5.6	5.3	5.4	5.8	5.7	5.5	6.3
Års-lønn 1995 Kr	242.600	282.200	205.600	177.400	189.800	166.500	188.500	190.300	172.000	258.100	261.300	230.400	212.100	226.000	185.900
Antall ¹⁾	18711	9134	9577	24035	11348	12687	9418	8500	918	10717	9637	1080	72981	47885	25096

1) Antall med i lønnsstatistikken i 1995. Fra og med 1991 omfatter statistikken foretak med 5 eller flere ansatte. Før 1991 omfattet statistikken foretak med 3 eller flere ansatte.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

Lønnsstatistikken for statstilsatte pr. 1. oktober 1995 omfattet 166 669 arbeidstakere som utførte 151 694 årsverk. Lønnsveksten pr. årsverk fra 1. oktober 1994 til 1. oktober 1995 var på 2,5 prosent. (Tallene for 1994 er korrigert for bortfall av Telenor og Postgiro.) For heltidstilsatte var økningen 2,6 prosent i samme periode. For heltidstilsatte menn var økningen 2,6 prosent, og for kvinner 3,5 prosent. Virkningen av sentrale justeringsforhandlinger pr 1. juli 1995 og lokale forhandlinger pr. 1. september 1995 er ikke med i statistikk tallene. Årslønnsveksten fra 1994 til 1995 er beregnet til 3,0 prosent. (I disse tallene er den registrerte lønnsglidningen beregningsmessig lagt inn med 0,4 prosent fra 1. mai 1995 og 0,05 prosent fra 1. juli 1995.)

I lønnsforhandlingene for 2. avtaleår våren 1995 ble staten, Statstjenestemannskartellet, Yrkesorganisasjonenes Fellesorganisasjon – Seksjon Stat og Norsk Lærerlag enige om følgende:

- et generelt tillegg fra 1. mai 1995 på 3 600 kr pr år på alle trinn.
- en avsetning på 1,0 prosent pr. dato til sentrale justeringsforhandlinger med virkning fra 1. juli 1995. Partene ble enige om at kvinner skulle ha en større andel av potten enn en proratafordeling tilsier.

- en avsetning på 0,35 prosent pr. dato til lokale forhandlinger med virkning fra 1. september. Av dette utgjorde 0,05 prosent lønnsmidler som blir ledige pga lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere. De sentrale parter tilrådte at forhandlingene skulle gi kvinner en større andel av lønnsmidlene enn en proratafordeling tilsier.

I hovedtariffoppgjøret i staten i 1996 ble staten og hovedsammenslutningene/Norsk Lærerlag enige om følgende:

- med virkning fra 1. mai 1996 gis et generelt tillegg på kr 6 000 pr år på samtlige trinn. Ulempetillegg m.m. ble ikke regulert.
- det avsettes en pott på 1,3 prosent pr 1. august 1996 til sentrale justeringsforhandlinger. I de sentrale justeringsforhandlingene skal det tas hensyn til virksomhetenes rekrutterings- og konkurransesituasjon, samt likelønn på alle nivåer. Kvinner skal ha en større andel av lønnsmidlene enn en proratafordeling tilsier.
- med virkning fra 1. september 1996 skal det føres lokale forhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 0,45 prosent av lønnsmassen. Av dette utgjør 0,1 prosent lønnsmidler som blir ledige pga lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere. De sentrale parter tilrår at partene lokalt gjennomgår lønnsrelasjonene og lønnsutviklingen for å rette opp kjønnsbetingede lønnsforskjeller på alle nivå. Kvinner bør få en større andel av potten enn en proratafordeling tilsier.
- hovedlønnstabellen ble endret fra 75 til 70 lønnstrinn og gitt ny struktur.
- innføring av tidligpensjon for 62- og 63-åringer. Vilkårene for en slik ordning vil bli nærmere avklart på grunnlag av en utredning av LO og NHO om dette spørsmålet.
- det ble avsatt 33 mill. kr. i tariffperioden for å stimulere til økt satsing på kompetanseutvikling basert på virksomhetenes behov.

Overhenget i staten inn i 1996 er beregnet til 1,4 prosent. Sammen med de avtalte tilleggene i 1996 gir dette en årslønnsvekst fra 1995 til 1996 på omlag 3 3/4 prosent. I tillegg kommer lønnsglidningen. Fra 1994 til 1995 bidro lønnsglidningen til årslønnsveksten med 0,4 prosentpoeng.

Skoleverket

Lønnsstatistikken for skoleverket pr. 1. oktober 1995 omfattet 87 093 arbeidstakere som utførte 77 401 årsverk. Lønnsveksten pr. årsverk fra 1. oktober 1994 til 1. oktober 1995 var 2,0 prosent. Lønnsveksten for heltidstilsatte var 1,9 prosent, herav 2,2 prosent for kvinner og 1,6 prosent for menn. Virkningen av sentrale justeringsforhandlinger pr. 1. juli 1995 og lokale forhandlinger pr. 1. september 1995 er ikke med i statistikk tallene. Den gjennomsnittlige årslønnsveksten i skoleverket fra 1994 til 1995 er beregnet til 2,7 prosent.

Elementene bak lønnsveksten i skoleverket fra 1. oktober 1994 til 1. oktober 1995 følger de samme hovedtrekk som for statstilsatte. Elementene i lønnsoppgjøret for staten pr. 1. mai 1996 vil være gjeldende også for skoleverket.

Tabell 3.7: Årslønn for endel grupper i staten. Nivå og vekst.

	Gjennomsnittslønn			Vekst fra		Heltidstid s-tilsatte pr.
	1993	1994*	1995	1993-94	1994-95	1.10.95
Kontorstillinger ¹⁾	161 223	164 928	170 076	2,3	3,1	7 458
Fagarbeidere ²⁾	191 718	198 216	203 996	5)	2,9	5 634
Saksbehandlere ³⁾	203 763	206 800	210 580	1,5	1,8	24 355
Lederstillinger ⁴⁾	286 847	293 636	303 042	2,4	3,2	1 177

Merknad: Lokale forhandlinger på 0,35 prosent av lønnsmassen pr 1.9.95 og justeringsoppgjøret på 1,0 prosent av lønnsmassen med virkning fra 1.7.95 er ikke inkl. i lønnsvekstberegningene ovenfor.

- 1) Omfatter hele lønnsplanen for kontorstillinger.
- 2) Omfatter gjennomgående fagarbeider m/fagbrev stillingskode 1203. Stillingskoden for fagarbeidere ble endret pr 1.7.94 og det kan derfor ikke oppgis sammenlignbare tall for 1993 og 1994. For 1993 omfattet dette stillingskode 1117 fagarbeider.
- 3) Omfatter hele lønnsplanen for saksbehandlere.
- 4) Omfatter underdirektør, byråsjef og avdelingsdirektør.
- 5) Pr 1.10.93 er det registrert 4.162 personer i st.kode 1117, mens det pr 1.10.94 er registrert 7.362 personer i kode 1203. Dette skyldes endring av fagarbeideravlønning i HTA pr 1.10.94. Tallene er derfor ikke sammenlignbare. Undersøkelser av ca. 3.700 identiske fagarbeidere viser en vekst på 2,6 prosent fra 1.10.93 til 1.10.94.
- 6) Gjennomsnittslønn for 1994 er endret da Televerket og Postgiro gikk ut av det statlige tariffområdet i 1994 (tallene fra 1993 til 1994 er dermed ikke direkte sammenlignbare).

Kilde: Administrasjonsdepartementet og Beregningsutvalget

Kommunene

Ifølge lønnsstatistikk fra Kommunenes Sentralforbund steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for heltidsansatte kommunale arbeidstakere inklusive ansatte i helsevesen og sosial omsorg, men eksklusiv skoleverket og ansatte som er timelønne med 3,4 prosent fra 1. oktober 1994 til 1. oktober 1995. Ansatte i Oslo er ikke med i disse lønnsveksttallene. Lønnsutviklingen inkluderer resultatet av de lokale forhandlinger med virkningsdato 1. oktober 1994 på 0,5 prosent. Årslønnsveksten for 1994-95 i tabell 3.1 er korrigert for dette.

I oppgjøret våren 1995 ble det med virkning fra 1. mai 1995 enighet om et generelt kronetillegg på lønnsregulativet på kr 3 600 pr. år. Dette utgjorde 1,9 prosent pr. 1. mai. I tillegg ble det fra 1. mai gitt kr 2 200 pr. år til alle arbeidstakere som avlønnes i stillingskoder hvor kvinneandelen er 75 prosent eller høyere. Dette tillegget omfatter 3/4 av alle ansatte i kommunene.

Årslønnsveksten fra 1994 til 1995 er beregnet til 2,8 prosent.

I oppgjøret våren 1996 ble det med virkning fra 1. mai 1996 enighet om et generelt kronetillegg på lønnsregulativet på kr 6 000 pr. år. Dette utgjør 3,1 prosent pr. 1. mai. I tillegg ble det avsatt en pott på 1,8 prosent til sentrale justeringer med virkning fra 1. august. Til lokale forhandlinger ble det avsatt 0,5 prosent med virkning fra 1. oktober.

Overhenget til 1996, beregnet til 1,0 prosent, og de avtalte lønnstilleggene i 1996 gir et bidrag til årslønnsveksten fra 1995 til 1996 på knapt 4 prosent. I tillegg

kommer lønnsglidningen. Fra 1994 til 1995 er bidraget fra lønnsglidningen til års-lønnsveksten beregnet til 0,3 prosentpoeng.

3.4 LØNSSOVERHENGET

Tabell 3.8: Lønnsoverhenget i en del områder.

Område/gruppe:	1995	1996
Arbeidere i alt ¹⁾	0,8	1,0
Herav: industriarbeidere	1,1	1,2
Funksjonærer i NHO-bedrifter	1,4	1,6
Staten inkl. skoleverket	0,9	1,4
Kommunene	0,9	1,0
Varehandelen	1,0	1,3
Forretnings- og sparebanker	1,2	1,3
Forsikring ²⁾	1,3	0,7
Forretningsmessig tjenesteyting	0,8	1,3
Veid gjennomsnitt ³⁾	1,0	1,2

1) Omfatter arbeidere i NHOs kvartalsstatistikk

2) Ekskl. bonusutbetalinger i 1994 var overhenget til 1995 0,7 prosent.

3) Omfatter noen flere grupper enn de som er med i tabellen.

Kilde: Beregningsutvalget

Overhenget til 1996 for de fleste grupper anslås til å bli noe høyere enn til 1995. Overhenget varierer fra 1,6 prosent for funksjonærer i NHO-bedrifter til 0,7 prosent i forsikringsvirksomhet. For industriarbeidere er anslaget 1,2 prosent, mens det i kommuner og staten inkl. skoleverket er anslått til henholdsvis 1,0 og 1,4 prosent. Samlet overheng til 1996 for gruppene i tabell 3.8, kan beregnes til 1,2 prosent. Samlet overheng til 1995 for de samme gruppene var 1,0 prosent og til 1994 1,2 prosent.

3.5 LØNSSUTVIKLINGEN FOR KVINNER OG MENN

- *I de fleste sektorer/bransjer har det vært lønnsutjevning mellom kvinner og menn i det siste ti-året. Utjevningen fortsatte også i 1995.*

Lønnsbegrepet

I dette avsnittet har en i hovedsak lagt til grunn samme lønnsbegrep som ellers i "*Lønnsutviklingen i senere år*" i kapittel 3, dvs time- eller månedsfortjenesten eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Videre er timelønnen for arbeidere i NHO-bedrifter omregnet til 37,5 time, se vedlegg 3. Forskjellen mellom kvinners og menns timefortjeneste reduseres med vel 1 prosentpoeng dersom en går fra uomregnede til omregnede tall.

Boks 3.5 Lønnsoverhenget

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis nye lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Dersom alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og lønnsnivået ikke endret seg gjennom året, ville lønnsoverhenget pr. definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige. Tariff tillegg og lønnsøkinger blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper ved tariffoppgjør.

Det utarbeides ikke statistikk pr. 31. desember eller 1. januar for noen grupper. Overhenget må derfor anslås. For arbeidere i NHO-bedrifter brukes gjerne forholdet mellom lønnsnivået i 4. kvartal og årsgjennomsnittet. For andre grupper må det dels gjøres grove anslag.

Størrelsen av overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Dette kan ha sammenheng med ulik lønnsvekst forrige år, men kan også ha sammenheng med at lønnstilleggene kom til ulike tider gjennom året. Lønnstillegg som gis sent i året, fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For de fleste gruppene har vi god oversikt over tidspunktene for tariff tillegg. Vi vet imidlertid mindre om når annen lønnsutvikling skjer.

Utvikling i de relative lønnsforskjeller mellom kvinner og menn

I figur 3.1 og tabell 3.9 går en nærmere inn på lønnsutviklingen for *heltidsansatte* kvinner og menn i henholdsvis periodene 1985-95 og 1980-95.

Figuren og tabellen viser at det generelt sett har vært en bedring i kvinners relative lønnsnivå innen alle de områdene vi har tall for. Sterkest har tilnærmingen vært innenfor de områdene hvor forskjellene i utgangspunktet var størst, bl.a for ansatte innen forsikringsvirksomhet og blant funksjonærene i NHO-bedrifter. Tabell 3.9 viser at det er relativt store lønnsforskjeller mellom kvinner og menn i de ulike gruppene. Imidlertid er gruppene ikke sammenliknbare med hensyn til sammensetning. I forsikring f eks er alle ansatte med, mens bare timelønte er med i industrien – en arbeidstakergruppe preget av mindre stillingsmessig spredning.

Et veid gjennomsnitt av gruppene som inngår i tabell 3.9 (sysselsettingen er brukt som vekter), viser at samlet sett utgjorde heltidsansatte kvinners lønn 86 prosent av heltidsansatte menns lønn i 1995. I 1991 var andelen knapt 85 prosent, mens den var vel 82 prosent i 1988. Gruppene som inngår i tabell 3.9 omfatter om lag 60 prosent av alle heltidsansatte.

Vi har ikke noe godt mål for den relative lønnsforskjellen mellom *alle* kvinner og menn under ett. Levekårsundersøkelsen 1995 viser at gjennomsnittlig timelønn (inkludert overtidsbetaling) for kvinner utgjorde 79,7 prosent av gjennomsnittlig timelønn for menn, mens Levekårsundersøkelsen 1991 viste en andel på 81,3 prosent².

2. I tabellen som publiseres i Levekårsundersøkelsene opereres det med gjennomsnittlig timelønn i hele kroner. Lønnsforskjellen som er beregnet i dette avsnittet bygger på bakgrunnsmateriale hvor ører er med, slik at evt «avrundingseffekter» unngås.

Forhold som kan forklare forskjellen mellom Levekårsundersøkelsen og resultatet av sammenveiningen av tabell 3.9, er bl. a at Levekårsundersøkelsen inkluderer overtid, mens det lønnsbegrep som vi bruker i denne rapporten som nevnt ikke har med overtid. Videre inkluderer også Levekårsundersøkelsen deltidsansatte som i stor grad er kvinner. Lønnsutviklingen for deltidsansatte i forhold til heltidsansatte og endringer i gjennomsnittlig arbeidstid for deltidsansatte kan påvirke de relative lønnsforskjeller som framkommer i tabell 3.9. Det er dessuten knyttet usikkerhet til resultatene fra Levekårsundersøkelsen, fordi den er en utvalgsundersøkelse og på bakgrunn av måten den er tatt opp på.

Utvalget vil se nærmere på årsakene til at en har fått en forskjellig utvikling av de relative lønnsforskjeller mellom kvinner og menn etter Levekårsundersøkelsen og etter tabell 3.9.

Tabell 3.9: Gjennomsnittlig årslønn¹⁾ for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn. Heltidsansatte.

	1980	1982	1984	1986	1988	1990	1992	1993	1994	1995	Årslønn 1995		
											Menn	Kvinner	Kvinneandel 1995 ²⁾
											Kr	Kr	
Industri ³⁾	84,0	85,5	86,6	86,7	87,5	89,7	90,3	90,5	90,5	90,4	204600	185100	17
Funksj. i NH0-bedrifter	65,2	67,6	68,7	69,7	71,6	73,5	74,8	75,3	75,5	75,9	291900	221500	27
Varehandelen ⁴⁾	74,5	76,5	76,5	77,1	76,6	78,9	79,9	80,5	81,4	82,3	226000	185900	34
Forretnings- og sparebanker	74,8	77,4	78,6	78,5	78,8	81,4	83,3	83,7	84,0	83,8	254000	213000	48
Forretningsmessig tjenesteyting		68,7	68,7	68,7	70,0	71,1	72,2	72,6	73,8	74,9	303000	227000	33
Forsikringsvirksomhet	63,8	65,5	65,5	67,2	68,4	70,7	71,8	71,3	71,8	72,4	310500	224700	48
Interesseorganisasjoner		70,7	70,6	71,1	72,3	73,4	76,4	77,6	78,5	78,8	282900	222900	55
Statsansatte ^{5,6)}	80,9	82,9	84,0	83,9	83,3	84,8	87,0	88,0	88,3	89,0*	228400	203300	35
Skoleverket	88,0	89,7	90,9	90,1	89,0	89,6	90,7	91,6	92,3	92,8*	240500	223100	50
Ansatte i kommunene	83,3	88,5	87,4	87,5	88,9	89,8	90,9	91,0	91,6	92,3	212000	195600	57
Helsesektoren ⁷⁾			77,3	78,2	78,2								
Herav:													
Ansatte med behandling av klienter ⁸⁾			69,7	71,5	71,1	73,3	74,3	74,7	75,4	76,3	273500	208600	77

*) Foreløpig anslag

1) Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.

2) Basert på tall fra lønnsstatistikken for de enkelte grupper. For industrien er tallene beregnet med utg.pkt. i antall arbeidede timer for h.h.v. menn og kvinner.

3) Industrien omfatter arbeidere i industribedrifter tilsluttet NH0.

4) Fra og med 1990 omfatter lønnsstatistikken for ansatte i varehandelen i prinsippet alle bedrifter i engros- og detaljhandel som sysselsatte 5 eller flere personer medregnet eiere, og ikke 3 eller flere som tidligere. Statistikken er basert på utvalgsundersøkelser i 1993 og 1994.

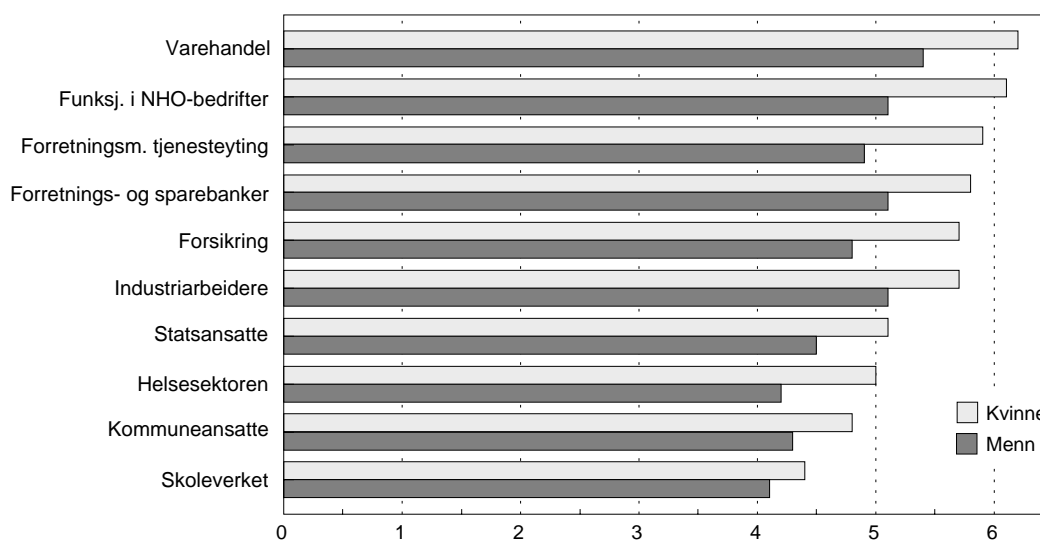
5) Særlig etter 1988 er enkelte statsetater omorganisert til stiftelser og aksjeselskap og er tatt ut av statistikkgrunnlaget.

6) De statlige skolene under Kulturdepartementet ble fra 1.januar 1989 ført over til Statens Sentrale Tjenestemannsregister.

7) Lønnsstatistikk for helse- og sosialtjenester er ikke utarbeidet etter 1989.

8) Tall fra og med 1990 er hentet fra lønnsstatistikken til Kommunenes Sentralforbund.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Figur 3.1 Gjennomsnittlig årlig lønnsutvikling for heltidsansatte kvinner og menn 1985-95. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Utviklingen fra 1994 til 1995

Innenfor de fleste sektorer/næringer, ser tilnærmingen mellom kvinne- og manns-lønninger ut til å ha fortsatt fra 1994 til 1995. I forretnings- og sparebanker og i industrien har imidlertid tilnærmingen stagnert eller gått svakt tilbake. Industrien har den relativt minste forskjellen mellom kvinne- og manns-lønninger av de grupper som er med i tabell 3.9, når en ser bort fra skoleverket og kommunene.

Tabell 3.10 viser utviklingen innen en del bransjer i industrien og i landtransport. I store trekk finner vi den samme utviklingen som for sektorene/næringene i tabell 3.9. I treindustrien og i elektrokjemisk industri, som er mannsdominerte bransjer, var det om lag lik gjennomsnittlig timelønn i 1995. Den største relative lønnsforskjellen finner man i bakerier og konditorier.

Flere undersøkelser har vist at det er en sterk tendens til at lønnsnivået er lavest der en finner den største andelen kvinner. Ser vi spesielt på industrien, viser kolonnene 2 og 3 i tabell 3.10 at det ikke er en slik entydig sammenheng, men at det er en klar tendens til at sterkt kvinnedominerte bransjer som f. eks konfeksjonsfabrikker og vaskerier og rensierier, har lavere gjennomsnittlig lønnsnivå enn de øvrige bransjer. Motsatt ser vi at det gjennomsnittlige lønnsnivået er langt høyere i sterkt mannsdominerte bransjer – som elektrokjemisk industri og tildels mekaniske verksteder – enn i de sterkt kvinnedominerte. Sjokolade og sukkervareindustrien har nokså lik andel kvinner og menn. Lønnsnivået her er på linje med gjennomsnittet i industrien.

Tabell 3.10: Gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg og omregnet til 40/37,5 t/uke) for voksne kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet 1980-95.

Kvinneandel i prosent ¹		Lønnsnivå kr/t	Bransje	1980	1983	1985	1987	1990	1992	1993	1994	1995
1980	1995	1995 ²		1980	1983	1985	1987	1990	1992	1993	1994	1995
16	17	103.23	Industrien i alt	84.0	86.4	86.4	87.1	89.7	90.3	90.5	90.5	90.4
28	31	95.10	Kjøttindustri	87.9	89.9	89.6	90.1	91.0	91.5	92.1	91.4	92.0
44	41	90.77	Fiskeindustri	93.7	93.2	91.7	93.9	96.1	94.7	93.7	92.8	93.1
61	53	102.97	Sjokolade,sukkerv.industri	91.1	91.3	92.5	92.6	95.2	95.4	95.7	95.8	96.3
29	30	99.88	Bakeri og konditori	80.7	84.8	83.6	84.8	83.7	88.9	90.5	89.3	90.2
68	61	88.72	Tekstil- og bekledning	89.7	91.6	89.6	88.8	91.0	92.1	92.5	92.6	92.2
87	81	83.87	Konfeksjonsfabrikker	88.0	91.8	86.8	86.2	85.1	93.4	94.4	94.8	96.0
7	16	92.00	Treindustri	91.8	93.9	96.8	94.9	98.7	100.0	100.7	101.5	100.8
12	11	101.75	Treforedling-papirv.industri	89.0	92.4	92.4	92.9	93.0	93.5	93.1	93.1	92.4
17	22	129.83	Grafisk industri	82.3	82.4	82.0	81.0	85.9	86.5	87.2	87.5	87.5
21	21	98.65	Kjemisk industri ialt	88.3	91.1	91.6	91.9	92.4	91.8	92.9	93.0	93.0
4	8	110.85	Elektrokjemisk industri	94.6	97.1	98.3	96.5	97.3	99.3	99.9	100.3	100.1
8	8	103.25	Mekaniske verksteder	89.4	91.2	92.1	91.6	92.9	92.3	92.1	92.6	92.0
75	67	83.41	Vaskerier og renserier	89.3	93.2	92.1	93.1	94.6	95.0	94.5	96.0	96.6
4	6	92.23	Landtransport	90.4	91.5	91.6	91.4	93.4	93.8	93.8	94.8	94.9

1) Antall arbeidstimer utført av kvinner som andel av det totale antall arbeidstimer.

2) Gjennomsnittlig timefortjeneste for voksne arbeidere (eksklusive overtidstillegg og omregnet til 37,5 t/uke).

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk for arbeidere

Likelønnsstrekk ved lønnsoppgjør

Følgende trekk ved lønnsoppgjørene er av sentral betydning for hvordan de relative lønnsforskjellene mellom menn og kvinner utvikler seg:

1. Formen på de sentrale tilleggene, dvs om det gis generelle prosenttillegg og/eller kronetillegg, om det gis spesielle lavlønnstillegg, tillegg til bestemte yrkesgrupper m.v. Et likt kronetillegg vil gi en noe sterkere gjennomsnittlig lønnsvekst for kvinner enn for menn, ettersom kvinner i større grad enn menn er representert i lavlønngruppen.
2. Formen på de lokale tilleggene (lønnsglidningen), bl.a. fordelingen av eventuelle avsetninger til lokale forhandlinger.
3. De relative lønnstilleggene i typiske kvinnesektorer og næringer til forskjell fra mannsdominerte sektorer og næringer.

Nedenfor gis hovedtrekk ved lønnsoppgjørene våren 1996 for noen grupper i privat sektor og for offentlig sektor.

Privat sektor

Det har i år vært gjennomført forbundsvis oppgjør i *LO/NHO-området*. Det er stort sett gitt et sentralt generelt tillegg på kr. 1,50 pr time. I noen områder er det dessuten gitt spesielle lavlønns tillegg, f eks i hotell- og restaurantvirksomhet. I tillegg er skift tillegg og minstelønns satser økt. De sentrale tilleggene i de forbundsvis oppgjørene synes å ha en klar lavlønns- og likelønnsprofil. Hvor sterkt disse tilleggene vil påvirke de relative lønnsforskjeller mellom kvinner og menn vil også avhenge av innretningen av de lokale, bedriftsvis tilleggene.

I *varehandel* er det gitt et generelt tillegg på kr 2,75 pr time. Minstelønns satsene ble hevet med ytterligere 1 kr pr time. Også i dette området har det sentrale oppgjøret en klar lavlønns- og likelønnsprofil.

I *forsikring* og i *forretnings- og sparebanker* er det gitt et generelt prosent tillegg til alle. Her er altså mønsteret med kronetillegg i *LO/NHO-området/privat sektor* forøvrig brutt.

Offentlig sektor

Både i staten og i kommunene ble det gitt et likt generelt kronetillegg til alle. Dette ga i gjennomsnitt noe sterkere vekst for kvinner enn for menn, ettersom kvinner i større grad enn menn er representert i lavlønnsgruppen. Det ble det dessuten avsatt en relativt stor pott både til sentrale og lokale forhandlinger, hvor partene var enige om at kvinner skulle få en større andel enn en proratafordeling tilsier. De sentrale justeringsforhandlingene og de lokale forhandlingene er ikke gjennomført ennå, og en har derfor ikke data for likelønnsprofilen i dem.

Nærmere omtale av lønnsoppgjørene i 1996 er gitt i vedlegg 2.

Fordeling av lokale tillegg i 1995

Et partssammensatt utvalg med medlemmer fra LO og NHO har bl a søkt å belyse effekter av lønnsoppgjøret i «sitt» område i 1995. I den forbindelse ble det gjennomført en utvalgsundersøkelse (613 medlemsbedrifter) som hadde til hensikt å avklare hvilke konsekvenser det sentrale tariffoppgjøret hadde for de lokale lønnsoppgjørene og lønnsrelasjoner i den enkelte bedrift.

Ved tariffoppgjøret 1995 ble det gitt individuelle tillegg med sikte på å sikre lavlønnsgrupper, herunder kvinnedominerte grupper. Undersøkelsen viste at de lokale parter i dette området i en viss grad gjenopprettet virkningen av de sentrale tilleggene i lokale forhandlinger. I 40 prosent av bedriftene ble lønnsrelasjonene fullstendig opprettet ved fordelingen av bedriftsvis tillegg. I 12 prosent av bedriften ble det gitt høyere tillegg til de som fikk minst gjennom det sentrale oppgjøret uten at lønnsrelasjonene ble fullstendig opprettet. I de resterende 48 prosent av bedriftene ble virkningen av de sentrale tilleggene ikke gjenopprettet.

Undersøkelsen viste videre en sterkere tendens til gjenoppretting i store bedrifter (med over 50 årsverk) enn i små (med under 25 årsverk) og mellomstore. (De største bedriftene hadde også størst lønnsvekst i perioden.) Andelen som gjenopprettet lønnsrelasjonene varierte sterk mellom de ulike bransjene. Gjenopprettingen var minst i nærings- og nytelsesmiddelindustrien – den eneste bransjen med høy kvinneandel. Undersøkelsen viste også at graden av gjenoppretting var høy særlig i mannsdominerte bedrifter (med kvinneandel under 20 prosent).

I bedrifter som hadde gjenopprettet hadde menn en sterkere lønnsvekst enn kvinner. I disse bedriftene fikk man altså økt forskjell mellom kvinners og menns lønnsnivå i stedet for tilnærming. I bedrifter som ikke gjenopprettet lønnsrelasjonene hadde kvinner og menn omtrent samme lønnsutvikling.

I staten ble partene ved fjorårets lønnsoppgjør enige om at kvinner skulle få en større andel av pottene til sentrale justeringer og lokale forhandlinger enn en prora-tafordeling tilsier. Anslag over resultatet fra justeringsforhandlingene viser at kvin-ner ble tildelt om lag 52 prosent av midlene i de sentrale justeringsforhandlingene, mens en proratafordeling skulle tilsi 42 prosent. Det foreligger ennå ikke en samlet oppsummering av resultatet fra de lokale forhandlingene i 1995.

3.5.1 Nærmere om noen av faktorene bak de relative lønnsforskjellene mel-lom kvinner og menn

Boks 3.6 Ulike former for diskriminering*

Deler av de lønnsforskjeller som er omtalt i dette avsnittet tilskrives ulike årsaker og ulike former for diskriminering. I Levekår i Norge, NOU 1993:17, sies det at lønnsforskjeller mellom kvinner og menn kan framkomme ved flere forskjellige mekanismer som kan inneholde elementer av diskriminering, selv om formen for diskriminering vil være forskjellig. En situasjon kan være at kvinner og menn er ulikt fordelt på stillinger og foretak som har forskjellige lønnsnivå. Dette kan dels skyldes at kvinner og menn gjør ulike valg og har ulike preferanser. Situasjonen kan imidlertid også innebære et element av dis-kriminering som dels skyldes at menn og kvinner har ulik adgang til stillinger og virksomheter, og dels ulike muligheter ved senere forfremmelser. Dette er en form for *stillingsdiskriminering*. En annen situasjon som det pekes på i utredningen kan være at kvinner mottar lavere lønn enn menn med de samme kvalifikasjoner, den samme stillingen og innen den samme virksomheten. Denne formen kalles *direkte diskriminering*. Et tredje forhold som trekkes fram kan være at kvinnedominerte stillinger tenderer mot å være dårligere betalt enn mannsdominerte stillinger, til tross for at krav til utdanningslengde og enkelte andre lønnsrelevante faktorer ellers er like, altså en form for *verds-ettingsdiskriminering*.

* De ulike diskrimineringsbegrepene vi bruker i dette avsnittet er hentet fra materialet vi baserer oss på.

Privat sektor

For å belyse omfanget av lønnsforskjeller mellom kvinner og menn basert på de ulike mekanismene beskrevet i boks 3.6, er det gjennomført en analyse av individu-elle lønnsdata³. Analysen er basert på individuelle lønnsoppgaver for 1990 for vel 440 000 arbeidstakere fordelt på de viktigste grupper av privat ansatte i norsk øko-nomi: Arbeidere i NHO-bedrifter, funksjonærer i NHO-bedrifter, ansatte i varehan-del, ansatte i banker, ansatte i forsikring og ansatte i forretningsmessig tjeneste-ying. Analysen er gjennomført ved å beregne kvinners gjennomsnittlige lønn som prosent av menns gjennomsnittlige lønn for hver av de 6 gruppene. Resultatene av analysen er oppsummert i vedlegg 7, tabell 7.4.

Det framgår at det er flere forhold som har betydning for at kvinner har lavere lønn enn menn i gjennomsnitt. De relativt store lønnsforskjellene i gjennomsnittstall for hovedgrupper av næringer reduseres når tallene brytes ned. Lønnsforskjellene

3. Av Petersen, Becken og Snartland i Levekår i Norge, NOU 1993:17

mellom kvinner og menn for gruppene som er med i vedleggstabell 7.4, varierer fra 2-6 prosent når vi sammenlikner kvinner og menn med samme kvalifikasjoner som arbeider i samme stilling og bedrift. Dette er imidlertid gjennomsnittstall for gruppene, som innebærer at lønnsforskjellene i den enkelte bedrift kan være langt høyere.

Av vedleggstabell 7.4 ser vi videre at for kvinner og menn i samme stilling i ulike bedrifter blir lønnsforskjellene langt mindre enn når vi sammenlikner kvinners og menns lønn i samme bedrift. Dette betyr at det er stillingskategori som virkelig betyr noe for lønnsforskjellene mellom kvinner og menn.

Vedleggstabellen viser ellers at lønnsforskjellene også i noen grad skyldes at kvinner og menn er fordelt på høyt og lavtlønnsbransjer, men at det som nevnt er stilling som betyr mest. Etter stilling betyr bedrift mest i varehandelen, mens det er bransje som betyr mest blant arbeidere i NHO-bedrifter.

Nærmere om noen årsaksforhold basert på 1990-datene

I fase 2 av prosjektet beskrevet ovenfor har en forsøkt å finne årsakene til de ulike lønnsgapene en fant i fase 1. Nedenfor skisseres enkelte hovedfunn:

På stilling-virksomhetsnivå er det spesielt ulikhet i kvinners og menns alder som har betydning for lønnsgapet. Det viser seg at menns gjennomsnittsalder betyr mer for lønnsgapet mellom kjønnene enn kvinners gjennomsnittsalder, i det lønnsgapet øker med menns alder, men ikke reduseres i samme grad når kvinners alder øker.

Også organisasjonstilknytning betyr en del for lønnsgapet på stilling-virksomhetsnivå. De virksomheter som er knyttet til en arbeidsgiverorganisasjon, har gjennomgående noe mindre lønnsgap på stilling-virksomhetsnivå enn de som ikke er tilknyttet en slik organisasjon.

Det prosentvise lønnsgapet mellom kvinner og menn med tilsvarende stillinger innen den enkelte bedrift, øker med stigende gjennomsnittslønn i bedriften. Det vil si at der lønnen generelt sett er høy, og der det er en viss spredning i lønn, er også lønnsgapet mellom kvinner og menn større.

Verken kvinnelig lederandel eller bedriftens geografiske beliggenhet har betydning for lønnsgapet på stillings-virksomhetsnivå. Det er imidlertid større grad av lønnsulikhet i manns- enn i kvinnedominerte virksomheter. Kvinnedominerte virksomheter er gjennomgående mindre hierarkisk oppbygget og har en lavere lederandel enn mannsdominerte.

En finner at i den grad gapet mellom kvinners og menns lønn varierer mellom ulike bedrifter, så skyldes dette variasjoner i menns lønn. Kvinners lønn er stort sett den samme, uavhengig av lønnsgapet for virksomheten. Menn tjener relativt mer på personlige lønnsavtaler enn kvinner.

Graden av kjønnsatskillelse på stillingsnivå er ganske høy i de sektorer som er undersøkt, men har gått noe ned fra 1984 til 1990.

Data fra senere år for funksjonærgruppen i NHO-bedrifter

Undersøkelsen det er referert til foran, er utført på data for året 1990. Samme undersøkelse er gjennomført på 1994 og 1995-data for funksjonærgruppen i NHO-bedriftene. Mens kvinner i samme stilling og bedrift i 1990 i gjennomsnitt hadde 93,9 prosent av menns lønn, er resultatene for 1994 og 1995 henholdsvis 95,8 og 95,9 prosent. I dette materialet er gjennomsnittsalderen ca 2 år lavere for kvinner enn for menn innenfor samme stilling i samme bedrift. Det er derfor sannsynlig at korrigert

for alder, er lønnsforskjellen mellom kvinner og menn i samme stilling og bedrift innen funksjonærgruppen i NHO-bedriftene mindre enn 4 prosent i 1995.

Offentlig sektor

I artikkelen *Lønnsforskjeller og lønnsystem i staten*⁴ analyserer Erling Barth og Hang Yin lønnsutviklingen⁵ for **statsansatte** i perioden 1987-1994. (De er opptatt av å sammenligne lønnsstrukturen i statlig sektor før og etter innføringen av det nye lønnsystemet i 1991, som ga større lokal handlefrihet/desentralisering av lønnsforhandlingene.)

Barth og Yin estimerer lønnsrelasjoner som viser at lønnsstrukturen i staten stort sett ikke har endret seg vesentlig mellom de to periodene. Noen endringer har imidlertid funnet sted: Lønnsforskjellen mellom menn og kvinner er signifikant mindre for perioden 1991-94 enn 1987-90. Dessuten har ansiennitetsvariabelen og utdanningslengde fått svekket betydning. De endringene som har skjedd har gått i retning av en mer sammenpresset lønnsstruktur for statsansatte.

For staten som helhet, viste det seg at en kvinne med like lang utdanning, yrkeserfaring og ansiennitet i gjennomsnitt tjente 10,4 prosent mindre enn menn i perioden 1987-90. Det tilsvarende tallet for perioden 1991-94 er 9,1 prosent. Når en så sammenlignet den gjennomsnittlige timefortjenesten til kvinner og menn med samme kvalifikasjoner innen *samme stilling*, ble forskjellen redusert til hhv 1,6 og 1,3 prosent i de to periodene. Dette bekrefter mønsteret fra privat sektor om at det er stillingskategori som betyr mest når det gjelder lønnsforskjeller mellom kvinner og menn.

I analysen som er kommentert ovenfor har man som nevnt sett på lønnsrelasjonen i de to *periodene* 1987-1990 og 1991-1994. I artikkelen er det også beregnet årlige tall for betydning av utdanningslengde og brutto lønnsforskjell mellom kvinner og menn, basert på separate regresjonsanalyser for *hvert enkelt år* for hele staten. Denne analysen viser en klar tendens *gjennom årene* til at lengre utdanning gir mindre uttelling i lønn, mindre lønnsforskjell mellom kjønnene samt mindre lønns-spredning for hele staten.

En hovedkonklusjon i artikkelen er at lønnsforskjellene mellom kvinner og menn i statlig sektor er klart redusert i perioden/mellom periodene, både når det tas hensyn til stillingsplassering og når det ikke gjøres det.

I en rapport⁶) fra Kommunenes Sentralforbund belyses lønnsrelasjoner mellom kvinner og menn i **kommunesektoren**. (Lønnsforskjeller knyttet til utdanning blir også behandlet).

Analysen viser at gjennomsnittlig regulativlønn for alle kvinner i prosent av gjennomsnittlig regulativlønn for alle menn i KS-området har økt fra 84 prosent pr. 1.10.86 til 88 prosent pr. 1.10.94. I disse gjennomsnittstallene er det ikke tatt hensyn til ulikheter i kvinners og menns utdanning, ansiennitet m.m. Det er gjennomført indeksberegninger⁷ for hele årsverksmassen pr. 1.10.94, for å finne forklaringer på det totale lønnsbildet (/lønnsforskjellene) mellom kvinner og menn.

Indeksberegning v h a stillingskode ga en lønn for kvinner i prosent av lønn for menn på 98 prosent. Dette indikerer at det er ulik stillingskodeplassering mellom kvinner og menn som er hovedforklaringen på lønnsforskjellen. Menn er gjennom-

4. I Søkelys på arbeidsmarkedet, 2/95

5. Basert på lønnsstatistikk for statsansatte fra Statens Sentrale Tjenestemannsregister.

6. Kommunale arbeidstakere – Lønnsforhold – Med hovedvekt på lønnsforskjeller mellom menn og kvinner. Oktober 1994

7. Man tar for seg en og en variabel (faktor) og hvilken betydning denne har på evt lønnsforskjeller. Virkningen av hver faktor sees isolert fra andre faktorer i indeksberegningen.

gående tilsatt i stillingskoder med høyere lønn enn kvinner. Stillingens nivåmessige plassering i organisasjonen er også en viktig forklaringsfaktor.

Beregningene viste også at ulike utdanningskoder kunne forklare noe av lønnsforskjellene mellom kjønnene, men at alder og ansiennitet ikke kunne bidra til å forklare noe av forskjellene i kvinne- og manns lønninger når man ser alle arbeidstakere i kommunesektoren under ett.

Rapporten bekrefter mønstret fra privat og statlig sektor: Også i kommunesektoren har menn i gjennomsnitt høyere lønn enn kvinner. Det har også her skjedd en tilnærming i lønnsnivå de senere år, og det er stillingskode/ -kategori som har størst betydning for lønnsforskjellene mellom kjønnene.

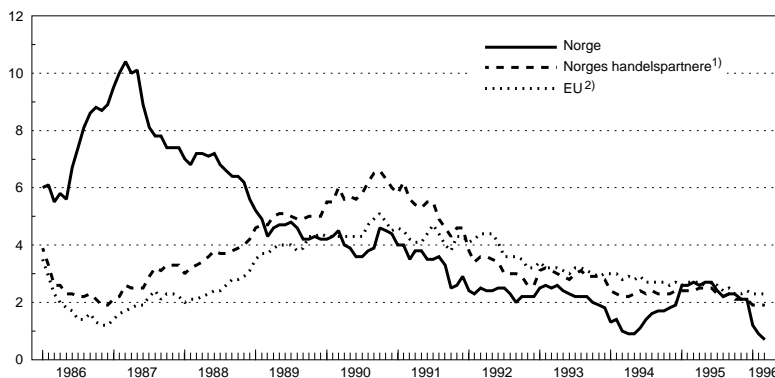
KAPITTEL 4

Prisutvikling og konsumprisindeksen

- Gjennomsnittlig økte konsumprisindeksen med 1,0 prosent de fem første månedene i 1996 sammenlignet med tilsvarende periode i fjor. I mai 1996 var prisstigningstakten 1,0 prosent i forhold til samme måned i 1995. Etter å ha vist en avtagende tendens siden 1987, steg tolv månedersveksten i konsumprisindeksen siste halvår i 1994 og første halvår 1995. Deretter har tolv månedersveksten igjen vist en avtagende tendens, spesielt i de fem første månedene av 1996. Viktige faktorer i det kraftige fallet i prisstigningstakten fra desember 1995 til januar 1996 var reduksjonen i engangsavgiften på biler og samt at effekten av økningen i merverdiavgiften ett år tidligere var uttømt. Etter det betydelige fallet i nivået på prisstigningen de fem første månedene i 1996, ligger Norge nå godt under prisstigningstakten til våre handelspartnere.

Figur 4.1 gir en oversikt over tolv månedersveksten i konsumprisindeksen i Norge, hos våre handelspartnere sammenveid med konkurransevnevekter og i EU-landene sammenveid med ecu-vekter. I mars 1987 var prisstigningen 7,7 prosentpoeng sterkere i Norge enn hos våre handelspartnere. Etter det ble forskjellen gradvis redusert, og fra mars 1989 og fram til januar 1995 økte prisene mindre enn hos våre handelspartnere. I hele 1995 var prisstigningstakten i Norge omtrent på linje med prisstigningen hos våre handelspartnere og i EU-landene. I løpet av den første halvdelen av 1996 har prisstigningsnivået i Norge igjen falt under nivået hos våre handelspartnere og hos EU-landene samlet.

Prisutviklingen i tidligere år samt siste tolv månedersperiode for en del OECD-land, framgår av tabell 4.1.

Figur 4.1 Konsumprisene i Norge, hos våre handelspartnere og i EU-landene. Prosentvis endring fra året før.

1. Nye konkurransevnevekter for Norges handelspartnere.
2. EU-12. Veid sammen med ECU-vekter. Eksklusive Spania og Portugal fram til oktober 1989 da disse landenes valutaer ble tatt med i ECU-kurven.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 4.1: Konsumprisindeksen i en del OECD-land. Prosentvis endring

	Gjennomsnitt 1985-1995	Endring fra året før i prosent			jan-mars 95 jan-mars 96
		1993	1994	1995	
Norge	4.4	2.3	1.4	2.4	0.9
USA	3.5	3.0	2.6	2.8	2.8
Japan	1.4	1.3	0.7	-0.1	-0.2
Tyskland (vest)	2.3	4.1	3.0	1.8	1.4
Frankrike	2.9	2.1	1.7	1.7	2.1
Storbritannia	4.8	1.6	2.5	3.4	2.7
Italia	5.7	4.2	3.9	5.4	5.0
Sverige	5.4	4.6	2.2	2.5	1.5
Danmark	3.1	1.3	2.0	2.1	1.8
Finland	3.8	2.2	1.1	1.0	0.6
OECD-området ¹⁾	3.6	2.8	2.4	2.5	2.3
EU-12, ecu-veid	3.3	3.2	2.8	2.4	2.2
Norges handelspartnere ²⁾	3.7	3.0	2.3	2.3	1.9

1) Sammenveid med kjøpekraftsparitet-justerte andeler av privat konsum som vektor, eksklusive Tyrkia.

2) Nye konkurransevnevektorer for Norges handelspartnere. Tallene kan dermed avvike noe fra tidligere rapporter.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 4.2: Konsumprisindeksen

	Indekstall			Endring i prosent fra året før		
	1994	1995	1996	1994	1995	1996
Januar	250.4	257.0	260.0	1.3	2.6	1.2
Februar	251.4	257.9	260.1	1.4	2.6	0.9
Mars	252.7	259.4	261.3	1.0	2.7	0.7
April	252.9	259.6	262.2	0.9	2.6	1.0
Mai	253.1	259.9	262.6	0.9	2.7	1.0
Juni	253.7	260.6		1.1	2.7	
Juli	254.2	260.4		1.4	2.4	
August	254.2	259.9		1.6	2.2	
September	255.4	261.4		1.7	2.3	
Oktober	255.6	261.4		1.7	2.3	
November	255.8	261.2		1.8	2.1	
Desember	255.7	261.2		1.9	2.2	
Årsgjennomsnitt	253.8	260.0		1.4	2.4	

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Den gjennomsnittlige konsumprisveksten i Norge fra 1994 til 1995 var på 2,4 prosent, mot 1,4 prosent foregående år. I de fem første månedene av 1996 økte konsumprisindeksen i gjennomsnitt med 1,0 prosent sammenlignet med samme periode i fjor.

Tabell 4.2 viser prisstigningstakten beregnet i forhold til samme måned året før. Prisstigningstakten har vist en fallende tendens siden andre halvdel av 1995, og dette fallet har vært spesielt markert i første halvdel av 1996. Det er flere faktorer bak fallet i prisstigningstakt i de fem første månedene av 1996; engangsavgiften for biler ble redusert fra årsskiftet, effekten av økningen i merverdiavgiften ett år tidligere var etter hvert uttømt, prisene på matvarer har omtrent stått stille og prisene på klær og skotøy har falt.

Tabell 4.3: Konsumprisindeksen – varer og tjenester etter konsumgruppe

	Vekt f.o.m. aug. 95	Endring i prosent		Bidrag i prosentpoeng	
		mai 94–mai 95	mai 95–mai 96	mai 94–mai 95	mai 95–mai 96
Totalt	1000.2	2.7	1.0	2.69	1.04
Matvarer	141.7	2.1	0.8	0.30	0.11
Drikkevarer og tobakk	38.2	6.1	2.1	0.23	0.08
Klær og sko	64.7	0.5	-3.7	0.03	-0.24
Bolig, lys og brensel	254.8	2.9	1.8	0.74	0.45
- herav: Husleie	172.6	1.2	1.9	0.21	0.33
Lys og brensel	47.4	5.8	1.0	0.27	0.05
Møbler og husholdn. art.	84.1	1.8	1.2	0.15	0.10
Helsepleie	23.5	5.6	2.1	0.14	0.05
Reiser og transport	199.8	4.1	0.9	0.80	0.18
- herav: Kjøp av bil	51.8	4.4	-5.0	0.22	-0.26
Bensin	43.5	8.6	4.4	0.37	0.19
Fritidssysler og utdanning	106.1	1.8	0.9	0.19	0.09
Andre varer og tjenester	87.3	1.4	2.7	0.12	0.23

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.3 gir en oversikt over gjennomsnittlig prisendring for periodene mai 1994 til mai 1995 og fra mai 1995 til mai 1996, for de ulike konsumgruppene. Totalt sett er prisstigningen i den siste perioden betydelig lavere enn i den forutgående perioden. Det samme gjelder de enkelte konsumgruppene, unntatt gruppen «andre varer og tjenester». I den siste perioden, mai 1995 til mai 1996, er det i første rekke konsumgruppen «bolig, lys og brensel» som har bidratt til veksten i konsumprisindeksen. Det er bolig- og vedlikeholdsutgiftene som har økt, blant annet har det vært en økning i husleiene. På grunn av nedgang i elektrisitetsprisene har prisveksten på lys og brensel vært liten, selv om prisene på fyringsolje og petroleum har økt kraftig. Fra 1994 til 1995 steg prisene på elektrisitet i gjennomsnitt med 6,7 prosent, mens prisene for de fem første månedene i 1996 i gjennomsnitt falt med 1,1 prosent i forhold til tilsvarende periode i 1995. Også konsumgruppen «reiser og transport» har bidratt til prisstigningen på tross av at engangsavgiften på biler ble redusert betydelig fra årsskiftet 1995/96. Årsaken til stigningen ligger i økte bensinpriser og at det er blitt dyrere å bruke offentlige transportmidler. Konsumgruppen «klær og sko» har derimot vært med på å redusere veksten i konsumprisindeksen.

Tabell 4.4: Konsumprisindeksen – varer og tjenester etter leveringssektor

	Vekt f.o.m. aug. 95	Endring i prosent		Bidrag i prosentpoeng	
		mai 94–mai 95	mai 95–mai 96	mai 94–mai 95	mai 95–mai 96
Totalt	1000.2	2.7	1.0	2.69	1.04
Jordbruksvarer	80.9	0.2	0.0	0.02	0.00
Fiskevarer	9.9	0.9	0.0	0.01	0.00
Andre norskprod. konsumvarer	292.9	4.8	2.0	1.39	0.57
Importerte konsumvarer	216.5	2.5	-2.3	0.54	-0.50
Husleie	172.6	1.2	2.0	0.22	0.34
Andre tjenester	227.4	2.3	2.8	0.51	0.63

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.4 gir en oversikt over prisendringene for varer og tjenester gruppert etter leveringssektor. Denne måten å splitte opp konsumprisindeksen gjør det lettere å danne seg et bilde av hvilke prisimpulser som ligger bak konsumprisveksten. Tabellen viser at alle leveringssektorene har hatt en lavere prisstigning i den siste perioden, mai 1995 til mai 1996, i forhold til den forutgående perioden, med unntak for kategoriene «husleie» og «andre tjenester». I den siste perioden, mai 1995 til mai 1996, har leveringssektorene «andre norskproduserte konsumvarer» og «andre tjenester» bidratt sterkt til veksten i konsumprisindeksen. Innen gruppen «andre norskproduserte konsumvarer» er det i første rekke konsumvarer som er påvirket av verdensmarkedet på grunn av stort importinnhold eller gjennom råstoffpris, som har hatt den sterkeste prisstigningen. Ser man på kategorien «andre tjenester» er det spesielt tjenester som har arbeidslønn som dominerende prissfaktor som har økt. «Importerte konsumvarer» har falt i pris og dermed bidratt til å holde veksten i konsumprisindeksen nede.

KAPITTEL 5

Utviklingen i norsk industris konkurransevne

- *Etter en nokså sammenhengende styrking i perioden 1988 til 1994, indikerer foreløpige tall at industriens konkurransevne ble svekket fra 1994 til 1995. Lavere vekst i timelønnskostnadene i industrien i Norge enn hos handelspartnerne kan indikere at konkurransevnen bedret seg klart i perioden 1988 til 1994. Samtidig har kronkursen svekket seg. I 1995 økte timelønnskostnadene i industrien med 4,6 prosent ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall. Grove anslag peker i retning av at veksten i timelønnskostnadene hos handelspartnerne i fjor var i om lag samme størrelsesorden som for industrien i Norge. Når en tar hensyn til at kronkursen styrket seg med 2,3 prosent, kan relative lønnskostnader ha gått opp om lag tilsvarende. Sammenliknbare tall for timelønnte industriarbeidere indikerer at lønnskostnadsnivået i 1995 lå knapt 10 prosent over gjennomsnittsnivået for handelspartnerne målt i felles valuta. Dette er noe høyere enn nivået i 1994, men klart lavere enn på slutten av 1980-tallet. Om en ser på de samlede lønnskostnadene for alle grupper, er det grunn til å tro at lønnskostnadene i norsk industri i fjor var på nivå med eller, svakt over gjennomsnittet for våre handelspartnere. I ettertid kan industriens totale konkurransevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i markedsandelene for industriprodukter på hjemmemarkedene og eksportmarkedene. I perioden 1988-94 økte industriens markedsandeler på eksportmarkedene med over 10 prosent. I 1995 var imidlertid eksportmarkedsandelene om lag uendret fra året før. Hjemmemarkedsandelene for tradisjonelle industrivarer har fortsatt å falle bl.a. som følge av økt internasjonal arbeidsdeling.*

I dette kapitlet ser vi på noen utvalgte indikatorer som kan belyse utviklingen i industriens konkurransevne. I "*Indikatorer for industriens kostnadsutvikling*" i avsnitt 5.1 kommenteres utviklingen i hhv. lønnskostnader, kapitalkostnader og andre kostnader. I "*Produktivitet og kostnader pr. produsert enhet*" i punkt 5.2 går vi nærmere inn på tall for utviklingen i produktivitet og lønnskostnader pr. produsert enhet. For å antyde noe om mulige nivåforskjeller i industriens kostnadmessige konkurransevne mellom land, omtales de totale lønnskostnadsnivåene for arbeidere i industrien i Norge og i andre land i "*Sammenlikning av nivåer på arbeidskraftkostnader i industrien i Norge og andre land*" i avsnitt 5.3. For andre kostnadskomponenter er det svært vanskelig å finne brukbare tall for nivå sammenlikninger. I ettertid kan en et stykke på vei avlese industriens konkurransevne ved bl.a. å se på utviklingen i markedsandeler for industriprodukter hjemme og ute, jf. omtale i "*Markedsandeler på hjemme- og eksportmarkedene*" i avsnitt 5.4.

5.1 INDIKATORER FOR INDUSTRIENS KOSTNADSUTVIKLING

Tabell 5.1 gir en oversikt over enkelte indikatorer for kostnadsutviklingen i norsk industri i forhold til handelspartnerne. Det understrekes at de angitte tallseriene ikke er ment å gi noe fullstendig og presist bilde av utviklingen i den kostnadmessige konkurransevnen, men er ment å antyde noe om tendenser. En nærmere omtale av de enkelte kostnadskomponentene og utviklingen i disse er gitt nedenfor.

Boks 5.1 Om konkurransevnebegrepet

Landets konkurransevne

Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å opprettholde en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse.

Land som deltar i det internasjonale vare- og tjenestebytet må over en viss tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. Fordelene ved det internasjonale varebyttet vil bli vesentlig redusert hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. *Et lands konkurransevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

I omtalen nedenfor vil Beregningsutvalget i hovedsak se på utviklingen i industriens konkurransevne. Konkurransevnen for en næring karakteriserer evnen til å hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter. Dette gjelder for det første på produktmarkedet og for det andre på viktige markeder som for kapital og for mange råvarer. For arbeidskraft konkurrerer næringen i første rekke med andre norske bedrifter. En kan ikke uten videre trekke slutninger fra utviklingen i konkurransevnen for en enkelt bedrift eller næring til utviklingen i konkurransevnen for et helt land. En økonomi med vekst og omstilling vil normalt være preget av ulik utvikling i konkurransevnen for de enkelte næringer. Videre kan en bedring i konkurransevnen for en næring f.eks. gjennom subsidiering av innsatsfaktorene gi en dårligere utnyttelse av ressursene samlet sett, og dermed ikke bedre konkurransevnen i samfunnsøkonomisk forstand. Det er derfor viktig å skille mellom konkurransevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

For Norge vil utviklingen i oljesektoren ha særlig stor betydning for utenriksøkonomien og dermed for landets samlede konkurransevne. I 1996 ventes driftsregnskapet overfor utlandet å vise overskudd for sjuende år på rad. Overskuddene i disse årene må bl.a. ses i sammenheng med en sterk økning i oljeproduksjonen.

Industriens konkurransevne

Økt produksjon i eksportkonkurrerende næringer og økte markedsandeler for importkonkurrerende næringer vil sikre at utenriksøkonomien blir mer robust overfor svingninger i oljeprisen. Blant de eksport- og importkonkurrerende næringene er industrien den viktigste enkeltnæringen. En rimelig god evne for industrien til å konkurrere både ute og hjemme er dermed viktig for å realisere en balansert økonomisk utvikling. Dette behøver imidlertid ikke innebære at industriens konkurransevne hele tiden må være like god. Da oljeinntektene kom inn i norsk økonomi, kunne driftsbalansen ovenfor utlandet sikres med en mindre industrisektor. Men oljeinntektene innebærer ikke at norsk industri på varig basis kan ha svakere konkurransevne enn industrien hos handelspartnerne. I en moderne økonomi er det hele tiden betydelige omstillinger, og et visst antall bedrifter og arbeidsplasser blir hele tiden lagt ned. Dersom Norge skal opprettholde den nødvendige størrelsen på industrien, og konkurranseutsatt sektor generelt, må de bedrifter og arbeidsplasser som blir lagt ned erstattes med nye bedrifter og arbeidsplasser. For at dette skal kunne skje, må de bedriftene og arbeidsplassene som etableres ha minst like god konkurransevne som industrien hos våre handelspartnere. Spesielt må investeringer i norsk industri gi avkastning på linje med investeringer i andre land. Hvis avkastningen på investeringer i Norge blir lavere enn avkastningen i andre land, vil det ikke være mulig å opprettholde en tilstrekkelig stor industri i Norge.

Boks 5.1 forts. Om konkurranseevnebegrepet

Industriens konkurranseevne avhenger av flere faktorer. Enkelte av faktorene er først og fremst knyttet til forhold i den enkelte bedrift, og vil i mindre grad påvirkes av endringer i de økonomiske rammevilkårene for bedriften. Dette gjelder i stor grad for produktivitet i vid forstand, dvs. bedriftenes evne til å utnytte arbeidskraft, kapital og energi på en effektiv måte i produksjonsvirksomheten og til å ta i bruk ny teknologi. Et annet eksempel er markedsføring.

Lønnskostnadene er den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene ved norsk industriproduksjon. Foruten lønnskostnadene vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader og kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen. Det samme vil være tilfellet for offentlige avgifter og subsidier.

For viktige deler av norsk industri er *energikostnadene*, særlig knyttet til elektrisk kraft, av stor betydning for konkurranseevnen. Også endringer i prisforholdet mellom ulike energibærere kan få betydning for konkurransesituasjonen for norsk industri. Slike endringer kan finne sted i løpet av forholdsvis kort tid. Bruken av olje som energikilde er relativt mindre i enkelte næringer i Norge enn i andre land. Derfor vil lave oljepriser på kort sikt bidra til å svekke den relative konkurransesituasjonen for enkelte norske bedrifter.

Også *kapitalkostnadene* har betydning for konkurranseevnen. I lys av den tette integrasjonen i de internasjonale kapitalmarkedene og at reguleringene av kapitalbevegelser over landegrensene i all hovedsak er tatt bort, er det liten grunn til å vente at kostnadene for bedriftene ved å ta opp lån skal være vesentlig forskjellig i Norge sammenliknet med andre land.

Avgifter og subsidier som knyttes direkte til bruk av arbeidskraft, f.eks. arbeidsgiveravgift, fanges opp i lønnskostnadene, slik de måles i dette kapitlet. Andre avgifter og subsidier fanges imidlertid ikke opp, f.eks. CO₂-avgifter. Slike avgifter og subsidier vil også påvirke konkurranseevnen, men det er vanskelig å framskaffe sammenliknbare tall mellom land.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurranseevne avhenger også av produktivets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv, særlig i de *skjermede næringene*. Disse næringene leverer vareinnsats, energi og kapitalvarer til industrien. Jo billigere disse leveransene kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurranseevne. Videre konkurrerer industrien med øvrige næringer om enkelte innsatsfaktorer, særlig arbeidskraft. Lavere lønninger og svekket lønnsomhet i andre næringer kan føre til at industriens konkurranseevne bedres ved at det blir lettere og billigere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapitalvarer. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke ses uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig.

Tabell 5.1: Enkelte indikatorer for industriens kostnadsutvikling i Norge i forhold til handelspartnere¹⁾. Prosentvis endring fra året før

	Gj.snitt 1981-88	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Relative timelønnskostnader i felles valuta	1.1	-2.5	-1.0	-1.5	-2.6	-4.0	-1.3	3,2 ²⁾
Relative investeringspriser for industrien i felles valuta	-2.6	-2.6	-4.9	-2.3	0.1	-2.2

Tabell 5.1: Enkelte indikatorer for industriens kostnadsutvikling i Norge i forhold til handelspartnerne¹⁾. Prosentvis endring fra året før

	Gj.snitt 1981-88	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Rentedifferanse ³⁾ for nominelle renter korr. for valutakursendringer	1.8	1.5	-0.4	-1.2	5.5	-1.5	-1.6	1.7
Relative konsumpriser i felles valuta	1.1	-0.2	-2.5	-3.6	-0.1	-2.5	-2.2	2.5
Memo: Valutakurs ⁴⁾	1.7	-0.2	0.7	1.8	-1.0	2.0	1.4	-2.3

- 1) For de relative tallene inngår tall for Norge i telleren og handelspartnerne i nevneren. Ved omregning til felles valuta har en benyttet industriens effektive valutakurs. En høyere verdi på den norske kronen bidrar til å øke verdien på de ulike indikatorene.
- 2) Anslag. Det er uklart i hvilken grad endringene i alle enkeltkomponentene i timelønnskostnadene – som indirekte lønnskostnader og virkedager – er tatt hensyn til i tallene for handelspartnerne.
- 3) Rentenivået i Norge fratrukket rentenivået for gjennomsnittet av handelspartnerne.
- 4) Industriens effektive valutakurs. Valutakursen er beregnet som et veid geometrisk gjennomsnitt av enkeltvalutaene med løpende konkurransevnevekter på grunnlag av indeksserier med 1985 som basisår. Positive tall innebærer en svekkelse av den norske kronen.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

5.1.1 Lønnskostnader

Den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene ved norsk industriproduksjon er lønnskostnadene.

Tabell 5.2: Timelønnskostnader i industrien. Prosentvis endring fra året før¹⁾

	Gj.snitt 1981-88	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Lønnskostnader pr. time ²⁾								
Norsk industri	10.1	4.4	6.3	6.5	2.2	1.6	3.4	4.6
Handelspartnerne	7.1	7.3	6.6	6.1	6.0	3.7	3.3	3,8 ⁴⁾
Relative timelønnskostnader i nasjonal valuta	2.8	-2.6	-0.3	0.4	-3.6	-2.1	0.1	0,8 ⁴⁾
Valutakurs ³⁾	1.7	-0.2	0.7	1.8	-1.0	2.0	1.4	-2.3
Relative timelønnskostnader i felles valuta	1.1	-2.5	-1.0	-1.5	-2.6	-4.0	-1.3	3,2 ⁴⁾

- 1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.
- 2) Nasjonalregnskapets lønnsbegrep brukes i sammenlikninger av konkurransevnen mellom land og det inkluderer både funksjonærer og arbeidere i industrien. Dessuten inngår skifttillegg og overtidsbetaling i industriarbeiderlønningene, jf. "[Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere](#)" i avsnitt 3.1.
- 3) Industriens effektive valutakurs. Valutakursen er beregnet som et veid geometrisk gjennomsnitt av enkeltvalutaene med løpende konkurransevnevekter på grunnlag av indeksserier med 1985 som basisår. Positive tall innebærer en svekkelse av den norske kronen.
- 4) Anslag. Det er uklart i hvilken grad endringene i alle enkeltkomponentene i timelønnskostnadene – som indirekte lønnskostnader og virkedager – er tatt hensyn til i tallene for handelspartnerne.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 5.2 viser øverst utviklingen siden 1980 i lønnskostnader pr. time i norsk industri sammenliknet med våre viktigste handelspartnere. Ved å ta hensyn til endringer i valutakursen, kommer en fram til endringer i relative timelønnskostnader i felles valuta. Tallene gir imidlertid ikke uten videre uttrykk for en enkel årsaks-virknings- sammenheng. For eksempel vil en svekkelse av den norske kronen kunne påvirke prisstigningen, som i neste omgang kan påvirke lønnsveksten⁸.

I årene 1989-1994 var veksten i timelønnskostnadene i norsk industri i gjennomsnitt svakere enn for handelspartnerne, mens veksten var sterkere gjennom størstedelen av 80-tallet. Fra 1988 til 1994 gikk relative lønnskostnader i felles valuta ned med vel 12 prosent.

Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall gikk timelønnskostnadene i norsk industri opp med 4,6 prosent fra 1994 til 1995, hvorav om lag ½ prosentpoeng kan tilskrives en reduksjon i antall virkedager. Det er uklart i hvilken grad endringene i alle enkeltkomponentene i timelønnskostnadene – som indirekte lønnskostnader og virkedager – er tatt hensyn til i tallene for handelspartnerne. Grove anslag peker imidlertid i retning av at veksten i timelønnskostnadene hos handelspartnerne i fjor var i om lag samme størrelsesorden som for industrien i Norge. Når en tar hensyn til at kronkursen styrket seg med 2,3 prosent, kan relative lønnskostnader ha gått opp om lag tilsvarende, jf. også anslaget i den forrige rapporten fra Beregningsutvalget (NOU 1996:4).

Utviklingen i enkeltvalutaer kan avvike betydelig fra industriens effektive valutakurs. Dette innebærer at et veid gjennomsnitt ikke gir et fullstendig uttrykk for den endringen i konkurransesituasjonen de enkelte bransjene står ovenfor. Tabell 7.6. i vedlegg 7 gjengir utviklingen i timelønnskostnader i industrien i lokal valuta og i norske kroner i de enkelte landene som inngår i beregningen.

5.1.2 Kapitalkostnader

Ved siden av lønnskostnadene vil kostnadene ved bruk av kapital være viktig for industrien. Det er imidlertid enda vanskeligere å finne enkle, sammenliknbare tall her enn for lønnskostnadene. Tabell 5.3 gir imidlertid en framstilling av to indikatorer som kan antyde noe om utviklingen.

I teorien er det den såkalte brukerprisen på kapital som gjenspeiler kapitalkostnadene. Brukerprisen tar hensyn til markedsprisen på kapitalutstyret, kostnadene ved å binde kapital i bedriften (renten), kapitalslitet og reglene for bedrifts- og kapitalbeskatning. Brukerprisen på kapital er imidlertid vanskelig å måle i praksis, men en har data for enkelte viktige komponenter i brukerprisen som f.eks. renter og pris på nytt kapitalutstyr. Det er i prinsippet også mulig å beregne virkninger av skatte-reglene på brukerprisen.

I lys av den tette integrasjonen i de internasjonale kapitalmarkedene og at reguleringene av kapitalbevegelser over landegrensene i all hovedsak er tatt bort, er det liten grunn til å vente at kostnadene for bedriftene ved å ta opp lån skal være vesentlig forskjellig i Norge sammenliknet med andre land. Likevel vil det være en viss tendens til at industribedrifter velger å låne mest i egen valuta. Dette vil særlig gjelde små og mellomstore bedrifter som produserer for hjemmemarkedene, og hvor det kan være rasjonelt å ha gjeld i nasjonal valuta siden andre kostnader og inntekter er i nasjonal valuta. Også slike bedrifter vil imidlertid møte internasjonal konkurranse. Det kan derfor være relevant å sammenlikne lånekostnadene i norske kroner med lånekostnadene for gjennomsnittet av våre handelspartnere. I så fall må en

8. Videre vil lønnskostnadsutviklingen pr. time bli påvirket av endringer i antall virkedager som ikke gir uttrykk for de underliggende tendensene.

også korrigere for endringer i verdien på den norske kronen i forhold til valutaene til våre handelspartnere.

Tabell 5.3: Enkelte indikatorer for kapitalkostnader i industrien¹⁾.

	Gj.snitt 1981-88	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Nominelle kortsiktige renter, nivå ²⁾ :								
Norge	13.6	11.3	11.4	10.6	14.5	7.7	5.5	5.4
Handelspartnere	10.0	9.9	11.1	10.0	10.0	7.3	5.8	6.0
Rentedifferanse korr. for endringer i valutakurs ³⁾	1.8	1.5	-0.4	-1.2	5.5	-1.5	-1.6	1.7
Investeringspriser i industrien ⁴⁾								
Norge	4.3	1.3	-0.5	1.7	0.6	3.4	0.7	2.5
Handelspartnere	5.3	4.2	3.9	2.3	1.5	3.6
Relative investeringspriser i nasjonal valuta ⁴⁾	-0.9	-2.8	-4.2	-0.6	-0.9	-0.2
Relative investeringspriser i felles valuta ³⁾⁴⁾	-2.6	-2.6	-4.9	-2.3	0.1	-2.2

- 1) Tall for handelspartnere er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.
- 2) 3-måneders renter. OECD Economic Outlook.
- 3) Valutakursendring er angitt i tabell 5.1.
- 4) Prosentvis endring fra året før.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Som det framgår av tabell 5.3, har det for kortsiktige pengemarkedsrenter vært forholdsvis store variasjoner fra år til år i rentedifferansen korrigert for valutakursendringer. På grunn av uroen i det norske pengemarkedet før kronen begynte å flyte i desember 1992, var forskjellen særlig stor i Norges disfavør i 1992. I fjor var de norske rentene ½ prosentpoeng lavere enn hos våre handelspartnere, men siden den norske kronen styrket seg i verdi ble det likevel relativt sett dyrere å låne i norske kroner enn i gjennomsnittet av våre handelspartners valutaer. Med unntak av 1992 og 1995 har det imidlertid i alle de øvrige årene fra og med 1990 vært billigere å låne i norske kroner enn i gjennomsnittet av handelspartners valutaer.

Et problem med rentetallene som her er brukt, er at det er usikkert hvor relevant kortsiktige pengemarkedsrenter er for bedriftenes lånekostnader. For det første låner bedriftene i liten grad direkte i pengemarkedet. For det andre foregår en stor del av opplåningen både i Norge og andre land med lengre rentebindingstid enn dette. Graden av rentebinding kan også variere mellom land. En tredje forhold er at den indikatoren som er stilt opp i tabellen ikke tar hensyn til forskjeller i skattesystemet mellom land, som også er viktig for å vurdere bedriftenes kapitalkostnader. Et fjerde forbehold er at bedriftenes valg mellom lån i ulike valutaer, må tas under usikkerhet mht. framtidige endringer i valutakurs og renter. Kostnadene ved å låne i norske kroner eller i handelspartners valuta kan oppfattes ulikt når lånet tas opp og i ettertid.

Kostnaden ved bruk av kapital påvirkes også av prisutviklingen på selve kapitalutstyret. For å få med dette momentet, har tabell 5.3 også en tallserie for *prisutviklingen på industriens investeringer* i forhold til den vi kan beregne for handelspartnerne. Disse tallene kan nok i større grad enn lønnskostnadene påvirkes av mer tilfeldige forhold. Men som vi ser, gir den mye av den samme utviklingstendensen som tallene for lønnskostnadene. Dette kan ha sammenheng med bl.a. at prisenivået for investeringer til dels avhenger av lønningene. Lønnskostnadene, direkte og indirekte gjennom produktinnsatsen, utgjør knapt 1/3 av investeringskostnadene til kjøperverdi.

5.1.3 Andre kostnader

Tabell 5.4: Elektrisitetspriser for industrien

	1980	1982	1984	1986	1988	1991	1992	1993	1994
Elektrisitetspriser i US dollar pr. kWh:									
Norge	0.015	0.020	0.018	0.026	0.032	0.035	0.024	0.021	..
Handelspartnerne	0.053	0.051	0.044	0.057	0.064	0.071	0.077	0.072	0.073
Relative elektrisitetspriser, prosent ¹⁾	28.3	39.2	40.9	45.6	50.0	49.3	31.2	29.2	..

1) Nivået på prisen i Norge i forhold til nivået for handelspartnerne.

Kilde: International Energy Agency, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 5.5: Konsumpriser i Norge og handelspartnerne. Prosentvis endring fra året før¹⁾

	Gj.snitt 1981-88	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Konsumpriser								
Norge	8.5	4.6	4.1	3.4	2.3	2.3	1.4	2.4
Handelspartnerne	5.5	5.0	6.0	5.4	3.4	2.9	2.3	2.3
Relative konsumpriser i nasjonal valuta	2.8	-0.4	-1.8	-1.9	-1.1	-0.6	-0.9	0.1
Relative konsumpriser i felles valuta ²⁾	1.1	-0.2	-2.5	-3.6	-0.1	-2.5	-2.2	2.5

1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.

2) Valutakursutviklingen er angitt i tabell 5.1.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Industriens kostnadssituasjon vil i tillegg til lønnsnivå og kapitalkostnader påvirkes av prisen på andre innsatsfaktorer. Særlig er energikostnader, spesielt knyttet til elektrisk kraft, av stor betydning for konkurranseevnen for viktige deler av norsk industri, jf. nærmere omtale i boks 5.1. Fra tabell 5.4 ser vi at elektrisitets-

kostnadene i Norge er vesentlig lavere enn hos handelspartnerne. Prisforskjellen ble klart redusert i perioden 1980-1988, mens den deretter har økt fram til 1993.

Tallene for utvikling i lønnskostnadene for industrien vil indirekte også si noe om kostnadsutviklingen for de innsatsfaktorene som kjøpes i Norge. Det skyldes at lønnsutviklingen i industrien gjerne setter et visst mønster for andre næringer og dermed prisene på de varene og tjenestene de leverer til industrien selv.

For å utfylle dette bildet har tabell 5.5 også en framstilling av hvordan det generelle prisnivået i Norge utvikler seg i forhold til utlandet. Som indikator har en benyttet tall for konsumpriser i Norge og hos handelspartnerne i mangel av brukbare pristall for leveranser til bedriftene. Over tid kan en imidlertid regne med at det er en viss parallellitet i prisutviklingen, i det minste i den retning utviklingen går.

Et annet argument for å benytte denne tallserien er den sterke vekt som legges på tall for konsumprisstigningen i det enkelte land og i finansmarkedene. Denne kan få direkte virkning for rente og valutaforhold og dermed bety mye for industrien. En annen, men kanskje vel så viktig mekanisme, er hva den betyr for oppfatninger om stabilitet og framtidsmuligheter i det enkelte land. At Norge gjennom flere år har stabil konsumprisstigning, lavere eller på linje med omverdenen, kan i seg selv innebære en styrking av norsk industris konkurranseposisjon. Tallene i tabellen reflekterer en slik gunstig utvikling helt siden 1989. Oppgang i kronekursen førte imidlertid til at det i fjor var en viss relativ prisoppgang når vi regner i felles valuta.

5.2 PRODUKTIVITET OG KOSTNADER PR. PRODUSERT ENHET

En bestemt utvikling i timelønnskostnadene kan motvirkes av utviklingen i arbeidsproduktiviteten, dvs. bruttoproduktet pr. timeverk. Hvis en både tar hensyn til timelønnskostnader og produktivitet får en lønnskostnader pr. produsert enhet som er vist i tabell 5.6.

Tabell 5.6: Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien¹⁾. Prosentvis endring fra året før.

	Gj.snitt 1981-88	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Relative timelønnskostnader i felles valuta	1.1	-2.5	-1.0	-1.5	-2.6	-4.0	-1.3
Produktivitet							
Handelspartnerne	3.1	3.6	2.2	2.1	2.9	3.6	5.7
Norsk industri	2.8	0.0	4.1	-1.1	4.0	0.3	1.8
Relativ produktivitet	-0.4	-3.5	1.9	-3.1	1.1	-3.2	-3.7
RLPE, felles valuta ²⁾	1.5	1.1	-2.8	1.7	-3.7	-0.8	2.5

1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.

2) Valutakursutviklingen er angitt i tabell 5.2.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

De internasjonale anslagene for lønnskostnader og produktivitet, som inngår i både tabell 5.2 og 5.6, bygger i hovedsak på anslag fra OECD, DRI (Data Resources Incorporated) og enkelte nasjonale kilder. Usikkerheten ved anslagene, både de utenlandske og de norske er stor, og særlig gjelder dette anslagene for produktiviteten.

Usikkerheten ved produktivitetstallene er i hovedsak knyttet til tre forhold. For det første er det betydelige metodiske problemer knyttet til målingen av produktivitet. I de foreløpige regnskapene bygger produksjonsutviklingen på korttidsindikatorer som produksjonsindeksen. Denne indeksen måler den samlede produksjonen og en får dermed ikke korrigert for bidragene fra utviklingen i produktinnsatsen. Dette ivaretas først i senere regnskap slik at det er en tendens til betydelige revisjoner i produktivitetstallene i ettertid. Oppdateringsrutinene for nasjonalregnskapsstatistikken og metoder for bl.a. deflatering kan videre variere mellom ulike lands nasjonalregnskapsstatistikker slik at det kan være problematisk å finne gode sammenliknbare tall.

For det andre kan tallene for gjennomsnittlig produktivitet i industrien gi et misvisende bilde dersom en ønsker å sammenlikne produktivitet utviklingen mellom land som har store forskjeller i industristruktur. Det synes imidlertid ikke som om dette er noen sentral faktor bak den svake norske produktivitet utviklingen.

Det tredje problemet med produktivitet målet har sammenheng med at tallene blir påvirket av kortsiktige konjunkturelle svingninger som ikke er sammenfallende med de underliggende tendensene.

I perioden 1988 til 1994 var produktivitet utviklingen i norsk industri vel 10 prosentpoeng svakere enn for gjennomsnittet av våre handelspartnere. Med et fall i relative lønnskostnader i felles valuta på 12 prosent, gikk dermed RLPE ned med 2 prosent fra 1988 til 1994. Det er imidlertid avdekket betydelige måleproblemer knyttet til produktivitetstallene som følge av at beregningsrutinene for nasjonalregnskapsstatistikken kan variere mellom ulike land. Dette kan tilsi at deler av svekkelsen i relativ produktivitet bare er tilsynelatende. Videre kan den svake produktivitet utviklingen i norsk industri sammenliknet med industrien hos handelspartnere reflektere at norsk industri har en annen industristruktur enn handelspartnere uten at den kostnadmessige konkurranseevnen for sammenliknbare produkter er svekket, jf. også nærmere redegjørelse i den forrige rapporten fra Beregningsutvalget (NOU 1996:4).

Foreløpige nasjonalregnskapstall tyder på at lønnskostnadene pr. produsert enhet i industrien i Norge gikk opp med 0,6 prosent fra 1994 til 1995, mot lagt til grunn ¼ prosent i den forrige rapporten fra Beregningsutvalget.

5.3 SAMMENLIKNING AV NIVÅER PÅ ARBEIDSKRAFTKOSTNADER I INDUSTRIEN I NORGE OG ANDRE LAND

Som ett av flere ledd i vurderingen av konkurranseevnen har utvalget forsøkt å vurdere lønnsnivået i Norge i forhold til tilsvarende nivå for andre land målt i felles valuta. Beregningsutvalget vil likevel understreke at en rangering av nivå tall for lønnskostnader mellom land isolert sett ikke sier noe om konkurranseevnen.

Med det statistiske grunnlaget som foreligger er det idag bare mulig å foreta internasjonale nivå sammenligninger av tilstrekkelig kvalitet for de totale lønnskostnadene pr. arbeidet time for arbeidere i industrien. I en mer fullstendig sammenligning må også funksjonær grupper trekkes inn, men sammenliknbare tall for funksjonærer finnes ikke. Mot slutten av dette avsnittet drøftes likevel mulige nivå forskjeller, dersom funksjonærene hadde vært med i sammenligningen.

Lønnskostnadene består av lønn pr. faktisk arbeidet time, lønn for ikke-arbeidet tid (f. eks. lønn under sykdom, feriepenger etc.) og andre indirekte personalkostnader som arbeidsgiveravgifter, pensjonsutgifter osv. og som knytter seg til bruken av arbeidskraft.

Strukturen på lønnskostnadene varierer sterkt fra land til land. Noen land har forholdsvis høye faktiske lønninger pr. arbeidet time og lavere indirekte personal-

kostnader, mens andre land har lave faktiske lønninger pr. arbeidet time og høyere indirekte personalkostnader. Tabell 5.2 i vedlegg 5 viser faktisk lønn pr. arbeidet time og totale indirekte personalkostnader.

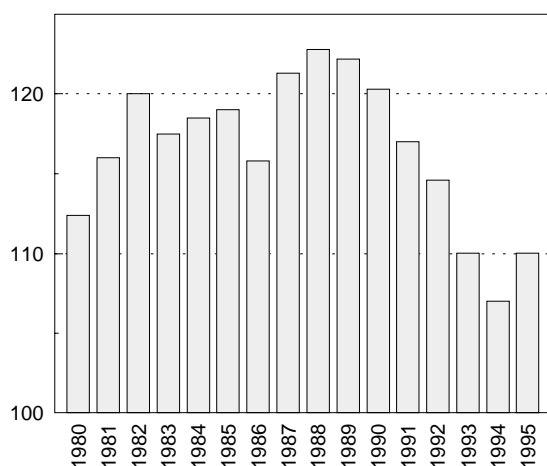
I 1988 lå lønnskostnadene for norske industriarbeidere, ca. 25 prosent høyere enn gjennomsnittet for handelspartnere og Norge lå høyest av samtlige av våre konkurrentland både i 1988 og 1989, jf vedlegg 5 og figur 5.1.

Fra 1988 frem til 1994 ble forskjellen mellom lønnskostnadene for norske industriarbeidere og et veiet gjennomsnitt for handelspartnerne redusert med omlag 2/3. En styrking av kronekursen, førte til at det relative lønnskostnadsnivået målt i felles valuta for norske industriarbeidere i forhold til handelspartnerne gikk opp med vel 2 prosentpoeng fra 1994 til 1995, til et lønnsnivå for norske industriarbeidere nesten 10 prosentpoeng høyere enn i konkurrentlandene.

For de samlede lønnskostnadene, medregnet funksjonærene mener utvalget at tall for enkelte land innenfor EU-området, peker i retning av at Norge er på nivå med, eller noe over gjennomsnittet for våre viktigste handelspartnere for 1995.

Tallene for 1995 er foreløpige anslag for enkeltland, bygd på ulike kilder som Bureau of Labor Statistics, lønnskostnadsvekst pr. ansatt for «business sector» ifølge OECD og lokale anslag. Innholdet i lønnsberegningene kan derfor være ulikt mellom land og man må være oppmerksom på at 1995-tallene for enkeltland vil kunne bli betydelig revidert når sammenlignbar lønnsstatistikk for alle land foreligger.

Utvalget viser til vedlegg 5 for nærmere drøfting av lønnskostnadene med tabeller og til beskrivelse av den internasjonale standardiseringen som etterhvert kan føre til sammenlignbare tall mellom landene for flere arbeidstakergrupper.

Figur 5.1 Lønnskostnader pr. arbeidet time for industriarbeidere i Norge i forhold til handelspartnere. Handelspartnere=100

Kilde: Beregningsutvalget

5.4 MARKEDSANDELER PÅ HJEMME- OG EKSPORTMARKEDENE

I ettertid kan en et stykke på vei avlese industriens konkurransevne ved å se på utviklingen i markedsandeler ute og hjemme. Grunnlaget for dette er utdypet i boks 5.2.

Siden den økonomiske utviklingen er kjennetegnet ved økt internasjonal spesialisering, vil hjemmemarkedsandelene falle trendmessig i alle land, og den beste

Boks 5.2 Om markedsandeler

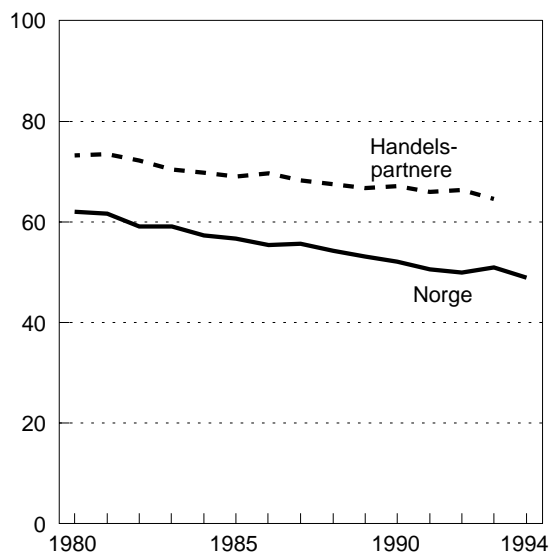
I ettertid kan industriens totale konkurranseevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i *markedsandelene* for industriprodukter på *hjemmemarkedene og eksportmarkedene*. I tillegg vil utviklingen i industriens konkurranseevne bl.a. påvirke industriens andel av bruttonasjonalproduktet, sysselsetting og beholdning av realkapital. Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å omsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

Det kan imidlertid ta noe tid før endringer i konkurranseevnen fører til evt. endrede markedsandeler. I tillegg vil forskjeller i selve *kostnadsnivået* ha betydning for sammenhengen mellom endringer i konkurranseevnen og endringer i markedsandelene. Utviklingen i markedsandelene må dessuten ses i sammenheng med den økonomiske utviklingen for øvrig. Økonomisk vekst kjennetegnes bl.a. ved økt internasjonal spesialisering. Ved økonomisk vekst vil derfor enkelte næringer og bedrifter øke sine markedsandeler, mens andre får reduserte markedsandeler uten at det nødvendigvis gir uttrykk for endringer i konkurranseevnen for landet. Økt internasjonal arbeidsdeling vil for eksempel bidra til en underliggende nedgang i hjemmemarkedsandelene.

Endringene i norsk industris *eksportmarkedsandeler* kan beregnes ved å sammenlikne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer (ekskl. skip og oljeplattformer) med veksten i vareimporten hos våre handelspartnere. Importtallene er aggregert med vekter som gjenspeiler landenes betydning for norsk eksport.

Markedsandeler på hjemmemarkedet er beregnet ved forholdet mellom norske produsenters leveranser av de enkelte varer på hjemmemarkedet og den samlede innenlandske anvendelsen av varer som delvis dekkes ved import.

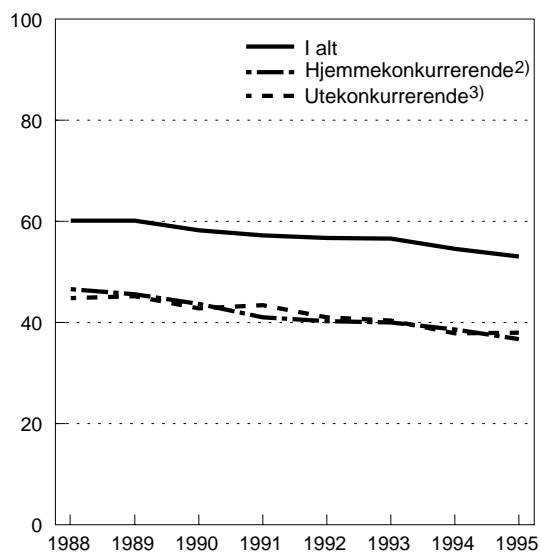
avlesning av konkurranseevnen på hjemmemarkedene framkommer derfor når vi ser norske hjemmemarkedsandeler i forhold til handelspartnerne, se figur 5.2. Denne viser at vi over tid har hatt et noe sterkere fall i hjemmemarkedsandelene enn handelspartnerne. Avvik i enkeltår kan ha sammenheng med at den norske konjunkturutviklingen ikke er i fase med handelspartnerne. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var det en klar nedgang i hjemmemarkedsandelene for mange industrivarer fra 1994 til 1995, som delvis hadde sammenheng med oppgang i investeringene. I tillegg økte eksporten betydelig i 1995 for en del av varene som hadde nedgang i hjemmemarkedsandelene samme år.

Figur 5.2 Hjemmemarkedsandeler¹⁾ for norsk industri og for handelspartnerne.

1. Ferdigvare. Nivå tallene for Norge og handelspartnerne er ikke direkte sammenliknbare pga forskjell i definisjonen av ferdigvarer

Kilde: Statistisk sentralbyrå, OECD og Finansdepartementet

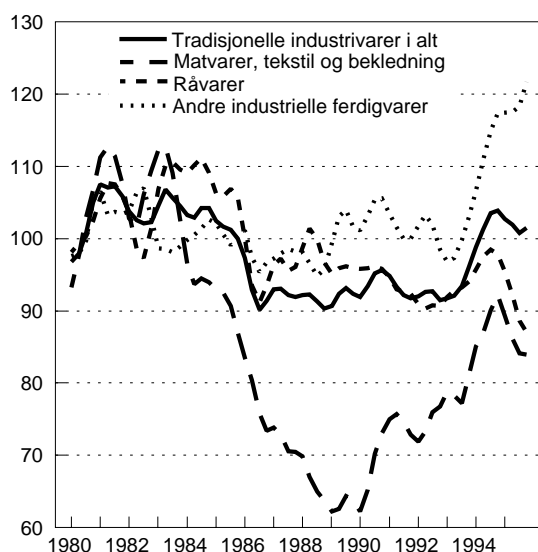
Figur 5.3 Hjemmemarkedsandeler for industrivarer¹⁾. Volumandeler

1. Utenom skip og plattformar.
2. Tekstil og bekledningsvarer, trevarer, kjemiske og mineralske produkter, andre verkstedsprodukter.
3. Treforedling, kjemiske råvarer, raffinerte oljeprodukter, metaller, bergverksprodukter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 5.3 viser hjemmemarkedsandeler for enkelte grupper av industrivarer. Produsenter av metaller, tekstil- og bekledningsvarer, kjemiske og mineralske produkter, kjemiske råvarer og verkstedsprodukter har hatt de største tapene av markedsandeler siden 1988, jf. også tabell 7.5 i vedlegg 7.

Til forskjell fra hjemmemarkedsandelene, er det ingen trend i markedsandelene for eksport på grunn av økt internasjonal handel. Eksportmarkedsandelene i norsk industri har vært relativt stabile i perioden 1986 til 1992, etter en klar nedgang i første halvdel av 1980-tallet, jf. figur 5.4. I 1993 og 1994 økte imidlertid markedsandelene betydelig. Økningen i 1993 og trolig dels 1994 må ses i sammenheng med omlegging av statistikkgrunnlaget i EU i forbindelse med opprettelsen av det indre markedet, og kan være misvisende, se rapport 1995:2. Hovedforklaringen på økningen anses likevel å være den internasjonale konjunkturoppgangen, der norske markedsandeler gjerne øker i en tidlig fase. Også reduksjon i enkelte viktige eksportmarkedspriser i forhold til konkurrerende produkter gjennom de siste årene har trolig bidratt.

Figur 5.4 Markedsandeler for norsk eksport av tradisjonelle industrivarer. Volumindeks 1980=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fallet i eksportmarkedsandelene i første halvdel av 1980-tallet var først og fremst sterkt for «matvarer, tekstil og bekledning», mens nedgangen har vært vesentlig mindre for andre industrielle ferdigvarer og råvarer. Økningen i eksportmarkedsandelene fra 1992 til 1994 var særlig sterk for «matvarer, tekstil og bekledning» og andre industrielle ferdigvarer, men også markedsandelene for råvarer gikk opp i denne perioden.

Foreløpige tall indikerer at eksportmarkedsandelene for tradisjonelle industrivarer var om lag uendret fra 1994 til 1995. Utflatingen av veksten i forhold til de to foregående årene må ses i sammenheng med avmatningen av veksten hos våre handelspartnere og at norske eksportrettede industrinæringer produserer varer som typisk blir etterspurt tidlig i en konjunkturfase. Det kan se ut til at eksportmarkedsandelene for industrielle råvarer har falt med nesten 7 prosent fra 1994 til 1995,

mens det har vært en økning på om lag 6 prosent for andre industrielle ferdigvarer, og et svakt fall i andelene for «matvarer, tekstil og bekleddning».

KAPITTEL 6

Økonomiske utsikter**6.1 INTERNASJONAL ØKONOMI**

- *Internasjonal økonomi synes nå å være inne i en «vekstpause», og det forventes at BNP-veksten i OECD-området i år blir om lag som i fjor, mens den vil ta seg opp igjen til neste år. Det er imidlertid betydelig usikkerhet knyttet til utviklingen framover, og en kan ikke utelukke at konjunkturtilbakeslaget blir mer langvarig enn forutsatt. Som følge av den lave økonomiske veksten ventes det nå at arbeidsledigheten i OECD-området blir høyere i 1996 enn i 1995, etter en klar nedgang fra 1994 til 1995. Inflasjonen i OECD-området⁹ er på sitt laveste nivå siden 1960-tallet, og det ventes fortsatt lav prisstigning framover.*

Etter en relativt sterk vekst i internasjonal økonomi gjennom 1994 og første halvdel av 1995, svekket veksten seg betydelig i andre halvår i fjor. Avmatningen var særlig markert i Europa, der flere land opplevde svak eller ingen vekst mot slutten av fjoråret. Oppbremsingen av veksten fant først og fremst sted i Frankrike og Tyskland, men utviklingen forplantet seg også til andre europeiske land. I USA har nå veksttakten økt igjen etter en svak utvikling mot slutten av fjoråret. Bl.a. i kjølvannet av en ekspansiv penge- og finanspolitikk, samt en betydelig svekkelse av yen-kursen siden sist sommer, er Japan nå i ferd med å komme ut av en langvarig lavkonjunktur.

For OECD-området totalt økte *bruttonasjonalproduktet* (BNP) i fjor med 1,9 prosent ifølge foreløpige tall, og med 2,5 prosent hos våre viktigste handelspartnere. Dette representerte en nedgang i veksttakten på hhv. $\frac{3}{4}$ og $\frac{1}{2}$ prosentenhet fra året før. Prognoser fra bl.a. OECD, IMF og nasjonale myndigheter indikerer at veksten hos våre viktigste handelspartnere vil gå ytterligere ned i år, mens aktivitetsveksten i OECD-området vil bli om lag som i fjor. Flere fundamentale forhold ved europeisk økonomi synes imidlertid å ligge til rette for at veksten tar seg opp igjen til neste år. Bl.a. er lønnsomheten i næringslivet god, konkurranseevnen for europeisk industri har gjennomgående utviklet seg positivt og etterspørselsveksten fra husholdnings- og foretakssektoren har ikke vært basert på økende låneopptak. Den svake utviklingen i europeisk økonomi de siste månedene understreker imidlertid usikkerheten ved de kortsiktige utsiktene, og har også bidratt til at OECD i sin nyeste prognose har nedjustert veksten i OECD-området i 1996 sammenliknet med tilsvarende prognose i desember 1995 (Ec. outlook nr. 58).

Arbeidsledigheten i OECD-området, som nådde en topp i 1993, falt til 7,6 prosent i fjor. Som følge av den svake økonomiske veksten ventes det høyere arbeidsledighet i 1996 enn i 1995, særlig i de europeiske OECD-landene.

Prisveksten fortsetter å holde seg på et lavt nivå i de fleste OECD-landene. Både i 1994 og 1995 var det en gjennomsnittlig prisstigning på $2\frac{1}{2}$ prosent i OECD-landene og $2\frac{1}{4}$ prosent for våre handelspartnere. Dette er den laveste inflasjonstakten på 25 år, jf. også omtale av prisveksten i "*Prisutvikling og konsumprisindeksen*" i kap. 4. I lys av de moderate økonomiske vekstutsiktene ventes prisstigningen å bli lav også i de nærmeste årene.

Budsjettunderskuddene er i ferd med å bli redusert i flere av OECD-landene etter at finanspolitikken er blitt strammet til. Målt som andel av BNP avtok budsjettunderskuddet i OECD-området fra 3,8 prosent i 1994 til 3,6 prosent i 1995.

9. Eksklusiv Tyrkia og Mexico.

De internasjonale *valutamarkedene* har det siste året vært preget av at amerikanske dollar har styrket seg fra det historisk lave kursnivået i forhold til de øvrige hovedvalutaene som ble registrert våren 1995. Styrkingen i forhold til yen har vært særlig sterk, og kursforholdet er nå høyere enn før valutauroen i fjor vår. I forhold til tyske mark har styrkingen av dollaren vært mer ujevn, og kursen er heller ikke fullt ut tilbake på nivået ved inngangen til 1995. Reverseringen av de store kursbevegelsene mellom hovedvalutaene i løpet av det siste året har vært resultatet av flere tiltak – til dels samordnede, men har også sammenheng med generelt økt tillit til amerikansk økonomi. Svekkelsen av tyske mark og yen må også ses i lys av den mer ekspansive pengepolitikken som har blitt ført i de to landene. Valutakursforholdet mellom de tre hovedvalutaene synes nå å være bedre i samsvar med de underliggende økonomiske forhold enn i første del av fjoråret. Etter til dels betydelig uro i forbindelse med den kraftige styrkingen av tyske mark i fjor har også forholdene i det europeiske valutamarkedet nå stabilisert seg. Kjernelandene i ERM fikk raskt rettet opp avvikene i forhold til tyske mark, og enkelte svakere europeiske valutaer har styrket seg til dels betydelig. Dette gjelder særlig svenske kroner og italienske lire. De siste månedene har det vært en generell tendens til at de tradisjonelt svakere valutaene har styrket seg i forhold til kjernevalutaene i ERM.

Avmatningen av konjunktorene i Nord-Amerika og Europa i annen halvdel av 1995 kombinert med fortsatt lave inflasjonsutsikter har ført til at de *kortsiktige rentene* har falt i de fleste OECD-land. Siden mars 1995 har Bundesbank senket signalrentene betydelig, slik at de nå er på historisk lave nivåer. Den tyske 3-månedersrenten ligger nå på vel 3 prosent som er hele 2 prosentpoeng lavere enn ved årsskiftet 1994/95. Pengepolitikken har i de aller fleste europeiske land vært klart ekspansiv, etter at forholdene i det europeiske valutamarkedet stabiliserte seg utover våren 1995. En rekke land, særlig kjernelandene i ERM-samarbeidet, har i stor grad fulgt opp lettelsene i Tyskland. I Sverige, der pengepolitikken ble holdt stram gjennom hele 1995, er den viktigste styringsrenten, reporenten, senket med til sammen 2,8 prosentpoeng hittil i år. Italia har på den annen side ikke redusert rentene i løpet av det siste året. I USA og Storbritannia, der pengepolitikken var strammet til gjennom 1994 og inn i 1995, ble signalrentene satt ned igjen i andre halvår i fjor som en reaksjon på at faren for tiltakende inflasjon hadde avtatt og tendensene til avtakende BNP-vekst. I begge landene er de kortsiktige rentene om lag 1 prosentpoeng lavere enn på sitt høyeste i fjor.

Det generelle fallet i de *langsiktige rentene* som begynte rundt årsskiftet 1994/95, fortsatte i de fleste OECD-landene til begynnelsen av inneværende år. Fallet var i første omgang en reaksjon på den kraftige økningen i obligasjonsrentene gjennom 1994, men ble etter hvert påvirket av de svakere vekst- og inflasjonsutsiktene. Tiltak for å styrke offentlige budsjetter har trolig også vært en medvirkende årsak. Fra slutten av januar har imidlertid de langsiktige rentene på ny vist en stigende tendens. Dette antas å være en følge av markedets reaksjoner på at viktige økonomiske indikatorer i USA har utviklet seg sterkere enn antatt, slik at de tidligere forventningene om lettelser i pengepolitikken på kort sikt er blitt redusert. I tillegg kommer den økte usikkerheten om håndteringen av det amerikanske budsjettet på lengre sikt. Til tross for økningen i obligasjonsrentene de siste månedene, er nivået fortsatt 1-2½ prosentpoeng lavere enn ved årsskiftet 1994/95 for de fleste OECD-landene.

6.2 NORSK ØKONOMI

- *Fortsatt god BNP-vekst. Utsikter til fall i arbeidsledigheten også i 1996.*

Flere år med moderat produksjonsvekst i fastlands-Norge ble i annet halvår 1993 avløst av et klart oppsving. Det markerte rentefallet i de fleste europeiske OECD-land inklusive Norge gjennom 1993 og et stykke ut i 1994 bidro raskt til økt vekst i eksportmarkedene og et oppsving i etterspørselen fra husholdningene. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte *bruttonasjonalprodukt i fastlands-Norge* med 4,3 prosent i 1994 og 2,7 prosent i 1995. I følge prognosene vil aktivitetsveksten ta seg svakt opp fra 1995 til 1996. Sterk vekst i petroleumsproduksjonen har bidratt til at BNP totalt i de to siste årene har steget klart mer enn BNP i fastlands-Norge. Denne utviklingen er antatt å fortsette i år.

I årene før oppsvinget i 1993 var vekst i etterspørselen fra offentlig forvaltning og fra petroleumsvirksomheten viktige drivkrefter i norsk økonomi. Vekstimpulsen fra disse områdene ble imidlertid gradvis redusert om lag samtidig med at utviklingen i *tradisjonell eksport* og *husholdningenes etterspørsel* utløste konjunkturoppgangen. I 1995 avtok også disse impulsene, mens vekstimpulsene fra næringslivsinvesteringene i fastlands-Norge, som alt i 1994 var blitt betydelige, holdt seg oppe i 1995.

I tråd med kravene til en aktiv stabiliseringspolitikk ble oppgangen i norsk økonomi fra 1993 møtt av en forholdsvis stram *finanspolitikk*, i hovedsak gjennom en lav utgiftsvekst. Målt ved en olje-, rente- og aktivitetskorrigeret indikator for budsjettbalansen i staten, tilsvarte innstrammingen om lag 1½ prosent av BNP i fastlands-Norge i både 1994 og 1995. I Revidert nasjonalbudsjett er det anslått en finanspolitisk innstramming for 1996 målt ved den korrigerede budsjettindikatoren på om lag ¼ prosent av fastlands-Norges BNP.

Renteutviklingen innenlands ga i 1995 klart svakere impulser til norsk økonomi enn gjennom 1993 og 1994. Finansinstitusjonenes renter fulgte stort sett den moderate nedgangen i pengemarkedsrentene gjennom fjoråret, og ved utgangen av 4. kvartal i fjor lå husholdningenes gjennomsnittlige lånerente vel ½ prosentpoeng lavere enn ved utgangen av 4. kvartal året før. Fra årsskiftet og frem til utgangen av mai har pengemarkedsrentene gått ned med i underkant av ½ prosentpoeng, som trekker i retning av en ytterligere reduksjon i finansinstitusjonenes utlåns- og innkuddsrenter fra nivået i 4. kvartal i fjor.

Så lenge hovedmålsettingen for *den norske pengepolitikken* er å holde en stabil valutakurs, de siste årene overfor europeiske valutaer (ecu), kan korte norske renter bare i begrenset grad avvike fra tilsvarende renter i ecu-området. Gjennom 1995 og inn i 1996 har imidlertid norske pengemarkedsrenter gått mindre ned enn tilsvarende ecu-renter. Mens tre måneders eurokronerente i første halvår i fjor lå rundt 0,7 prosentpoeng under tilsvarende ecu-rente, lå den frem til og med mai i år omlag 0,4 prosentpoeng over. Til tross for at Norges bank i perioden 1. januar til 10. juni kjøpte valuta for nær 25 milliarder kroner styrket norske kroner seg i samme tidsrom mot ecu med om lag 1,3 prosent. Statistisk sentralbyrå har laget en prognose som viser en svakt fallende tendens i norske pengemarkedsrenter gjennom resten av året.

De foreløpige tallene fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) fra 1. kvartal 1996 indikerer at veksten i BNP fastlands-Norge om lag er på linje med veksten gjennom fjoråret. Prognosene fra Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet er med noen få unntak samstemte i sitt syn på *utsiktene for 1996*. Det er utsikter til moderat økende vekstimpulser fra de fleste etterspørselsområdene i 1996 og fastlands-Norges BNP er anslått å øke med rundt 3 prosent. Som følge av sterk oppgang i utvinningen av olje og gass ligger det an til en noe sterkere vekst i BNP i alt.

Ifølge KNR-tallene for 1. kvartal var det en markert oppgang i *husholdningssektorens konsum* – spesielt bilkonsumet – fra 4. kvartal i fjor til 1. kvartal i år. Utviklingen må sees i sammenheng med avgiftsnedsettelsen på biler og en midler-

tidig økning i vrakpanten fra inngangen av 1996. Økt sysselsetting og en markert reallønnsvekst er også noe av bakgrunnen for forventninger om en klar økning i husholdningssektorens forbruk fra 1995 til 1996. Spareraten er antatt å holde seg uforandret eller gå litt ned fra 1995 til 1996.

KNR-tallene for 1. kvartal i år viste en meget sterk vekst i *tradisjonell vareeksport* fra kvartalet før. Dette kan delvis tilbakeføres til noen spesielle forhold på tilbudssiden i Norge, blant annet en vedlikeholdsstans ved Mongstadraffineriet mot slutten av fjoråret. Utviklingen i norsk tradisjonell eksport ligger imidlertid normalt i forkant av den internasjonale konjunkturutviklingen. Dette mønsteret er noe av bakgrunnen for at veksten i tradisjonell vareeksport i Statistisk sentralbyrås prognose for 1996 er noe sterkere enn markedsveksten, her definert som et veid gjennomsnitt av importveksten hos Norges handelspartnere. Finansdepartementet på den annen side venter en litt svakere eksportutvikling enn i fjor.

Anslagene for veksten i *fastlands-Norges investeringer* i 1996 som spenner fra 5,3 til 8,8 prosent, innebærer uansett en klar nedgang i forhold til i fjor, da veksten var 13,5 prosent. Boliginvesteringene ventes å falle noe fra 1995 til 1996, mens industriinvesteringene ventes å øke med om lag 10 prosent i år, etter en oppgang på hele 41,7 prosent i fjor. Investeringene i offentlig forvaltning ventes å øke med om lag 11 prosent i 1996 etter en svak nedgang i 1995. Petroleumsinvesteringene falt markert i 1995, og prognosene for 1996 er noe sprikende: Statistisk sentralbyrå venter en volumøkning i petroleumsinvesteringene om lag på linje med de øvrige investeringene i Norge, mens Finansdepartementet venter om lag uendrede investeringer. Forskjellene kan ha sammenheng med at SSBs prognose er den nyeste og dermed basert på mer oppdatert informasjon.

Den markerte produksjonsveksten i fastlands-Norge har bidratt til at *sysselsettingen* i følge nasjonalregnskapet målt som årsgjennomsnitt økte med om lag 43 000 personer i 1995 og 24 000 personer i 1994, etter markert nedgang gjennom perioden 1988-92 og stillstand i 1993. For 1996 sett under ett har Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet anslått at sysselsettingen vil stige med om lag 30 000 i forhold til 1995.

Den demografiske utviklingen tilsier en årlig økning i *arbeidstilbudet* på 10 000 – 15 000 personer, forutsatt uendrede yrkesfrekvenser etter utdanning, kjønn og alder. Nedgangen i yrkesfrekvensene gjennom perioden 1988 til 1993 har nå gjennomgående snudd til økning, slik at arbeidstilbudet i følge arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) som årsgjennomsnitt økte med om lag 20 000 i 1994 og 35 000 i 1995. Yrkesfrekvensene har i de to siste årene økt for de fleste aldersgrupper, jevnt over mest for kvinner. Med unntak for kvinner i alderen 25-54 år ligger yrkesfrekvensene etter kjønn og alder likevel fortsatt lavere enn toppnivåene i andre halvdel av 1980-tallet.

Arbeidsledighetsraten målt ved AKU har falt fra 6,0 prosent av arbeidsstyrken i 1993 til 5,4 prosent i 1994 og videre til 4,9 prosent i 1995. Sesongjustert utgjorde de ledige i årets 1. kvartal 4,8 prosent av arbeidsstyrken. Som andel av arbeidsstyrken har tallet på ledige registrert ved arbeidskontorene i de to siste årene vært et par tiendedeler lavere enn dette, mens nedgangen fra år til år har vært om lag den samme. Antall personer på arbeidsmarkedstiltak økte svakt fra 1993 til 1994, men ble redusert med om lag 10 000 fra 1994 til 1995. Nedgangen i antall personer i arbeidsstyrken uten ordinær sysselsetting målt som summen av registrerte ledige og personer på tiltak var derfor kraftigere i 1995 enn i 1994 og nedgangen i 1995 var sterkere enn nedgangen i arbeidsledigheten målt ved AKU. Ifølge prognosene til Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet reduseres arbeidsledigheten (AKU) med 6 – 10 000 personer fra 1995 til 1996, som tilsvarer en nedgang i ledighetsraten på rundt ½ prosentpoeng.

Inntrykket av en klar vekst i norsk økonomi understrekes av tall fra *arbeidskraftsundersøkelsen* fra 1. kvartal i år som viser en økning i antall sysselsatte på hele 56 000 personer fra samme kvartal i fjor. Arbeidsstyrken økte i den samme perioden imidlertid med 49 000 slik at arbeidsledigheten gjennom denne perioden bare ble redusert 7000 personer. Sesongjustert innebærer dette en oppgang i ledigheten fra 4,3 prosent 4. kvartal i fjor til 4,8 prosent i år. Det er grunn til å tro at ledighetsraten i fjerde kvartal var «tilfeldig» lav, og kanskje «tilfeldig» høy i årets 1. kvartal. Tallene må imidlertid tolkes med varsomhet idet rutineene for innsamling av statistikken ble endret ved inngangen til året.

En noe sterkere volumøkning i total eksport enn import bidrar ifølge prognosene til at *driftsbalansen* bedres fra et overskudd på 28 milliarder kroner i 1995 til 40-50 milliarder kroner i 1996.

Tabell 6.1: Utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser anslått av Statistisk sentralbyrå, Finansdepartementet og Norges Bank. Prosentvis endring fra året før der ikke annet fremgår

	1995	1996		
	Regnskap	SSB ¹⁾	FIN ²⁾	NB ³⁾
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2.6	3.3	3,5	4
Konsum i offentlig forvaltning	0.2	1.7	1,7	1¾
Bruttoinvesteringer i alt, fast kapital	9.7	6.3	7,3	5½
- fastlands-Norge	13.5	5.3	8,8	7¼
- Oljeutvinning og rørtransport	-13.1	6.2	1,3	1
Eksport	3.8	8.0	7,2	8¼
- tradisjonelle varer	4.1	6.3	3,7	6¾
Import	5.1	6.6	4,8	6
- tradisjonelle varer	9.1	5.9	5,8	7¼
Bruttonasjonalprodukt	3.3	4.3	4,5	4¾
- fastlands-Norge	2.7	3.0	3,0	3¼
Sysselsatte personer	2.1	1.4	1½	1¾
Arbeidsledighetsrate (nivå)	4.9	4.5	4¼	4¼
Årslønnsvekst	3.3	4.0	3,8-3,9	4¼
Konsumprisindeksen	2.4	1.4	1¼	1¼
Driftsbalansen, milliarder kroner	28.4	44	52	49
MEMO:				
Gjennomsnittlig lånerente ⁴⁾ (nivå)	7.8	7.2
Råoljepris i kroner (nivå)	106	120	115	115
Importveid kronekurs ⁵⁾	-2.5	-0.5

1) Anslag ifølge Statistisk sentralbyrå, Økonomiske analyser 5/1996, juni 1996.

2) Anslag ifølge Finansdepartementet, Revidert nasjonalbudsjett 1996, mai 1996.

3) Anslag ifølge Penger og kreditt 1996/2, juni 1996. Disse prognosene er ikke omtalt i teksten, ettersom de ble tilgjengelig på et for sent tidspunkt.

4) Husholdningenes lånerente i private finansinstitusjoner.

5) Positivt fortegn innebærer depresiering av norske kroner.

6.3 ANSLAG PÅ KONSUMPRISUTVIKLINGEN I 1996

I utvalgets rapport fra januar ble det utarbeidet et anslag på konsumprisutviklingen i inneværende år. Utvalget regnet da med en gjennomsnittlig økning i konsumprisindeksen på mellom 1½ – 2 prosent fra 1995 til 1996. I rapporten som nå legges fram har utvalget gjennomgått prisutsiktene på nytt på grunnlag av ny informasjon, bl.a. utviklingen i konsumprisindeksen til og med mai i år, en prognose utarbeidet av Konkurransetilsynet og beregninger med kvartalsmodellen KVARTS. I vedlegg 1 gis det en nærmere beskrivelse av forutsetninger og bakgrunn for anslagene.

Prisstigningen har vært vesentlig svakere enn de opplysningene Konkurransetilsynet samlet inn i desember 1995 for private bedrifter og offentlige institusjoner om planlagte prisendringer. Disse opplysningene indikerte at det gjennomsnittlige prisenivået i perioden januar til mai i år ville være om lag 1,8 prosent høyere enn i samme periode i fjor.

Målt som vekst over 12 måneder har veksten i konsumprisindeksen hittil i år variert mellom 1,2 og 0,7 prosent med et gjennomsnitt på 1,0 prosent, jf. nærmere omtale i "*Prisutvikling og konsumprisindeksen*" i kapittel 4. Den registrerte prisveksten er klart lavere enn utvalgets modellberegninger til januarrapporten viste. Dette henger i første rekke sammen med en svakere prisutvikling for klær, elektrisitet og jordbruksvarer. Nedgangen i prisveksten rundt årsskiftet henger også sammen med at økningen i satsen for merverdiavgift fra 1. januar 1995 ikke lenger påvirker 12-månedersratene for prisveksten og at omleggingen av personbilavgiftene bidro til lavere gjennomsnittlige bilpriser.

Det er i tiden framover usikkert om i hvilken grad klesprisene vil ta seg opp. Videre har den lave fyllingsgraden i vannmagasinene ført til stor usikkerhet om hvordan husholdningenes elektrisitetspriser vil utvikle seg. Utvalget regner imidlertid med at begge disse forhold vil kunne føre til at konsumprisveksten tar seg opp i 2. halvår i år. Det ligger også an til at årets jordbruksoppgjør og en opphevelse av ordningen med kompensasjon for merverdiavgift kan bidra til en økning i matvareprisene utover i året.

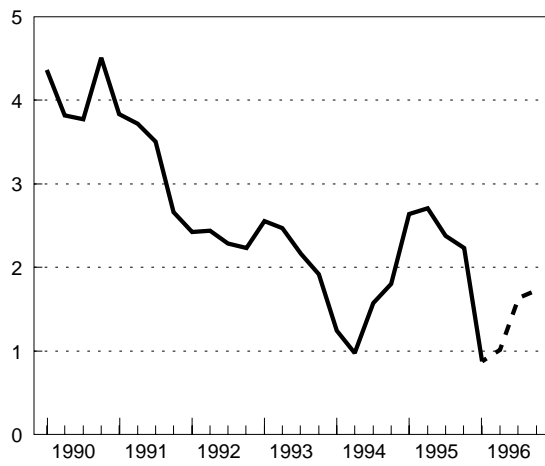
Konkurransetilsynet har samlet inn opplysninger fra private bedrifter og offentlige institusjoner om planlagte prisendringer. Dette materialet indikerer at det gjennomsnittlige prisenivået i månedene fra juni til desember i år vil være om lag 1,4 prosent høyere enn i tilsvarende periode i fjor.

I modellberegningene er det lagt til grunn bestemte, men usikre, forutsetninger om bl.a. utviklingen i importpriser og råoljepriser, samt tatt hensyn til effekter på prisutviklingen av det statlige avgifts- og subsidieopplegget. Videre har utvalget som en teknisk forutsetning lagt til grunn at den importveide kronekursen hittil i juni i år videreføres gjennom 1996. Dette innebærer en svekkelse av kronen fra 1995 til 1996 på knapt ½ prosent målt ved den importveide kronekursen.

Utvalget har lagt til grunn at avgifts- og subsidieopplegget for 1996 ikke endres med unntak av en opphevelse av ordningen med kompensasjon for merverdiavgift på enkelte matvarer. Utvalget antar at opphevelsen av denne ordningen kan bidra til å øke den gjennomsnittlige konsumprisveksten med 0,1 prosentpoeng fra 1995 til 1996.

Modellberegningen gav en gjennomsnittlig konsumprisvekst fra 1995 til 1996 på 1,3 prosent. Modellberegningen viser at anslaget på konsumprisveksten fra 1995 til 1996 er ganske robust overfor ulike forutsetninger om lønnsveksten i år. Imidlertid vil økt lønnsvekst i modellen øke konsumprisveksten på lengre sikt.

Med bakgrunn i de beregninger og forutsetninger som er gjort, regner utvalget med en gjennomsnittlig økning i konsumprisindeksen i området 1,2-1,3 prosent fra 1995 til 1996.

Figur 6.1 Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Vedlegg 1

Nærmere om forutsetninger og metoder for anslaget på prisveksten

Utvalget har til denne rapporten gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen KVARTS. I tillegg har utvalget som i tidligere år hentet informasjon fra et materiale utarbeidet av Konkurransetilsynet om planlagte prisendringer i næringslivet og offentlige institusjoner fram til november 1996.

Konkurransetilsynets prognose

Konkurransetilsynet har samlet inn opplysninger fra private bedrifter og offentlige institusjoner om planlagte prisendringer i perioden mai – desember i år.

I prognosen er de innsamlede opplysningene i stor grad benyttet uten videre bearbeiding. Opplysningene kan derfor ses på som et samlet uttrykk for prisforventninger på *tilbudssiden* i økonomien. Prognosen gir ikke uttrykk for Konkurransetilsynets egne vurderinger av prisutviklingen.

En stor del av de næringsdrivende som gir anslag til prognosen er produsenter. Dette gjelder spesielt for industriproduserte konsumvarer. For disse produsentene er det rimelig å tro at det vil gå en viss tid før produsentenes prisendringer slår gjennom i detaljleddet. I prognosen er anslag på slike produkter fordelt utover prognoseperioden, slik at det opprinnelige anslaget først er lagt inn for fullt i slutten av prognoseperioden. I prognosen har Konkurransetilsynet lagt til grunn at den prosentvise avansen i detaljleddet er uendret.

Konkurransetilsynets materiale gir en samlet konsumprisvekst fra mai til desember på 1,1 prosent. For tilsvarende periode ett år tilbake var den faktiske veksten 0,5 prosent. Konkurransetilsynets materiale indikerer at prisstigningen målt over 12 måneder blir 0,9 prosent i juni for så å ligge mellom 1,3 og 1,7 prosent i andre halvår. Av prognosen følger det at det gjennomsnittlige prisnivået for juni-desember i år vil være 1,4 prosent høyere enn prisnivået i tilsvarende periode i fjor.

I Konkurransetilsynets prognose for desember til mai 1995 ble prisveksten anslått til 1,8 prosent, mens den registrerte veksten i samme periode ble 1,0 prosent.

Nærmere om modellberegningen

Utvalget har fått gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen KVARTS. Dette er en kvartalsmodell for norsk økonomi som er utarbeidet i Statistisk sentralbyrå. Konsumprisutviklingen blir i modellen i stor grad bestemt av utviklingen i importprisene og innenlandske kostnader. Etter hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet har modellen blitt tilpasset de reviderte nasjonalregnskapstallene og -begrepene. For å fange opp noe av den nye informasjonen nasjonalregnskapstallene nå gir, har en justert konstantleddet i relasjonene. En har imidlertid ikke gjennomført nye, fullstendige tallfestinger av de økonomiske sammenhengene i modellen fordi de reviderte tallene dekker et for kort tidsrom. Selv om enkelte tallstørrelser er betydelig endret etter hovedrevisjonen, er det liten grunn til å anta at modellens prognoseegenskaper for konsumprisveksten er vesentlig endret.

I modellberegninger med KVARTS blir en del størrelser av betydning for konsumprisene anslått utenfor modellen (eksogene variabler). I den modellversjonen av

KVARTS som utvalget nå har benyttet, er de viktigste størrelsene som anslås utenfor modellen i denne sammenhengen importpriser, avgifter, subsidier og priser på elektrisitet og norskproduserte primærnæringsvarer (jordbruks-, skogbruks- og fiskeprodukter). Utviklingen i flere av disse størrelsene vil i virkeligheten avhenge av andre forhold i økonomien, jf. omtalen til slutt i avsnittet om forutsetningene for prisanslagene og omtalen av beregningsresultatene. Utviklingen i importprisene anslås med utgangspunkt i forventet prisutvikling internasjonalt. En har også tatt hensyn til den betydning endringene i valutakursene i 1995 kan ha for importprisene i 1996, og til at importprisene de siste årene har utviklet seg noe svakere enn konsumprisene internasjonalt. For størrelser som fastlegges av det offentlige er det lagt til grunn at vedtak som er gjort i løpet av 1. halvår ikke endres i prognoseperioden. Utviklingen i andre størrelser vil i stor grad være et resultat av forhandlinger, og for noen av disse gjøres det beregningstekniske forutsetninger. Dette gjelder i hovedsak utviklingen i prisene på noen varer fra primærnæringene.

De økonomiske sammenhengene som er innarbeidet i KVARTS er tallfestet på grunnlag av historiske observasjoner slik de fremkom i nasjonalregnskapet (før hovedrevisjonen). I modellen bestemmer importprisene og prisene på norskproduserte varer og tjenester (hjemmepriser), sammen med avgifter og subsidier, prisene på varer og tjenester som går til privat konsum. Hjemmeprisene bestemmes i stor grad av bedriftenes variable enhetskostnader.

Enhetskostnadene bestemmes av produktivitet, lønnskostnadssatser og produktinnsatspriser. Produktivitetsutviklingen og prisutviklingen for produktinnsats bestemmes i modellen ved egne likninger, mens driftsmarginene bestemmes gjennom prisrelasjonene. I flere av prisrelasjonene inngår også graden av kapasitetsutnyttelse.

Videre har modellen egne relasjoner for utviklingen i timelønningene. Hvordan lønnsveksten vil påvirke konsumprisveksten avhenger også av hvordan lønnsveksten fordeler seg på de ulike sektorene. For eksempel har lønnsutviklingen i varehandelen større betydning for konsumprisveksten enn lønnsutviklingen i industri eller i offentlig sektor, spesielt på kort sikt. Videre vil virkningene på prisutviklingen av en gitt årslønnsvekst også avhenge av hvordan årslønnsveksten fordeler seg gjennom året, fordi det tar tid før lønnsøkninger slår ut i prisene. Det betyr at lønnsveksten i ett år også får betydning for konsumprisutviklingen i de påfølgende årene.

I hjemmeprisrelasjonene inngår også hjemmeprisen fra foregående periode(r) som forklaringsvariabel. Tilbakedaterte verdier av forklaringsfaktorene får gjennom disse leddene betydning for prisdannelsen i prognoseperioden, i tillegg til at tilbakedaterte verdier av forklaringsfaktorene inngår direkte. Dette betyr også at utviklingen i inneværende periode får betydning for senere perioder.

Ser en bort fra virkninger gjennom lønnsutviklingen, påvirker importprisene hjemmeprisene hovedsakelig gjennom produsentenes produktinnsats. For enkelte varer har det også en viss effekt at innenlandske produsenter konkurrerer med importvarer, men for konsumprisutviklingen sett under ett er denne virkningen liten sammenliknet med virkningen gjennom kostnadene på produktinnsats.

Forutsetninger for prisanslagene

Det er betydelig usikkerhet knyttet til forutsetningene for modellberegningene. De viktigste størrelsene som er anslått utenfor modellen er summert opp i tabell I.1.

I januarrapporten gav modellberegningen en prisvekst fra 1995 til 1996 på 1,7 prosent, og et forløp gjennom året der konsumprisene økte med 1,6 prosent fra 1. kvartal 1995 til 1. kvartal 1996. Den tilsvarende registrerte prisveksten viste seg å bli 0,9 prosent. Forskjellen kan i hovedsak knyttes til tre forhold:

Prisutviklingen for klær og skotøy var klart svakere enn forventet og fulgte ikke de normale sesongvariasjonene de første månedene i år. Dersom delindeksen for denne varegruppen hadde vist samme utvikling som i fjor (korrigert for endringer i satsen for merverdiavgift), ville konsumprisveksten i 1. kvartal i år vært om lag 1,2 prosent. Prisene for førstegangsomsetning av klær har ikke vist samme fallende tendens som konsumprisene for klær, noe som indikerer at fortjenestemarginene i bransjen er redusert.

Elektrisitetsprisene utviklet seg svakere enn lagt til grunn. Nedgangen i elektrisitetsprisene rundt årsskiftet bidrar isolert sett til at den observerte veksten i konsumprisindeksen i 1. kvartal ble vel 0,1 prosentpoeng lavere enn antatt.

Det har vært en svakere vekst i utviklingen i prisene på jordbruksvarer enn det Beregningsutvalget la til grunn. Dette bidrar isolert sett til at veksten i konsumprisindeksen i 1. kvartal ble vel 0,1 prosentpoeng lavere enn antatt.

Disse tre forholdene forklarer anslagsvis 1/2 prosentpoeng av forskjellen mellom beregnet og faktisk prisvekst i 1. kvartal i år. For øvrig ser det også ut til at prisveksten på øvrige varer og tjenester har vært noe svakere enn antatt. På den annen side har oljeprisene vært klart høyere enn forutsatt i 1. kvartal i år.

Utvalget har fått gjennomført nye modellberegninger av konsumprisveksten basert på nye vurderinger av forutsetningene for beregningene. Utvalget har nå som tidligere benyttet modellens relasjoner for lønnsutviklingen i de enkelte sektorene (endogen lønnsutvikling) sammen med skjønnsmessige vurderinger. Alternativt kunne en ha valgt å legge beregningstekniske forutsetninger om lønnsveksten (eksogen lønnsutvikling) til grunn i prisprognosen. Når en her har valgt å benytte modellens lønnsrelasjoner, er det for å forenkle beregningene. Denne framgangsmåten innebærer ikke at utvalget tar sikte på å anslå lønnsveksten i prognoseåret.

I modellen nyttes begrepet lønn pr. timeverk som sammenholder utviklingen i faktiske lønnsutbetalinger med utviklingen i antall utførte timeverk, som regnes inklusive overtid og eksklusive fravær. Veksten i lønn pr. timeverk fra et år til det neste avhenger derfor ikke bare av veksten i lønnsatsene og arbeidskraftens sammensetning, men også av endringer i antall arbeidsdager for månedslønne, omfanget av overtid og betalt fravær. For timelønne vil endringer i antall arbeidsdager fra et år til det neste isolert sett ikke påvirke veksten i lønn pr. time. De fleste grupper har imidlertid avtalt kompensasjon dersom bevegelige helligdager faller på ordinære fridager. For disse gruppene kan timelønne påvirkes av endringer i antall virkedager. Lønnsveksten målt ved årslønn vil ikke i samme grad påvirkes av endringer i antall virkedager. I 1996 er det imidlertid like mange virkedager som i 1995.

Kronekursens utvikling vil også ha betydning for prisutviklingen. I vedlegg 6 omtales kursutviklingen for norske kroner og de enkelte kronekursbegrepene. Det er usikkert hvilket kursleie en vil få for den norske kronen i tiden framover. Som en beregningsteknisk forutsetning er det lagt til grunn at kronekursen hittil i juni i år målt ved den importveide kronekursen, holder seg uendret gjennom resten av 1996. På grunn av kursforløpet gjennom 1995 innebærer dette at kronen svekkes med knapt 1/2 prosent fra 1995 til 1996.

Nivået for *importprisene på tradisjonelle varer* ser nå ut til å ha vært noe høyere i 1995 enn i 1994. Dette har i første rekke sammenheng med en vekst i prisene på importerte råvarer og lite bearbejdede varer som treforedlingsprodukter, kjemiske råvarer og metaller. Også ikke-konkurrerende importvarer og importerte primærnæringsvarer som skogbruksprodukter og fiskeprodukter økte betydelig i pris. En viss nedgang i prisene på importerte verkstedsprodukter, som veier tungt i det samlede importprisbildet, bidro til å dempe veksten i importprisene på tradisjonelle varer. Prisnedgang på importerte jordbruksprodukter, drikkevarer og tobakk, og tekstil- og bekledningsvarer bidro i samme retning. Det er i modellberegningen forutsatt at

importprisveksten fra 1995 til 1996 for tradisjonelle varer blir 1,4 prosent målt i norske kroner.

De noterte prisene på Nordsjøolje for umiddelbar levering var i gjennomsnitt om lag 17 USD eller 107,50 kroner pr. fat i 1995. De siste månedene i 1995 økte oljeprisen og nådde en foreløpig topp i januar i år. Etter en prisnedgang i februar økte oljeprisen igjen i mars og april, og gjennomsnittsprisen i april var knapt 136 kroner pr. fat. Lave lagre av råolje og oljeprodukter i USA kombinert med lavere temperaturer enn i fjor og lavere enn 30-årsnormalen i markedene rundt Atlanterhavsbassenget, bidrar til å forklare den høye oljeprisen hittil i år. I månedene framover vil oljeprisen bl.a. avhenge av etterspørselen etter bensin i USA og Iraks gjennntreden i oljemarkedet. I modellberegningen med KVARTS som presenteres i denne rapporten har en lagt til grunn en gjennomsnittlig råoljepris i 1996 på 115 kr. En slik gjennomsnittspris for året reflekterer bl.a. markedsforventningene om lavere oljepriser i 2. halvår i år.

Utviklingen i prisene på *norskproduserte jordbruksvarer* vil bl.a. være avhengig av den avtalte rammen i jordbruksoppgjøret og hvor mye av rammen som forutsettes tatt ut ved endring i prisene. Det har også betydning i hvilken grad markeds-situasjonen gjør det mulig å realisere de avtalebestemte prisene. Hjemmeprisene på jordbruksvarene ble redusert fra 1994 til 1995. I modellberegningen må en imidlertid gjøre en forutsetning om utviklingen i en prisindeks som omfatter priser på alle varer fra primærnæringene. Som en beregningsteknisk forutsetning er det lagt til grunn at basisprisenivået for norskproduserte primærnæringsvarer øker med 1 pst. fra 1995 til 1996. Dette kan i første rekke knyttes til en sterk prisvekst på fiskeprodukter. Prisene ut til forbrukerne blir i tillegg påvirket av eventuelle øvrige kostnadsenderinger i varehandelsleddet og avanseendringer i alle ledd.

Som omtalt over er en av forklaringene til nedgangen i 12-månedersratene for konsumprisveksten i årets første måneder en svak utvikling i klesprisene. Etter en viss prisøkning i mai lå klesprisene fortsatt 4 prosent lavere enn i tilsvarende måned i fjor. Samtidig har prisene for førstegangsomsetning av klær vokst mer stabilt. Dette kan indikere at klesprisene vil ta seg noe opp. Utvalget har lagt til grunn en viss økning i klesprisene framover.

I januar 1995 økte delindeksen for elektrisitet i konsumprisindeksen med 7 pst. fra måneden før, men denne økningen ble noe reversert i april og i november. I januar i år gikk elektrisitetsprisene som nevnt ytterligere ned. En svært nedbørsfattig høst og vinter i deler av landet har bidratt til at fyllingsgraden i de fleste vannmagasinene nå er svært lav. Dette har i vår ført til økte priser i spotmarkedene for kraft. En har også observert at enkelte energiverk har satt opp tariffene for husholdningene. Deleindeksen for elektrisitet har derfor økt både i april og i mai. Det er ventet at elektrisitetsprisene som husholdningene betaler vil øke utover i året. Det er imidlertid stor usikkerhet om hvor store slike prisøkninger kan bli og på hvilke tidspunkt de vil komme. I modellberegningen har utvalget lagt til grunn at husholdningenes strømpriser vil øke med 3,3 pst fra 1995 til 1996. Dette innebærer at prisnivået på elektrisitet vil ligge om lag 8 prosent høyere i 2. halvår 1996 enn i 1. halvår.

Grunnlaget for måling av prisutviklingen på *boligkonsum* i konsumprisindeksen er en kvartalsvis husleieundersøkelse og utgifter knyttet til vedlikehold av boliger. Boligkonsumet veier tungt i konsumprisindeksen, fordi det i tillegg til betalte husleier også omfatter husholdningenes renteutgifter på boliglån, forsikringer samt enkelte kommunale avgifter. Husleie er den viktigste representantvaren for boligkonsum, og husleieindeksen økte vesentlig sterkere enn totalindeksen i årene fra 1988 til 1993. Fra 1993 til 1995 har husleieindeksen økt mindre enn totalindeksen. Rentesatser inngår ikke direkte i konsumprisindeksen, og virkninger av renteendringer på konsumprisindeksen vil komme indirekte gjennom kostnadene for utleiere

og borettslag, samt gjennom effekten på det generelle kostnadsnivået i næringslivet. Disse effektene av renteendringer er imidlertid usikre, og det kan ta tid før de får betydning. Det samme gjelder utviklingen i andre kostnader som påvirker husleiene, bl.a. kommunale takster og avgifter, lønnskostnader m.v. I beregningene med KVARTS har en benyttet modellens relasjon for husleie (inkl. fritidsboliger). Dette har gitt en anslått vekst i husleiene fra 1995 til 1996 på 2,0 prosent. Fra 1994 til 1995 økte husleieindeksen (inkl. fritidsboliger) med 1,4 pst., og vekstraten målt over 12 måneder var 2,0 prosent i mai i år.

Prisene på varer som går til konsum i modellen inkluderer *avgifter og subsidier*, og vil dermed bli påvirket av det avgifts- og subsidieopplegget som Stortinget har vedtatt. I hovedsak ble satsene for særavgiftene justert opp med om lag 2 prosent fra årsskiftet. Imidlertid ble beregningsgrunnlaget for engangsavgiften på biler lagt om fra 1. januar i år, samtidig som den gjennomsnittlige engangsavgiften på personbiler ble redusert med om lag 14 1/2 prosent. Dersom avgiftsreduksjonen slår fullt ut i bilprisene, kan bilprisene i gjennomsnitt bli redusert med om lag 7 prosent. En har da forutsatt at verken importprisene eller avansen regnet i kroner endres som følge av avgiftsreduksjonen. I modellberegningen har en lagt til grunn at avgiftsreduksjonen reduserer bilprisene med om lag 5 prosent. Dette ser også ut til å være i overensstemmelse med utviklingen i den observerte delindeksen for kjøp av egne transportmidler.

Utvalget legger til grunn at Regjeringens forslag om å oppheve ordningen med kompensasjon av merverdiavgiften for melk, ost og kjøtt fra 1. juli i år vedtas av Stortinget. Utvalget legger til grunn at dette isolert sett vil bidra til å øke prisveksten med 0,1 prosentpoeng fra 1995 til 1996.

Det er som vanlig usikkerhet knyttet til takster og avgifter som fastsettes i kommunesektoren. Utviklingen i disse påvirkes av den generelle kostnadsutviklingen, men kommunenes relativt frie adgang til å fastsette gebyrer gjør at andre økonomiske forhold i den enkelte kommune vil spille inn. For offentlige varer og tjenester har en ved å benytte modellens prisrelasjoner forutsatt at prisveksten på disse følger kostnadsutviklingen i produksjonen av tjenestene.

Tabell 1.1: Hovedforutsetninger for KVARTS-beregning av konsumprisvekst fra 1995 til 1996. Prosentvis vekst fra året før

Varegruppe	1995	1996
Importpriser:		
Tradisjonelle varer	0.7	1.4
Ikke-konkurrerende importvarer	3.5	2.9
Primærnæringsvarer	4.0	2.0
Råvarer og lite bearbejdede varer	6.9	-0.3
Andre varer	-1.1	1.6
Råolje	-2.3	7.0
Priser på primærnæringsvarer ¹⁾	-2.4	-1.8
Elektrisitetspris ²⁾	6.7	3.3

- 1) Dette anslaget er knyttet til hjemmeprisen på jordbruks-, skogbruksprodukter og fisk.
- 2) Dette anslaget er knyttet til den prisen på elektrisk kraft som husholdningene betaler.

Som nevnt vil det ofte være en forenkling å forutsette at enkelte størrelser i modellen kan fastlegges uavhengig av resten av økonomien. Dette gjelder i særlig grad dersom en skal vurdere virkningene av å endre en av forutsetningene. Det er først og fremst på noe lengre sikt at slike effekter virker inn. I vurderingen av prisutsiktene for 1996 betyr forenklingen som ligger i modellen i form av eksogene anslag noe mindre.

Resultater:

Beregningene som har blitt gjennomført med KVARTS gir en økning i konsumprisene på 1,3 prosent fra 1995 til 1996. Dette er en klart lavere prisvekst enn året før og lavere enn den anslåtte utviklingen hos våre handelspartnere. Utviklingen er vist i figur 6.1 i "*Anslag på konsumprisutviklingen i 1996*" i kapittel 6.3.

Nedgangen i prisveksten fra 1995 til 1996 henger i stor grad sammen med at prisveksten i fjor ble påvirket av økningen i avgiftene fra 1. januar 1995 og reduksjonen i bilavgiftene ved årsskiftet i år. Videre bidro som nevnt over enkelte forhold knyttet til prisene på klær, elektrisitet og jordbruksvarer til en lav prisvekst i 1. kvartal i år.

Modellberegningen med KVARTS viser en tiltakende vekst i prisene (målt over fire kvartaler) gjennom siste halvår i år.

I modellberegningen har en som nevnt i hovedsak nyttet modellens relasjoner for lønnsdannelse. Den gjennomsnittlige årslønnsveksten i modellberegningen er om lag 4 prosent fra 1995 til 1996. I sektoren for varehandel, hvor prisvirkningene av lønnsveksten er størst, gav modellen en lønnsvekst fra 1995 til 1996 som er noe større enn den gjennomsnittlige lønnsveksten.

Som nevnt ovenfor tar utvalget ikke stilling til lønnsutviklingen eller lager prognoser for denne. Utvalget har derfor vurdert virkningen på prisveksten av en endring i årslønnsveksten fra 1995 til 1996 på 1 prosentpoeng.

Tabell 1.2: Modellresultater. Beregnet vekst i konsumprisindeksen fra 1995 til 1996 og virkninger av å endre årslønnsveksten med 1 prosentpoeng fra og med 1. kvartal. Konsumprisvekst i prosent fra samme periode året før

	1. kv.	2. kv.	3. kv.	4. kv.	Året
Vekst i konsumprisindeksen	0,9	1,0	1,6	1,7	1,3
Virkning av 1 prosentpoeng endret årslønnsvekst	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1-0,2

Som tabell 1.2. viser gir beregningen med 1 prosentpoeng endret lønnsvekst relativt små utslag på den gjennomsnittlige konsumprisveksten fra 1995 til 1996, og modellen viser dermed at det tar noe tid før økte kostnader veltes over i prisene.

I vurderingen av prisvirkningene av endret lønnsvekst har en i modellberegningene ikke endret de eksogene forutsetningene. Det er således i begrenset grad tatt hensyn til enkelte forhold av betydning, f.eks. at importører lettere vil kunne øke sine priser, eller at hjemmeprisen på primærnæringsvarer og elektrisitet vil kunne øke, dersom den generelle lønns- og prisveksten i norsk økonomi øker. Hvis det i større grad hadde vært tatt hensyn til slike effekter i modellberegningene ville virkningen på prisveksten av endret lønnsvekst vært større. Prisvirkningen av endringen i lønnsveksten som er angitt ovenfor kan således ikke direkte tas som uttrykk for

betydningen av forskjellen i lønnsutvikling som her er forutsatt, men må vurderes som en illustrasjon av enkelte effekter av dette slik de framkommer i modellen. Modellens lønnsrelasjoner indikerer også at en økt lønnsvekst ett år innebærer lavere lønnsvekst senere år sammenliknet med referansebanen. På lang sikt vil derfor ikke reallønnsnivået endres vesentlig.

Vedlegg 2

Lønnsoppgjørene i 1995 og 1996

1 LØNNSOPPGJØRENE I 1995

På de fleste tariffområder ble det i 1994 inngått toårige avtaler med bestemmelser som ga adgang til forhandlinger om eventuelle lønnsreguleringer ved vanlig revisjonstidspunkt i 1995.

Oppgjørene i privat sektor

LO/NHO-området

Representantskapet i LO behandlet kravene foran oppgjørene 14. februar 1995. Hovedpunktene i vedtaket var kjøpekraftsforbedring for lavere og midlere inntekter og en prioritering av lønnsutjevningen mellom kvinner og menn. Sekretariatet i LO fikk fullmakt til å utforme de endelige kravene ved oppgjøret.

Hovedstyret i NHO la bl.a følgende prinsipper til grunn for lønnsoppgjøret:

- lønnsveksten må tilpasses den enkelte bedrifts økonomiske og konkurransemessige forutsetninger.
- bedriftene må gis rom for å bygge opp økonomisk motstandsevne mot framtidige konjunktursvingninger og endringer i den internasjonale og nasjonale konkurransesituasjonen.
- den bedriftsvise lønnsutviklingen må være tilpasset målet for den totale lønnsutvikling i Norge.
- små grupper med sterk markedsposisjon må ikke gis anledning til å misbruke dette utgangspunktet til å presse fram lønnstillegg som bidrar til å undergrave ansvarligheten i norsk arbeidsliv.
- lederes og høyere funksjonærers inntektsutvikling må avpasses lønnsutviklingen for bedriftens øvrige ansatte.

Forhandlingene mellom LO og NHO startet 8. mars. Den 15. mars ble det brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 3. april la Riksmeklingsmannen fram et forslag til løsning som ble anbefalt av partene. Det ble enighet om følgende tillegg fra 1. april:

- et generelt tillegg på kr. 0,80 pr. time til alle.
- i minstelønnsområder gis det ytterligere et tillegg på kr 0,80 pr. time for voksne arbeidere med en timelønn under kr. 85,38, dvs totalt kr 1,60 pr time. Ytterligere kr 0,50 gis til voksne arbeidere med en timelønn under kr 75,90, dvs totalt kr 2,10 pr time.
- i nærmere spesifiserte normallønnsoverenskomster gis voksne arbeidere kr 0,85 pr time utover det generelle tillegg, dvs kr 1,65 pr time. Disse overenskomstene har i hovedsak et lønnsnivå som ligger under 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn.

De sentrale tilleggene slo gjennomsnittlig ut med kr 1,13 pr time eller 1,1 prosent pr 1. april.

På vanlig måte blir det gitt garantitillegg fra 1. oktober 1995.

Oppgjøret mellom LO og NHO fikk en lavlønsprofil som særlig tok sikte på større grad av likelønn mellom kvinner og menn. Hoveddelen av lavlønnstilleggene

ble gitt på individuelt grunnlag avhengig av den enkelte ansattes lønn noe som ble antatt å øke treffsikkerheten. Mange kvinner arbeider i stillinger og bransjer med et relativt lavt lønnsnivå.

Privat sektor utenom LO/NHO

Mellom NHO og Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS) ble det også brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 3. april ble det oppnådd enighet om en avtale som ga de samme sentrale lønnstilleggene som i LO/NHO-oppgjøret.

I varehandel ble Handel og Kontor (HK) og Handels- og Servicenæringenes Hovedorganisasjon (HSH) den 5. april enige om en avtale etter samme mønster som avtalen mellom LO og NHO. Avtalen ga et gjennomsnittlig lønnstillegg på kr 1,32 pr time fra 1. april. Avtalen omfatter direkte om lag 11 000 medlemmer i HK, men blir retningsgivende for langt flere ansatte i varehandelen.

I forsikringsvirksomhet ble partene enige om et generelt tillegg fra 1. mai på 1,2 prosent. Ansatte med en årslønn under kr 201 000 fikk ytterligere kr 1 000 pr år. Gjennomsnittlig betyr oppgjøret et tillegg på 1,32 prosent fra 1. mai.

I forretnings- og sparebanker ble det den 5. mai brudd i forhandlingene mellom Bankenes Arbeidsgiverforening og Finansforbundet. Den 12. juni ble det etter mekling enighet om et generelt tillegg på alle lønnstrinn på 1,4 prosent fra 1. mai. Videre ble det fra 1. mai gitt et lavlønnstillegg i lønnstrinnene 8 (ca kr 127 000 pr år før regulering) til og med 22 (ca kr 210 700 pr år før regulering). Tillegget innebar kr 1 500 pr år på lønnstrinn 8 og deretter en reduksjon av tillegget med kr 100 pr lønnstrinn. Gjennomsnittlig betyr oppgjøret et tillegg på 1,51 prosent fra 1. mai.

Oppgjørene i offentlig sektor

I staten ble det 29. april enighet mellom Administrasjonsdepartementet og Statstjenestemannskartellet, YS-Seksjon stat og Norsk Lærerlag om følgende:

- fra 1. mai gis det et generelt tillegg på alle trinn på hovedlønnstabellen på kr 3 600 pr år.
- det føres sentrale forhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 1,0 prosent pr 1. juli.
- det føres lokale forhandlinger innenfor en ramme på 0,35 prosent av lønnsmassen pr 1. september. Av dette utgjør 0,05 prosent lønnsmidler som blir ledige p.g.a lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere.

Det var enighet om at kvinner skulle få en større andel av potten enn en proratafordeling tilsier både pr 1. juli og pr 1. september.

Akademikernes Fellesorganisasjon (AF) og samarbeidsorganisasjonen av Norsk Politiforbund og Lensmannsetatens Landslag (SPL) brøt forhandlingene og oppgjøret for disse to gruppene gikk til mekling. Meklingen ble avsluttet 30. april uten resultat.

I kommunene ble det den 29. april enighet mellom KS og LO-K og YS-K om følgende:

- fra 1. april gis det et generelt tillegg på kr 3 600 pr år.
- arbeidstakere som avlønnes i stillingskoder hvor kvinneandelen er 75 prosent eller høyere, gis ytterligere et tillegg på kr 2 200 pr år, også dette fra 1. mai.

AF og førskolelærerne i Norsk Lærerlag brøt forhandlingene og oppgjøret for disse gikk til mekling. Meklingen ble avsluttet 30. april uten resultat.

Streik og lønnsnemnd

Etter at meklingen for AF både i stat og kommune, SPL og førskolelærerne ble avsluttet uten resultat 30. mai, tok disse ut grupper av sine medlemmer i streik fra 31. mai. Konflikten ble gradvis trappet opp i de neste dagene ved at organisasjonene tok ut stadig flere medlemmer i streik.

Regjeringen vedtok natt til 3. juni å foreslå tvungen lønnsnemnd i oppgjøret for politi- og lensmannsbetjenter. Den 6. juni besluttet Regjeringen også å foreslå tvungen lønnsnemnd for AF både i stat og kommuner. Streikene ble avsluttet umiddelbart etter at det var gitt melding om Regjeringens beslutninger.

Den 6. oktober 1995 avga Rikslønnsnemnda kjennelse i tvistene mellom AF og staten og mellom AF og Kommunenes Sentralforbund. Kjennelsene innebar at AFs medlemmer i stat og kommuner fikk de samme tillegg som de øvrige ansatte. Imidlertid ble det generelle tillegget som de andre gruppene i stat og kommuner fikk fra 1. mai, først gitt fra 7. juni. AF-medlemmer i staten som ikke kan tas ut i arbeidskamp, fikk likevel tillegget fra 1. mai.

Den 15. desember avga Rikslønnsnemnda kjennelse i tvisten mellom SPL og staten. Rikslønnsnemnda ga SPL de samme tillegg som de øvrige organisasjoner oppnådde gjennom forhandlinger med staten. Imidlertid ble det generelle tillegget som de andre gruppene i staten fikk fra 1. mai, først gitt fra 3. juni. SPL-medlemmer som ikke kan tas ut i arbeidskamp, fikk likevel tillegget fra 1. mai.

Mellom førskolelærerne i Norsk Lærerlag og KS ble konflikten løst gjennom ny mekling. Den 20. juni ble det enighet om de samme tilleggene som var gitt til de andre gruppene i kommunesektoren, og streiken ble avsluttet.

2 LØNNSOPPGJØRENE I 1996

I 1996 var det etter vanlig mønster igjen hovedrevisjon for de fleste tariffområder. Som i 1994 ble hovedrevisjonen i LO/NHO-området gjennomført ved forbundsvise forhandlinger. I privat sektor for øvrig foregår oppgjørene hvert år bransjevist/forbundsvist. I hovedoppgjørene i staten og kommunene er det alltid sentrale forhandlinger.

*Opgjørene i privat sektor**LO/NHO-oppgjøret*

Representantskapet i LO behandlet kravene foran lønnsoppgjøret 6. februar. Sentrale punkter i vedtaket var:

- økt disponibel reallønn (kjøpekraft) for lavere og midlere lønnsnivå opptil kr 250 000. Opprettholdelse av kjøpekraften for andre grupper.
- jevne ut lønnsforskjeller mellom kvinner og menn.
- redusere pensjonsalderen i den avtalefestede pensjonsordningen (AFP) fra 64 til 62 år.
- innføre ordninger i de ulike avtaleområder for etter- og videreutdanning, eventuelt at det i forhandlingene avsettes midler til dette.

I NHOs hovedstyremøte 14. februar ble følgende hovedretningslinjer for årets lønnsoppgjør vedtatt:

- videreføring av solidaritetsalternativet med lav lønnsvekst og oppmyking av tariffavtalenes arbeidstidsbestemmelser.
- ledere, høyere funksjonærer og grupper med sterk markedsposisjon må avpasse

sin lønnsutvikling til bedriftens øvrige ansatte.

De forbundsvisse oppgjørene i LO/NHO-området ble innledet 14. mars mellom Fellesforbundet og Teknologibedriftenes Landsforening (TBL) om verkstedsoverenskomsten. På endel andre områder ble det også startet forhandlinger etter at forhandlingene om verkstedsoverenskomsten var i gang. Det gjaldt bl.a. hotell- og restaurantvirksomheten. Den 26. mars ble det brudd i forhandlingene i verkstedsindustrien og oppgjøret gikk til mekling. Den 15. april satte Riksmeklingsmannen fram et forslag til løsning mellom Fellesforbundet og TBL som partene anbefalte.

Det anbefalte meklingsforslaget ble sendt til uravstemming med svarfrist 10. mai. Forslaget ble forkastet ved uravstemmingen og det ble streik fra 13. mai.

Den 21. mai ble meklingen gjenopptatt mellom Fellesforbundet og TBL. Den 22. mai forelå det et nytt anbefalt meklingsforslag. Dette ble 14. juni godkjent i en ny uravstemming. Forslaget innebar:

- et generelt tillegg på kr 1,50 pr time.
- skifttilleggene økes med 10 prosent
- offshoretillegget skal minst være kr 32,- pr time

Den avtalebaserte påbyggingen av AFP-ordningen settes iverk fra 1. oktober 1997 for arbeidstakere på 63 år og for arbeidstakere på 62 år fra 1. mars 1998.

Det avtaleområdet som først nådde et anbefalt forhandlingsresultat var standardoverenskomsten for kontor- og lagerfunksjonærer mellom HK og NHO. Forslaget innebar:

- et samlet tillegg på kr 489 pr måned fra 1. april
- pensjonsordning som i verkstedsoverenskomsten

Oppgjøret mellom Hotell- og Restaurantforbundet og Hotell- og restaurantarbeiderforbundet gikk også til mekling. Meklingen ble avsluttet uten et anbefalt forslag og den 17. april gikk Hotell- og restaurantarbeiderforbundet til streik. Den 29. april ble meklingen gjenopptatt og det ble enighet om et anbefalt forslag som innebar:

- et generelt tillegg fra 1. mai på kr 1,50 pr time både for fastlønte og prosentlønte.
- kr 1,50 pr time fra 1. mai i lavlønnsstillegg for fastlønte.
- minstelønnsattsene heves med ytterligere kr 2 pr time fra 1. mai. Dette tillegget får virkning for ca 1/3 av de fastlønte.

Dessuten ble det gjort endringer i fagarbeideravlønningen og i en del andre tillegg.

Ved avslutningen av denne rapporten er det fortsatt noen oppgjør som gjenstår.

Privat sektor utenom LO/NHO

I varehandelen ble Handel og Kontor og Handels- og Servicenæringenes Hovedorganisasjon enige om et generelt tillegg fra 1. april på kr 2,75 pr time. I tillegg ble minstelønnsattsene økt med ytterligere kr 1 pr time.

I oppgjøret for *forretnings- og sparebanker* kom partene fram til en avtale som ga et generelt tillegg på 2,9 prosent fra 1. mai. I tillegg ble det gitt et engangstillegg på noe lavere lønnstrinn, beregnet til 0,1 prosent pr. dato.

I oppgjøret for *forsikringsvirksomhet* ble partene enige om et generelt tillegg fra 1. mai på 2,9 prosent.

Oppgjørene i offentlig sektor

I *staten* ble det 1. mai enighet om et anbefalt forhandlingsresultat mellom Administrasjonsdepartementet og tjenestemennenes hovedorganisasjoner og Norsk Lærerlag om følgende:

- fra 1. mai gis det på alle lønnstrinn et generelt lønnstillegg på kr 6000 pr år.
- med virkning fra 1. august skal det føres sentrale forhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 1,3 prosent.
- med virkning fra 1. september skal det føres lokale forhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 0,45 prosent. Herav utgjør resirkulerte midler 0,1 prosent.

Det er enighet om at kvinner skal få en større andel av potten enn en proratafordeling tilsier både pr 1. august og pr 1. september.

Avtalen ble vedtatt av arbeidstakerorganisasjonene 12. juni.

I oppgjøret mellom *staten* og *Norsk Politiforbund/Lensmannsetatens Landslag* ble det enighet om de samme tillegg som for statsansatte ellers.

I *kommunene* ble partene 1. mai enige om følgende.

- fra 1. mai gis det et generelt tillegg på kr 6000 pr år.
- med virkning fra 1. august skal det føres sentrale justeringsforhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 1,8 prosent.
- med virkning fra 1. oktober skal det føres lokale forhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 0,5 pst.

Avtalen ble vedtatt av arbeidstakerorganisasjonene 21. juni.

Vedlegg 3

Definisjoner av en del lønnsbegreper

I dette vedlegget gis definisjoner på en del sentrale begreper som bl.a brukes i kapitlet om lønnsutviklingen.

Årslønn

Årslønn defineres som den samlede lønn (ekskl. overtidsgodtgjørelse) en lønnstaker vil oppnå i løpet av ett år dersom vedkommende har utført et fullt normalt årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

En lønnstaker vil normalt ha en del fravær i løpet av året. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie, sjukefravær, permisjoner m.v.

Lønn pr. normalårsverk ifølge nasjonalregnskapet

Lønn ifølge nasjonalregnskapet omfatter kontantlønn medregnet overtidbetaling, naturallønn og lønn under sykdom og fødselspermisjon betalt av arbeidsgiver. Dette er således et mer omfattende lønnsbegrep enn det som nyttes ved beregning av årslønn, jf. definisjon av årslønn ovenfor. Antall normalårsverk framkommer som summen av antall heltidsansatte og antall deltidsansatte omregnet til heltid med dellønnsbrøken som vekt. Denne definisjonen innebærer at timeverksinnholdet i et normalårsverk er lik faktisk arbeidstid for heltidsansatte.

Overheng

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Tariff tillegg og lønnsøkinger ellers blir ofte gitt til ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper fra ett år til det neste.

Avtalefestet normalarbeidstid

Avtalefestet normalarbeidstid er den arbeidstid pr. uke som gjelder for vedkommende lønnstakergruppe i følge tariffavtaler.

Den generelle normalarbeidstid er nå 37,5 t/uke. Imidlertid har flere grupper en lavere avtalefestet normalarbeidstid enn dette. I LO/NHO-området er f.eks avtalefestet normalarbeidstid fra og med 1987 37,5 t/uke for dagtidsarbeidere, 36,5 t/uke for 2-skiftarbeidere, 35,5 t/uke for døgnkontinuerlig- og turnusarbeid og 33,6 t/uke for helkontinuerlig skiftarbeid.

Tariffmessig lønnsøking

Tariffmessig lønnsøking er lønnsøking fastsatt i tariffavtaler som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger mellom arbeidstakernes og arbeidsgivernes organisasjoner. Tariffmessig lønnsøking kan være generelle tillegg, lavlønns tillegg, garantitillegg (LO/NHO- området), tillegg på minstelønnsatser etc som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger.

Lønnsglidning

Lønnsglidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøking i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøking i den samme perioden. Lønnsglidningen blir dermed en restpost. Det er et sammensatt lønnsbegrep som bl.a omfatter lønnstillegg som er gitt ved lokale forhandlinger på de enkelte arbeidsplasser, økt fortjeneste pga økt akkord eller strukturelle endringer i sysselsettingen, f.eks gjennom forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå eller endret bruk av skiftarbeid.

Omregnede timefortjenester i LO/NHO-området

For arbeidere i NHO-bedrifter baseres beskrivelsen av lønnsutviklingen på timefortjenesten omregnet til 37,5 t/uke. En del arbeidere har lavere arbeidstid pga skiftarbeid. I en del bransjer/tariffområder hvor det forekommer skiftarbeid, er timelønnsatsen for dette arbeidet fastsatt slik at fortjenesten pr. uke er den samme uansett hvilken arbeidstidsordning som gjelder. De som har lavere avtalefestet normalarbeidstid enn 37,5 t/uke, får vanligvis kompensasjon for dette. Kompensasjonen kan variere fra bransje til bransje, og den er inkludert i timefortjenestene i statistikken. For å kunne sammenlikne lønnstall bransjer i mellom, omregnes timefortjenestene slik at de tilsvarer en ukentlig arbeidstid på 37,5 timer.

Med utgangspunkt i faktisk timelønn medfører omregning til 37,5 t/uke at bransjer med mye skiftarbeid vil få et relativt lavere lønnsnivå enn før omregningen i forhold til bransjer hvor det er lite skiftarbeid.

Vedlegg 4

Deltidsansatte

I flere av delstatistikkene fra Statistisk sentralbyrå er det en oversikt over antall, gjennomsnittlig lønn og fordelingen av de deltidsansatte etter omfanget av ukentlig arbeidstid.

Definisjonen av deltidsansatte i lønnsstatistikken er ikke knyttet til et bestemt antall arbeidstimer pr. uke. Arbeidstakere blir regnet som deltidsansatte dersom de har redusert arbeidstid uten at dette er vanlig ordning ved bedriftene de arbeider i eller i vedkommende næring. Imidlertid gir ikke lønnsstatistikken en fullstendig oversikt over omfanget av deltidsarbeid innen vedkommende næring/gruppe. Time-lønte deltidsarbeidere uten fast ukentlig arbeidstid er ikke med. Hotell- og restaurandrift har et forholdsvis stort innslag av denne type arbeidskraft.

Omfanget av deltidsarbeid

Tabell 4.1 viser omfanget av deltidsarbeid i enkelte næringer i 1981 og 1995. Det er få mannlige deltidsansatte i de fleste næringer, mens bildet er et helt annet for kvinnelige deltidsansatte. I varehandelen er 57 prosent av de kvinnelige ansatte deltidsansatte, mens andelen er 64 prosent i kommunene inkl. helsesektoren. I skoleverket er om lag 40 prosent av kvinnene deltidsansatte. Andelen deltidsansatte kvinner er – bortsett fra i staten og i bankvirksomhet – noe lavere i 1995 enn i 1981. For kvinner og menn under ett arbeider vel halvparten deltid i kommunal og fylkeskommunal virksomhet inkl. helsevesen og sosial omsorg, mens andelen er om lag 35 prosent i varehandelen og 32 prosent i skoleverket. For de andre næringene er andelen 13-23 prosent i 1995, bortsett fra i NHO-bedrifter hvor andelen blant funksjonærene er 8 prosent.

Tabell 4.1: Antall deltidsansatte i enkelte næringer.

		Menn			Kvinner			Total andel deltidsyssels.
		Ansatte med i lønnsstat	Deltidsansatte	Andel deltidsansatte	Ansatte med i lønnsstat	Deltidsansatte	Andel deltidsansatte	
Funksjonærer i NHO-bedrifter	1981	69330	574	0.8	25936	8014	30.9	9.0
	1995	77016	1034	1.3	35303	7907	22.4	8.0
Bankvirksomhet	1981	11705	236	2.0	13172	3972	30.2	16.9
	1995	9858	269	2.7	13975	5256	37.6	23.2
Forsikring	1981	3231	50	1.5	4096	1231	30.1	17.5
	1995	4367	95	2.2	5472	1527	27.9	16.5
Varehandel ¹⁾	1981	54819	3691	6.7	70841	43341	61.2	37.4
	1995	53399	5514	10.3	58300	33204	57.0	34.7
Forretningsmessig tj.yting	1981	12620	331	2.6	8096	2821	34.8	15.2
	1995	20878	720	3.4	13764	3897	28.3	13.3

Tabell 4.1: Antall deltidsansatte i enkelte næringer.

		Menn			Kvinner			Total andel deltidsyssels.
		Ansatte med i lønnsstat	Deltidsansatte	Andel deltidsansatte	Ansatte med i lønnsstat	Deltidsansatte	Andel deltidsansatte	
Staten ²⁾	1981	113708	2394	2.1	63352	20719	32.7	13.1
	1995	93046	5609	6.0	73623	27061	36.8	19.6
Skoleverket ³⁾	1981	37364	4961	13.3	35796	19354	54.1	33.2
	1995	37654	7893	21.0	49439	19873	40.2	31.9
Kommunal og fylkeskom. virksomhet inkl. helsevesen og sosial omsorg ⁴⁾	1995	76028	13231	17.4	230291	147416	64.0	52.4

1) Omfatter fra og med 1990 bedrifter med 5 sysselsatte eller flere mot 3 sysselsatte eller flere tidligere.

2) Inkl. statens helsevesen.

3) I 1989 ble alle høgskolene tatt ut av statistikken for skoleverket og ført over til statistikken for staten.

4) Oslo er ikke med i 1995-tallene.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.2: Antall ansatte på hel- og deltid etter lønnsstatistikken i noen næringer samt kvinners andel av deltidsysselssetting.

		Heltid		Deltid		Vekst 81/95 (pst)		K-andel
		1981	1995	1981	1995	Heltid	Deltid	
NHO-funksjonærer	M	68756	75982	574	1034	10.4	80.1	
	K	17922	27396	8014	7907	52.9	-1.3	88
Bankvirksomhet	M	11469	9589	236	269	-16.4	14.0	
	K	9200	8719	3972	5256	-5.2	32.3	95
Forsikring	M	3181	4272	50	95	34.3	90.0	
	K	2865	3945	1231	1527	37.7	24.0	94
Varehandel ¹⁾	M	51128	47885	3691	5514	-6.3	49.4	
	K	27500	25096	43341	33204	-8.7	82.7	86
Forretningsmessig tj.yt.	M	12289	20158	331	720	64.0	117.5	
	K	5275	9867	2821	3897	87.1	38.1	84
Staten ²⁾	M	111314	87437	2394	5609	-21.4	134.3	
	K	42633	46562	20719	27061	9.2	30.6	83
Skoleverket ³⁾	M	32403	29761	4961	7893	-8.1	59.1	
	K	16442	295660	19354	198730	79.8	2.7	72

1) Jf fotnote 1 i tabell 4.1

2) I tidsrommet 1981-95 har en del etater og sykehus blitt overført til kommunal eller fylkeskommunal sektor. Etater er også omorganisert til stiftelser og aksjeselskaper.

3) Jf fotnote 3 i tabell 4.1.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I tabell 4.2 vises veksten fra 1981 til 1995 i antall heltids- og deltidsansatte som inngår i noen delstatistikker.

Veksten i antall ansatte vil i noen statistikker være påvirket av at statistikken har vært under utbygging i perioden, slik at sysselsettingsveksten i næringen har vært svakere enn det lønnsstatistikken antyder.

Tabell 4.2 viser at kvinner utgjør 72 prosent eller mer av de deltidsansatte innen de næringene en har sett på. Et annen trekk er at prosentvis har veksten i antall kvinner på heltid vært til dels langt sterkere enn for menn på heltid. Samtidig har veksten i antall kvinner i deltidsarbeid vært svakere enn på heltid (staten og bankvirksomhet unntatt).

Lønnsutviklingen

I tabell 4.3 vises utviklingen i gjennomsnittlig månedsførtjeneste fra 1984 til 1995 for deltidsansatte kvinner i enkelte arbeidstidsgrupper i noen næringer. I tabellen er også tatt med økingen i månedsførtjenesten for heltidsansatte kvinner i alt i de samme næringene. For deltidsansatte funksjonærer i NHO-bedrifter foreligger statistikk over ukentlig arbeidstid og lønn først fra 1986.

Tabell 4.3 viser at lønnsveksten i perioden 1984-95 har vært sterkere for deltidsansatte kvinner enn for heltidsansatte kvinner i forsikring, forretningsmessig tjenesteyting og i forretnings- og sparebanker. I varehandelen har det vært omvendt. I gjennomsnitt har derfor deltidsansatte kvinner for de gruppene som er med i tabell 4.3, hatt en svakere lønnsvekst enn heltidsansatte kvinner. Det foreligger foreløpig ikke materiale til nærmere analyse av denne forskjellen i lønnsutviklingen mellom deltids- og heltidsansatte kvinner, men det er bl.a grunn til å anta at opprykksmulighetene er mindre for deltidsansatte enn for heltidsansatte.

På den annen side har lavlønnstillegg ved lønnsoppgjørene som regel kommet en stor del av de deltidsansatte til gode.

Ansatte menn i de ulike næringer er så lavt at en ikke har utarbeidet tilsvarende tabell for menn.

I tabell 4.3 har en også tatt med lønnsutviklingen for deltidsansatte kvinner i alt. Imidlertid vil endringer i omfanget av arbeidstimer påvirke lønnsutviklingen for deltidsansatte.

Tabell 4.3: Antall og månedsførtjeneste for deltidsansatte kvinner i enkelte næringer og arbeidstidsgrupper. Lønnsutviklingen for deltids- og heltidsansatte.

		1984		1995		Øking i mnd.fortj. 1984/ 95 (pst)	
		Ansatte	Mnd.fortj. kr.	Ansatte	Mnd.fortj. kr.	Deltidsan. ¹⁾	Heltidsan.
Varehandel	I alt	42359	4199	33204	8098	92.9	99.2
	16-17,9 t	1721	3122	1443	5992	91.9	
	18-19,9 t	2844	3793	3343	6991	84.3	
	20-21,9 t	9072	3824	3556	7402	93.6	
	22-23,9 t	3869	4357	2760	8520	95.5	
	24-25,9 t	4136	4563	2737	9011	97.5	

Tabell 4.3: Antall og månedfortjeneste for deltidsansatte kvinner i enkelte næringer og arbeidstidsgrupper. Lønnsutviklingen for deltids- og heltidsansatte.

		1984		1995		Øking i mnd.fortj. 1984/ 95 (pst)	
		Ansatte	Mnd.fortj. kr.	Ansatte	Mnd.fortj. kr.	Deltidsan. ¹⁾	Heltidsan.
Forretnings- og spare- banker	I alt	4816	5329	5356	10747	101.7	90.6
	16-17,9 t	606	4495	68	7285	62.1	
	18-19,9 t	1559	4597	1860	7962	73.2	
	20-21,9 t	602	5080	238	9043	78.0	
	22-23,9 t	469	5692	558	9909	74.1	
	24-25,9 t	279	5963	158	11307	89.6	
Forsikring	I alt	1186	5961	1527	12149	103.8	90.7
	16-17,9 t	274	4635	73	8348	80.1	
	18-19,9 t	157	4727	286	8328	76.2	
	20-21,9 t	151	5397	121	9889	83.2	
	22-23,9 t	114	6074	91	10396	71.2	
	24-25,9 t	40	6291	70	11734	86.5	
Forretningsm. tj.yt.	I alt	3527	5835	3897	11456	96.3	93.8
	16-17,9 t	194	4560	149	7362	61.4	
	18-19,9 t	513	4648	547	8389	80.5	
	20-21,9 t	561	5218	324	9376	79.7	
	22-23,9 t	324	6140	426	10300	67.8	
	24-25,9 t	288	6499	211	11262	73.3	
Funksjonærer i NHO- bedrifter ²⁾	I alt	-	-	7903	-	-	-
	under 18 t	-	-	-	-	-	-
	18-19,9 t	-	-	-	-	-	-
	20-21,9 t	-	-	-	-	-	-
	22-23,9 t	-	-	-	-	-	-
	24-25,9 t	-	-	-	-	-	-

1) Lønnsutviklingen for deltidsansatte i alt vil være påvirket av arbeidstidsendringer.

2) Det foreligger ikke tall før 1986.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.4 viser hvordan arbeidstiden for deltidsansatte i noen næringer har endret seg de siste årene. Som mål på dette har en brukt andelen som arbeider under 22t/uke. Det understrekes at det vil være en del usikkerhet knyttet til et så «grovt» mål.

Tabell 4.4: Endring i arbeidstid for noen næringer. Andel deltidsansatte som arbeider under 22 t/uke. Prosent

	1984	1986	1987 ¹⁾	1989 ¹⁾	1991 ¹⁾	1993 ¹⁾	1994 ¹⁾	1995 ¹⁾
Bankvirksomhet								
Menn	67	73	70	70	66	63	65	67

Tabell 4.4: Endring i arbeidstid for noen næringer. Andel deltidsansatte som arbeider under 22 t/uke. Prosent

	1984	1986	1987 ¹⁾	1989 ¹⁾	1991 ¹⁾	1993 ¹⁾	1994 ¹⁾	1995 ¹⁾
Kvinner	65	62	65	58	52	49	47	45
Forsikring								
Menn	83	71	74	76	71	73	76	67
Kvinner	54	51	59	50	44	42	39	33
Varehandel								
Menn	66	71	59	76	76	73	76	73
Kvinner	50	49	51	51	50	49	49	49
Forretningsmessig tj. yting								
Menn	53	58	52	55	55	55	-	60
Kvinner	51	49	46	42	42	40	-	37

1) P.g.a arbeidstidsreduksjonen 1.1.87 er ikke tallene for årene etter 1986 sammenliknbare med tallene for 1986 og før.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fra 1984 til 1986 synes kvinner på deltid å ha økt sin ukentlige arbeidstid noe. Dvs. andelen som arbeider under 22t/uke har gått ned. Fra 1987 til 1995 har kvinner på deltid i bankviksomhet og i forsikring økt sin ukentlige arbeidstid ganske mye. I forretningsmessig tjenesteyting synes også arbeidstiden for deltidsansatte kvinner i gjennomsnitt å ha gått opp fra 1987 til 1995, mens det har vært omvendt for menn. Blant menn er det et lavt antall som arbeider deltid i de fleste gruppene i tabell 4.4. Tallene blir derfor mer usikre for menn enn for kvinner.

Økingen i arbeidstiden for kvinner på deltid i perioden 1984-95, betyr at lønnsutviklingen pr. timeverk for deltidsansatte kvinner ialt har vært svakere enn det tabell 4.3 viser i denne perioden.

Vedlegg 5

Sammenligning av nivåer på arbeidskraftkostnader i industrien i Norge og andre land

I rapport nr. 1 i 1996 (NOU 1995:4) ble det presentert sammenligninger av totale lønnskostnader pr. time for industriarbeidere i Norge i forhold til en rekke andre industrialiserte land frem til 1995, målt i norske kroner. Lønnskostnadstallene frem til 1994 var i hovedsak sammenstilt av BLS (Bureau of Labor Statistics) i USA. Tallene for 1995 er foreløpige anslag for enkeltland, bygd på ulike kilder som Bureau of Labor Statistics, lønnskostnadsvekst pr. ansatt for «business sector» ifølge OECD og lokale anslag. Innholdet i lønnsbegrepene kan derfor være ulikt mellom land og man må være oppmerksom på at 1995-tallene for enkeltland vil kunne bli betydelig revidert når sammenlignbar lønnsstatistikk for alle land foreligger. Beregningsutvalget mener likevel at de relative lønnskostnadstallene for 1995 vil gi «grovt sett» indikasjoner på lønnsforskjellene landene imellom.

Lønnskostnadene består av lønn pr. faktisk arbeidet time, lønn for ikke-arbeidet tid (f.eks lønn under sykdom, feriepenger etc.) og andre indirekte personalkostnader som arbeidsgiveravgifter, pensjonsutgifter osv. og som knytter seg til bruken av arbeidskraft.

Lønnsbegrepene som brukes i sammenligningen av BLS faller ikke helt sammen med ILOs definisjon av totale lønnskostnader. Noen elementer av indirekte lønnskostnader er ikke med. Blant annet er rekrutteringskostnader, opplæringskostnader, arbeidsklær og bedriftsfasiliteter som f.eks kafeteria, helsetjenestekostnader ikke med i sammenligningen. Grunnen til dette er at det ikke finnes data over slike kostnader i alle landene, og at det derfor gir en bedre sammenligning mellom landene å ikke ta disse med for noen av landene. I noen land, særlig i Norden er noen av disse kostnader påbudt ved lov eller avtale (f.eks bedriftshelsetjenesten i Norge) og påløper automatisk ved ansettelse, mens det for andre land er mere bedriftsbestemte kostnader. Imidlertid er summen av elementer som ikke er tatt med for de landene hvor det finnes data, ikke mere enn 4 prosentpoeng i noe land.

Noen av komponentene i lønnskostnadstallene er anslått. Statistikken må derfor ikke sees på som et presist uttrykk for kostnadsforholdene mellom land. Nivåsammenligningen er basert på gjennomsnitt for industriarbeidere og er ikke representativ for alle deler av industrien. F.eks er forskjellene mellom deler av industrien (bransjer) i h.h.v. Japan og USA svært store, mens f.eks Tyskland og de nordiske landene har langt mindre forskjeller mellom bransjegrupper.

I takt med utviklingen av pensjonsordninger for ansatte betalt av bedriften, ved blant annet oppbygging av fond som skal sikre utbetalinger fra pensjonsalder, er endel av kostnadene for bedriften relatert til et lønnsbegrep som inneholder påløpt men ikke realiserte lønnskostnadselementer. Slike forhold skaper stadig større usikkerhet i sammenligningen mellom land.

Tabell 5.1 viser lønnskostnader pr. time for norske industriarbeidere regnet i felles valuta for konkurrentlandene.

Strukturen på lønnskostnadene varierer sterkt fra land til land. Noen land har forholdsvis høye faktiske lønninger pr. arbeidet time og lavere indirekte personalkostnader, mens andre land har lave faktiske lønninger pr. arbeidet time og høyere indirekte personalkostnader. Tabell 5.2 viser faktisk lønn pr. arbeidet time og totale indirekte personalkostnader.

I 1988 lå lønnskostnadene for norske industriarbeidere høyest av samtlige land i tabell 5.1.

Fra 1988 frem til 1994 ble forskjellen mellom lønnskostnadene for norske industriarbeidere og et veiet gjennomsnitt for handelspartnerne redusert med omlag 2/3, men det er store forskjeller mellom land. En styrking av kronekursen som gir lavere lønnsvekst for handelspartnerne målt i norske kroner, fører til at det relative lønnsnivået for norske industriarbeidere i forhold til handelspartnerne gikk opp med vel 2 prosentpoeng fra 1994 til 1995, til et lønnsnivå for norske industriarbeidere nesten 10 prosentpoeng høyere enn i de viktigste konkurrentlandene i 1995.

I årene fra 1988 til 1991 økte lønnskostnadene for norske industriarbeidere mindre enn i de andre nordiske landene. Fra 1991 til 1993 falt lønnsnivået i Sverige og Finland drastisk i forhold til Norge, hovedsaklig p.g.a. valutakursendringer. Fra 1993 snudde trenden overfor de nordiske landene, slik at lønnsnivået målt i felles valuta nærmet seg det norske for alle de nordiske landene i de to årene fra 1993 til 1995. For 1995 viser foreløpig statistikk at lønnskostnadsnivået for finske industriarbeidere er noe høyere enn for norske industriarbeidere.

Av landene i tabell 5.1 er det 5 av 18 land som i 1995 har et høyere gjennomsnittlig lønnsnivå for industriarbeidere enn Norge, mens Japan, Nederland og Danmark ligger på nivå med Norge. Tilsammen representerer disse landene og de som ligger over Norge omlag 50 prosent av konkurrentene, målt ved konkurransevektene i vedlegg 6.

Frem til idag er det bare for arbeidere i industrien at det kan foretas internasjonale sammenligninger av totale lønnskostnader pr. time av tilstrekkelig kvalitet, basert på harmonisert statistikk mellom landene.

Sammenligningene av lønnsnivåene i industrien mellom land i dette avsnittet gjelder således bare en del av de sysselsatte innenfor industrien, da funksjonærene ikke er med.

Funksjonærene, slik de defineres i statistikken, har fått stadig større betydning for lønnssummen både i Norge og i de fleste andre land. Om lag 45 prosent av lønnssummen i norsk industri gjelder funksjonærer.

Arbeidstid og de indirekte personalkostnader er forskjellige for arbeidere og funksjonærer i de ulike landene. I tillegg kan fordelingen av antall funksjonærer og arbeidere være svært forskjellig. Utvalget mener likevel at tallmessige indikasjoner for enkelte land innenfor EU-området fortsatt peker i retning av at lønnskostnadene i Norge er på nivå med, eller noe over gjennomsnittet for våre handelspartnerer for 1995, dersom funksjonærene hadde vært med i sammenligningene for industrien.

Prosjekter for å etablere felles internasjonale standarder av grupper arbeidstakere, både innenfor arbeider- og funksjonærgruppene, og standarder for lønn og lønnskostnader pågår innenfor EUROSTAT-systemet.

I Norge arbeides det med et opplegg for statistikk i privat sektor, som i særlig grad skal ta hensyn til de nasjonale behov om kan komme til nytte ved tariffhandlingene, samtidig som man må kunne tilpasse det innsamlede materialet slik at man kan sammenligne hovedgrupper internasjonalt.

Tabell 5.1: Totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i norske kroner. Indeks Norge=100.

Landene:	1980	1985	1988	1990	1992	1993	1994	1995
Tyskland-vest	107	93	99	102	110	127	130	131
Sveits	96	93	98	97	101	112	119	120
Belgia	113	87	86	90	97	107	110	109

Tabell 5.1: Totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i norske kroner. Indeks Norge=100.
1)

Landene:	1980	1985	1988	1990	1992	1993	1994	1995
Østerrike	77	73	79	82	89	101	104	105
Finland	71	79	85	98	87	82	92	101
Norge	100	100	100	100	100	100	100	100
Japan	48	61	68	60	71	94	102	99
Nederland	104	85	86	85	88	99	100	99
Danmark	94	79	82	84	87	95	98	99
Sverige	108	93	91	98	107	88	90	88
Frankrike	77	73	70	71	73	80	81	80
USA	85	126	75	70	70	83	82	72
Italia	70	74	76	83	85	79	77	68
Canada	75	106	73	74	74	81	75	65
Storbritannia	65	60	57	59	62	63	65	60
Irland	51	57	54	55	58	60	61	57
Spania	51	45	46	53	58	57	55	53
Hellas	-	35	28	31	32	34	35	35
Portugal	18	15	15	18	22	22	22	22
Norge i forhold til gj.sn. for handelspartnere (Handelsp.=100)	112	119	123	120	115	110	107	110

1) Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs.

Kilde: Bureau of Labor Statistics (BLS), USA. For 1995 også OECD og lokale anslag.

Tabell 5.2: Fordeling av lønn for arbeidet tid og indirekte personalkostnader pr. faktisk arbeidet time i Norge og konkurrentlandene. Industriarbeidere.

	Lønn pr. arbeidet time i forhold til totale lønnskostnader.			Fordeling av lønnskostnader pr. faktisk arbeidet time 1994 i norske kr./t ¹⁾		
	1980 pst.	1990 pst.	1994 pst.	Tot. ²⁾	Lønn for arbeidet tid ³⁾	IPK ⁴⁾
Tyskland-vest	58.5	55.9	55.3	193	107	86
Sveits	67.1	65.6	65.2	175	114	61
Belgia	56.5	52.9	52.3	162	85	77
Østerrike	52.3	50.2	49.8	153	76	77
Nederland	57.7	56.8	57.0	148	84	64
Norge	69.4	68.6	71.5	148	106	42
Danmark	84.2	84.6	82.4	144	119	25
Finland	64.4	59.1	56.1	134	75	59

Tabell 5.2: Fordeling av lønn for arbeidet tid og indirekte personalkostnader pr. faktisk arbeidet time i Norge og konkurrentlandene. Industriarbeidere.

	Lønn pr. arbeidet time i forhold til totale lønnskostnader.			Fordeling av lønnskostnader pr. faktisk arbeidet time 1994 i norske kr./t ¹⁾		
	1980 pst.	1990 pst.	1994 pst.	Tot. ²⁾	Lønn for arbeidet tid ³⁾	IPK ⁴⁾
Japan	59.2	58.2	58.8	151	89	62
Sverige	61.8	59.0	59.8	133	79	54
Frankrike	58.5	54.6	54.2	120	65	55
USA	73.7	72.6	70.5	121	85	36
Italia	54.4	49.6	50.3	114	57	57
Canada	79.4	76.7	74.5	111	82	29
Storbritannia	72.1	73.1	72.7	96	70	26
Irland	78.5	74.4	74.3	90	67	23
Spania	81
Hellas	..	62.1	..	52
Portugal	32

1) Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs.

2) Tot.=Totale lønnskostnader pr. faktisk arbeidet time i n.kr.

3) Lønn for arbeidet tid=Gj.snittlig timefortjeneste pr. faktisk arbeidet time

4) IPK=Indirekte personalkostnader pr. faktisk arbeidet time i n.kr.(Gjelder både lønn for ikke-arbeidet tid(lønn under sykdom, feriepenger etc.) og andre indirekte personalkost.)

Kilde: Bureau of Labor Statistics, USA (BLS).

Vedlegg 6

Kursutviklingen for norske kroner

Verdien av den norske kronen var fra desember 1978 knyttet til en kurv av våre viktigste handelspartners valutaer. Kurven ble opprinnelig beregnet som et veid *aritmetisk* gjennomsnitt av indekser for de aktuelle valutaene. Enkeltindeksene ble på sin side beregnet som forholdet mellom den løpende kursen på den enkelte valuta og gjennomsnittskursen i august 1978; den såkalte basiskursen. I juni 1984 gikk en over til å beregne kurven som et veid *geometrisk* gjennomsnitt av de enkelte valutakursindeksene.

Vektene i kurven gjenspeilte opprinnelig tilnærmet de enkelte lands direkte betydning for norsk utenrikshandel, målt som deres andel av summen av norsk eksport og import. Dollaren hadde en større vekt i kurven enn det den direkte handelen med USA skulle tilsi, mens de resterende valutaer tilsammen hadde en tilsvarende mindre vekt. I august 1982 gikk en over til nye vekter i kursindeksen basert på IMF's såkalte konkurransevekter. Disse vektene tar i tillegg til bilaterale handelsforhold også hensyn til konkurransen norske eksportører møter fra andre eksportører på eksportmarkedene.

Når en ser bort fra variasjoner innenfor de tillatte svingningsmarginer har verdien av den norske kronen blitt justert fem ganger fra 1982 til 1992:

I *august 1982* ble antallet valutaslag i kurven utvidet fra 12 til 14 i forbindelse med at en gikk over til vekter basert på IMF's konkurransevekter.

I *september 1982* ble basiskursene for de fjorten kurvvalutaene justert opp med 3 prosent.

I *juni 1984* ble beregningsmetoden for kursindeksen endret ved at en gikk over fra aritmetisk til geometrisk gjennomsnittsberegning.

I *september 1984* ble det besluttet at Norges Bank inntil videre skulle styre mot en noe svakere krone. I august 1985 ble dette formalisert ved at det ved forskrift fra Finansdepartementet ble fastslått at kursindeksens verdi inntil videre skulle holdes i den øvre fjerdedel av det tillatte svingningsintervallet.

11. mai 1986 ble kronen nedskrevet ved at sentralverdien for kursindeksen ble økt fra 100 til 112.

Slik kurven var konstruert hadde den en gjennomsnittsverdi lik 100 i august 1978. Dette var kursindeksens opprinnelige sentralverdi. I august 1985 ble svingningsmarginen offisielt fastlagt til +/-2,25 prosent av kursindeksens sentralverdi.

Sett under ett bidro de fire første justeringene til at kronens verdi ble redusert med om lag 10 prosent. I 1986 fram til devalueringen lå kursindeksen i gjennomsnitt nær midtpunktet i den øvre fjerdedelen av svingningsområdet (101,69). Kursindeksens nye sentralverdi lå 10,1 prosent over dette nivået.

Den 19. oktober 1990 bestemte Regjeringen Syse at kronens internasjonale verdi med virkning fra 22. oktober skulle knyttes til regne- og valutaenheten *European Currency Unit* (ECU). Dette innebar et endret vektgrunnlag for norske kroner. Sentralkursen for norske kroner ble satt til 7,9940 kroner for en ECU, som var markedsverdien torsdag 18. oktober kl. 1415. Omleggingen medførte således ingen opp- eller nedskrivning av kronkursen. Kronens tillatte svingningsmargin rundt sentralkursen var som før +/- 2,25 prosent. Sverige og Finland knyttet sine valutaer til ECU henholdsvis i mai og juni 1991.

ECU brukes som regne- og valutaenhet for transaksjoner mellom EU-landene, og ECU består av et visst antall enheter av de enkelte EU-landenes valutaer. Sammensetningen av ECU vurderes hvert femte år, eller hvis en valutas effektive vekt har endret seg med mer enn 25 prosent. Tabell 6.1 viser hvordan ECU har vært sammensatt siden oktober 1989 da bl.a. spanske pesetas og portugisiske escudos ble innarbeidet i vektgrunnet.

Tabell 6.1: Sammensetningen av ECU

Valuta	Antall enheter	Vekt ¹⁾
Tysk mark (DEM)	0.6242	33.3
Britisk pund (GBP)	0.08784	10.6
Dansk krone (DKK)	0.1976	2.7
Fransk franc (FRF)	1.332	20.4
Nederlandsk gylden (NLG)	0.2198	10.5
Italiensk lira (ITL)	151.8	7.1
Belgisk franc (BEF)	3.301	8.6
Luxembourgsk franc (LUF)	0.13	0.3
Spansk peseta (ESP)	6.885	4.2
Irsk pund (IEP)	0.008552	1.0
Gresk drachme (GRD)	1.44	0.5
Portugisisk escudo (PTE)	1.393	0.7
Sum		100.0

- 1) Vekter basert på gjennomsnittlige valutakurser i 1995. De beregnede vektene kan variere pga. markedsmessige svingninger i forholdene mellom valutaene, mens antall enheter av valutaene er administrativt fastlagt. Utslagene av svingningene vil normalt være små.

Tabell 6.2 gir en sammenlikning av kurvvektene i den tidligere valutakursindeksen og beregnede vekter for de valutaene som er med i ECU. Før omlegging av kurssystemet var ECU-landenes vekt i kursindeksen i underkant av 60 prosent. Tar en hensyn til at svenske kroner og finske mark dengang fulgte en kurv av valutaer og at østerrikske schilling og sveitsiske franc er nært knyttet til tyske mark, hadde ECU-landene en vekt på vel 74 prosent.

Tabell 6.2: Vekter i den tidligere kursindeksen, ECU, konkurransevekter og importvekter

	Vekter i kursindeksen ¹⁾			Konkurransevekter		
	Direkte	Direkte + indirekte	ECU ²⁾	IMF ³⁾	OECD ⁴⁾	Importvekter ³⁾
Østerriksk schilling (ATS)	1.5	1.6	1.3	1.2
Belgisk franc (BEF)	2.4	3.2	7.8	3.2	2.7	3.0
Kanadisk dollar (CAD)	3.6	1.5	0.7	2.4
Dansk krone (DKK)	6.8	8.3	2.6	5.0	8.3	9.0
Finsk mark (FIM)	3.0	4.0	3.4	4.4
Fransk franc (FRF)	9.2	10.5	19.3	7.3	5.7	4.9

Tabell 6.2: Vekter i den tidligere kursindeksen, ECU, konkurransevekter og importvekter

	Vekter i kursindeksen ¹⁾			Konkurransevekter		
	Direkte	Direkte + indirekte	ECU ²⁾	IMF ³⁾	OECD ⁴⁾	Importvekter ³⁾
Tysk mark (DEM)	17.7	24.9	30.3	14.7	16.0	16.9
Italiensk lire (ITL)	3.3	4.2	9.8	5.4	4.6	4.2
Japansk yen (JPY)	6.0	6.9	..	10.1	8.4	5.4
Nederlandsk gylden (NLG)	4.6	5.6	9.5	6.1	4.7	5.2
Svensk krone (SEK)	15.0	13.4	18.3	17.7
Sveitsisk franc (CHF)	1.2	1.6	1.9	1.6
Britisk pund (GBP)	14.7	17.2	12.6	12.7	11.5	12.5
Amerikansk dollar (USD)	11.0	18.8	..	10.5	8.1	8.9
Spansk peseta (ESP)	..	0.3	5.3	1.9	2.2	1.2
Luxembourgsk franc (LUF)	0.13	0.0	0.0	0.0
Portugisisk escudo (PTE)	0.8	0.0	0.8	0.0
Irsk pund (IEP)	1.1	1.0	1.1	1.4
Gresk drachme (GRD)	0.7	0.0	0.3	0.0
Sum	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

- 1) De indirekte vektene tar hensyn til at svenske kroner og finske mark fulgte en kurv av valutaer, at østerrikske schilling følger tyske mark, at utviklingen i sveitsiske franc og tyske mark ofte er parallell og tilsvarende for utviklingen i kanadiske dollar og amerikanske dollar.
- 2) De beregnede vektene kan variere pga. markedsmessige svingninger i forholdene mellom valutaene. Utslagene av dette vil normalt være små.
- 3) Vekter i 1994.
- 4) 1993-vekter.

Vektene i kursindeksen var konstruert slik at utviklingen i denne indeksen kunne nyttes som uttrykk for den effektive valutakursen. Det var også kursindeksen som inngikk i beregningene av industriens kostnadmessige konkurransevne. Som nevnt innebar tilknytningen av kronen til ECU et endret vektgrunnlag for norske kroner. Som tabell 6.2 viser var det betydelig forskjell mellom ECU-vektene og de tidligere kurvvektene. Kurvvektene var beregnet med utgangspunkt i relativt gamle data (1975). En valgte derfor å ta i bruk nye vekter ved beregning av effektiv valutakurs.

De nye vektene ga en mye bredere dekning av norsk industris konkurranseforhold sammenliknet med vektene i den tidligere kursindeksen ved at de nye vektene også tok hensyn til konkurranse fra hjemlandets produsenter på eksportmarkedene for norsk industri og konkurransen som den hjemmekonkurrerende industrien møtte på det norske markedet. Det krevdes betydelige datamengder og et stort beregningssopplegg for å beregne slike vekter. IMF hadde utført slike beregninger på bakgrunn av data fra 1980. I tillegg til de tidligere såkalte kurvlandene inngikk også Spania og Irland i disse vektene. For å fange opp endringer i handelsmønsteret etter 1980 ble IMF's vekter løpende korrigert for endringer i de bilaterale handelsstrømmene.

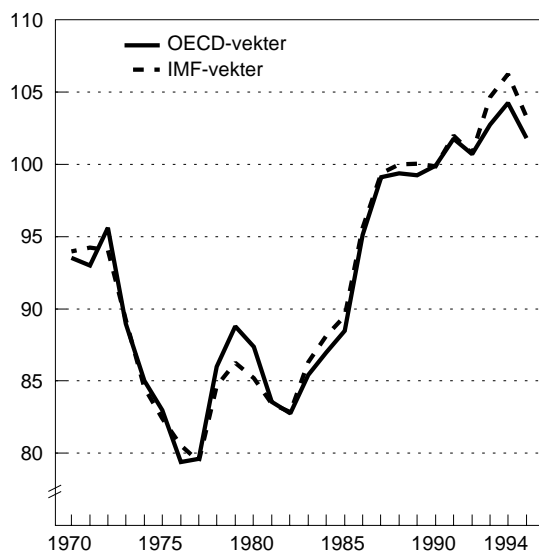
I en geometrisk indeks med løpende oppdaterte vekter ville valg av basiskurser påvirke utviklingen i indeksen fra periode til periode. Som basiskurser nyttet en de

bilaterale valutakursene som ble registrert torsdag 18. oktober 1990. Det innebar at kursindeksens verdi ved tidspunktet for kronens tilknytning til ECU var lik 100.

En svakhet med denne metoden for beregning av konkurransekursindeksen har vært at metoden som ble brukt for årlig oppdatering av IMF's 1980-vekter har gitt et noe unøyaktig bilde av konkurransesituasjonen. Bl.a. på bakgrunn av dette tok en i september 1995 i bruk nye vekter i konkurransekursindeksen basert på beregninger fra OECD. I liket med IMF er OECDs beregningsmetode basert på aggregerte handelsstrømmer for industrivarer. Ut fra dette beregnes de ulike landenes betydning for Norges eksport og import av industrivarer, hvor det også tas hensyn til den konkurransen på hjemmemarkedet og i tredjeland. En fordel med å gå over til vektene fra OECD er at de oppdateres hvert år.

Den nye konkurransekursindeksen har, jf. tabell 6.2, noe mindre vekt for amerikanske dollar, tyske mark og japanske yen enn de vektene som hittil er benyttet. Videre legges det i den nye indeksen større vekt på de nordiske valutaene, særlig svenske kroner. I den nye indeksen er også Hellas og Portugal inkludert, slik at indeksen nå består av valutaer fra 18 av Norges viktigste handelspartnere. Hovedforklaringen på at enkelte land har fått vesentlig større eller mindre vekt enn i den gamle indeksen, ligger ikke i overgangen fra IMF til OECD som kilde for vektene, men at metoden som hittil er brukt for årlig oppdatering av IMF's 1980-vekter som nevnt ga et noe unøyaktig bilde av konkurransesituasjonen.

Figur 6.1 gir en oversikt over utviklingen i kronens internasjonale verdi målt ved industriens effektive valutakurs med henholdsvis de gamle (IMF-) vektene og de nye (OECD-) vektene som er omtalt ovenfor. For årene før 1980 er den tidlige kursindeksen sammenfallende med konkurransekursindeksen beregnet på bakgrunn av IMF-vektene. Figuren er basert på årstall for de bilaterale valutakursene. Fallende kurve i figuren innebærer en styrking av kronekursen målt ved industriens effektive valutakurs og bidrar dermed isolert sett til svekkelse av industriens kostnadsmessige konkurranseevne. Også i den nye indeksen er det brukt basisvekter fra 18. oktober 1990, og som det også framgår av figuren er det derfor relativt små endringer i forløpet. Den svenske kronen svekket seg imidlertid betydelig mot norske kroner ved årsskiftet 1992/93 og er siden blitt liggende på et historisk lavt nivå. Ettersom svenske kroner har betydelig større vekt i den nye indeksen, har dette ført til at industriens effektive kronekurs de siste årene er sterkere målt ved den nye indeksen. Indeksene har nærmet seg hverandre noe mot slutten av 1995, bl.a. på bakgrunn av en styrking av den svenske kronen, jf. nedenfor.

Figur 6.1 Industriens effektive kronkurs.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Som det også går fram av figuren styrket kronens internasjonale verdi seg med om lag 18 prosent fra 1970 til 1977, og fra 1977 til 1994 svekket den seg med vel 23½ prosent med de nye OECD-vektene lagt til grunn (og 25¼ prosent med IMF-vektene lagt til grunn). Kursen styrket seg i gjennomsnitt med knapt 2½ prosent fra 1994 til 1995 (knapt 3 prosent med gamle vekter).

Før tilknytningen til ECU var det betydelige svingninger i kursen mellom norske kroner og ECU, mens kursindeksen viste en mer stabil utvikling omkring sentralverdien. Dette avspeilte i stor grad endringer i kursen mellom amerikanske dollar og japanske yen mot ECU. Etter ECU-tilknytningen var forholdet mellom norske kroner og ECU svært stabilt rundt sentralverdien, mens kronens verdi målt ved industriens effektive valutakurs viste betydelige svingninger.

Fra oktober 1990 til juni 1991 svekket industriens effektive valutakurs seg med 2,7 prosent for så å styrke seg med 2,1 prosent fra juni til desember 1991. Denne utviklingen må ses i sammenheng med kursutviklingen for amerikanske dollar og japanske yen, samt devalueringen av finske mark med 12,3 prosent 15. november 1991.

Høsten 1992 var preget av betydelig uro på valutamarkedene i Norden og i EU. Valutakrisene i Norden og i EU var i utgangspunktet delvis uavhengige, men virket også til å forsterke hverandre.

De mange kursjusteringene i Europa bidro i seg selv til svakere tillit til ordningen med faste kurser i Europa. Hver ny kursnedskrivning økte dessuten presset for konkurrerende nedskrivning i de øvrige landene, for å unngå at konkurranseevnen ble for sterkt svekket.

Disse forholdene førte til en rekke ekstraordinære begivenheter på valutamarkedet:

- 8. september 1992 oppga Finland den faste valutakursen overfor ECU.
- 14. september 1992 ble italienske lire skrevet ned med 7 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
- 17. september 1992 lot Italia sin valuta flyte, mens Storbritannia trakk seg helt

- ut av valutakursmekanismen ERM, men er fortsatt med i EMS (Det europeiske monetære systemet). Samtidig ble spanske pesetas nedskrevet med 5 prosent
- 19. november 1992 lot Sverige kronen flyte.
 - 22. november 1992 ble verdien av spanske pesetas og portugisiske escudos skrevet ned med 6 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
 - 23. november 1992 ble den islandske kronen devaluert med 6 prosent
 - 1. februar 1993 ble irske punt skrevet ned med 10 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
 - 13. mai 1993 ble verdien av spanske pesetas og portugisiske escudos skrevet ned med hhv. 8 prosent og 6 prosent overfor de andre EMS-valutaene.

Etter den svenske beslutningen om å la kursen flyte 19. november 1992 opplevde Norge en betydelig valutautgang. Fra begynnelsen av desember slo spekulasjoner mot flere av EU-valutaene over på norske kroner og stanset den påbegynte rentenedgangen. 10. desember ble svingningsmarginene for den norske kronen satt ut av kraft inntil videre. I løpet av dagen falt verdien av norske kroner med om lag 5 prosent mot ECU. Deretter styrket kronen seg noe, og fram til utgangen av 1995 var den gjennomgående 3-5 prosent svakere enn den tidligere sentralverdien mot ECU. Indeksverdien svekket seg relativt jevnt fra om lag 103 (kroner pr. 100 ecu) tidlig i 1993 til rundt 105 i oktober 1994. Deretter har kronen styrket seg i perioden sett under ett, men med et noe ujevnt forløp. Kursen har vært på sitt sterkeste i juni 1996 med en indeksverdi på vel 102.

Gjennom første halvår 1993 syntes det som om spenningene innenfor det europeiske valutasystemet var redusert til tross for uroen i de iberiske valutamarkedene. Uroen blusset imidlertid opp igjen i juli 1993 med press først mot danske kroner og noe senere mot franske og belgiske franc. Uroen som toppet seg i begynnelsen av august, ledet fram til at svingningsmarginene rundt sentralverdiene for EMS-valutaene ble midlertidig utvidet til +/- 15 prosent. På bilateral basis ble Tyskland og Nederland enige om å holde fast på den tidligere svingningsmarginen på +/- 2¼ prosent for sine valutaer. Siden utvidelsen av svingningsmarginene i begynnelsen av august 1993, avtok spenningene innen det europeiske valutasystemet igjen. Flere av valutaene lå tidlig høsten 1993 utenfor de tidligere yttergrensene rundt sentralverdien, men i løpet av høsten konvergente valutaene, og mot slutten av 1993 lå de fleste valutaene innenfor det tidligere svingningsintervallet. Verdien av norske kroner var relativt stabil gjennom hele 1993, og opphevelsen av svingningsmarginene innenfor det europeiske valutasamarbeidet fra 2. august bidro heller ikke til å endre situasjonen for den norske kronen.

Den 6. mai 1994 ble det ved kongelig resolusjon fastsatt ny forskrift for kronens kursordning. Den nye forskriften var en presisering og videreføring av retningslinjene som er fulgt siden kronens svingningsmarginer ble opphevet den 10. desember 1992. Den operative retningslinjen for Norges Bank er at pengepolitikken skal innrettes mot å videreføre en stabil valutakurs overfor de europeiske valutaene, om lag på den verdien en har hatt i perioden etter 10. desember 1992.

Kronekursen lå gjennom 1994 i intervallet 4 -5 prosent svakere enn den tidligere sentralverdien mot ECU. Etter å ha svekket seg de første månedene av 1994, styrket industriens effektive valutakurs seg igjen, og var i desember 1994 ½ prosent sterkere enn gjennomsnittet for hele 1994. I gjennomsnitt svekket den norske kronen seg med knapt 1½ prosent fra 1993 til 1994 målt ved industriens effektive valutakurs.

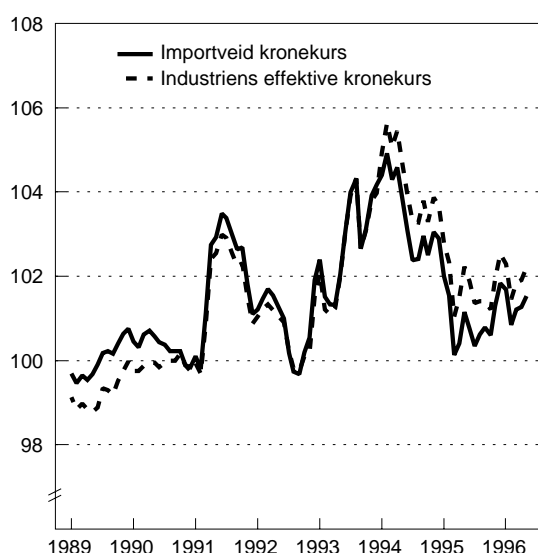
Også i 1995 var de internasjonale valutamarkedene preget av uro. Kursbevegelsene mellom hovedvalutaene, amerikanske dollar, japanske yen og tyske mark, var svært store og preget av en betydelig svekkelse av amerikanske dollar i første

halvår. Gjennom hele 1995 styrket imidlertid kursen på amerikanske dollar seg med 2 prosent mot yen og svekket seg med 8 prosent mot tyske mark. Også for flere av de europeiske valutaene var det periodevis nokså urolig, noe som til tider resulterte i spenning i det europeiske valutakurssamarbeidet ERM. Kursen på svenske kroner styrket seg betydelig i slutten av 1995. Styrkingen skjedde imidlertid fra et svakt nivå de første månedene av året, og gjennomsnittlig kurs på svenske kroner svekket seg mot norske kroner med knapt 2¾ prosent fra 1994 til 1995.

Den norske kronen var relativt lite påvirket av uroen i valutamarkedet i 1995. Målt i forhold til ECU var valutakursen ved utgangen av året om lag uendret i forhold til ved årets begynnelse. Målt ved industriens effektive valutakurs (nye vekter) appresierte kronen med om lag 1 prosent sett 1995 under ett. Indeksen styrket seg med hele 2½ prosent i 1. kvartal, og svekket seg med 1½ prosent i tiden etterpå. Appresieringen gjennom fjoråret hadde i stor grad sammenheng med den betydelige svekkelsen av kursen på britiske pund i løpet av året, men også den markerte svekkelsen av amerikanske dollar bidro. Styrkingen av kursen på svenske kroner gjennom 1995 virket i motsatt retning på den norske kronen. Fra 1994 til 1995 styrket den effektive kronekursen seg i gjennomsnitt med knapt 2½ prosent, noe bl.a. svakere amerikanske dollar, britiske pund og svenske kroner bidro til.

I 1996 har den norske kronen hatt en jevn appresiering mot ECU, fra indeksverdien 104 ved årsskiftet til vel 102 i midten av juni. Den effektive kronekursen har likevel endret seg lite hittil i 1996, i hovedsak som følge av appresieringen av amerikanske dollar, britiske pund og svenske kroner i forhold til norske kroner.

Vektene for den *importveide kronekursen* er basert på bilateral handel i varer eksklusive olje og gass, skip og oljeplattformer. På samme måte som for industriens effektive kronekurs blir vektene i den importveide kronekursen løpende oppdatert. Figur 6.2 viser utviklingen i den importveide kronekursen de siste årene. Fra 1993 til 1994 svekket den importveide kronekursen seg med ½ prosent i gjennomsnitt. Fra 1994 til 1995 styrket den seg imidlertid igjen med 2½ prosent. Den importveide kronekursen har endret seg lite hittil i 1996.

Figur 6.2 *Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs.*

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Vedlegg 7

Tabellvedlegg

Tabell 7.1: Skattesatser og beløpsgrenser m.v. etter 1992-, 1993-, 1994-, 1995- og 1996-regler

	1992-regler	1993-regler	1994-regler	1995-regler	1996-regler
<i>a. Trygdeavgift</i>					
Lønnsinntekt	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst
Næringsinntekt i jordbruk, skogbruk og fiske	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst
Annen næringsinntekt	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst
Pensjonsinntekt	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst
<i>b. Toppskatt til staten</i>					
Sats, 1. trinn	9,5 pst	9,5 pst	9,5 pst	9,5 pst	9,5 pst
Nedre grense:					
1. trinn, klasse 1	200 000 kr	204 000 kr	208 000 kr	212 000 kr	220 500 kr
1. trinn, klasse 2	242 000 kr	247 000 kr	252 000 kr	257 000 kr	267 500 kr
Sats, 2. trinn ¹⁾	13,0 pst	13,7 pst	13,7 pst	13,7 pst	13,7 pst
Nedre grense:					
1. trinn, klasse 1	225 000 kr	230 000 kr	234 500 kr	239 000 kr	248 500 kr
2. trinn, klasse 2	252 000 kr	258 000 kr	263 000 kr	268 000 kr	278 500 kr
<i>Skatter på alminnelig inntekt</i>					
<i>c. Kommune, fylkes- og fellesskatt</i>					
Finnmark og Nord-Troms	26,0 pst	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst
Landet ellers	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst
<i>d. Maksimale marginale skattesatser</i>					
Samlet maksimal marginalskatt på lønn og personinntekt fra næringsvirksomhet i jordbruk, skogbruk og fiske	48,8 pst	49,5 pst	49,5 pst	49,5 pst	49,5 pst
Samlet maksimal marginalskatt på personinntekt fra annen næringsvirksomhet	51,7 pst	52,4 pst	52,4 pst	52,4 pst	52,4 pst
<i>Standardfradrag m.v.</i>					
<i>e. Klassefradrag</i>					
Klasse 1	21 700 kr	22 200 kr	22 600 kr	22 600 kr	23 300 kr
Klasse 2	43 400 kr	44 400 kr	45 200 kr	45 200 kr	46 600 kr

Tabell 7.1: Skattesatser og beløpsgrenser m.v. etter 1992-, 1993-, 1994-, 1995- og 1996-regler

	1992-regler	1993-regler	1994-regler	1995-regler	1996-regler
<i>f. Minstefradrag</i>					
Sats	20,0 pst	20,0 pst	20,0 pst	20,0 pst	20,0 pst
Øvre grense	27 000 kr	27 600 kr	28 100 kr	28 700 kr	29 800 kr
Nedre grense	3 200 kr	3 000 kr	3 400 kr	3 500 kr	3 600 kr
<i>g. Særfradrag for alder m.v.</i>	16 920 kr	17 280 kr	17 640 kr	17 640 kr	17 640 kr
<i>h. Avtrappingsatts, skattereduksjonsregelen</i>	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst
<i>i. Skattefrie nettoinntekter, pensjonister</i>					
Enslige	59 000 kr	60 400 kr	61 600 kr	62 800 kr	64 700 kr
Ektepar	92 100 kr	94 200 kr	96 100 kr	98 000 kr	100 900 kr
<i>j. AMS</i>					
Maksimalt sparebeløp:					
Klasse 1	5 000 kr	5 000 kr	5 000 kr	5 000 kr	5 000 kr
Klasse 2	10 000 kr	10 000 kr	10 000 kr	10 000 kr	10 000 kr
Sats	15,0 pst	15,0 pst	15,0 pst	15,0 pst	15,0 pst
<i>k. Foreldrefradrag (for barn under 12 år)</i>					
Standardbeløp:					
Ett barn					
Sats	43 pst	43 pst	43 pst	43 pst	43 pst
Øvre grense	3 500 kr	3 500 kr	3 700 kr	3 800 kr	3 900 kr
To eller flere barn					
Sats	53 pst	53 pst	53 pst	53 pst	53 pst
Øvre grense	4 500 kr	4 500 kr	4 700 kr	4 800 kr	4 900 kr
Legitimert pass og stell av barn:					
Ett barn					
Sats	43 pst	43 pst	43 pst	43 pst	43 pst
Øvre grense	17 500	17 500 kr	18 300 kr	18 700 kr	19 300 kr
To eller flere barn					
Sats	53 pst	53 pst	53 pst	53 pst	53 pst
Øvre grense	21 000 kr	21 500 kr	21 900 kr	22 400 kr	23 100 kr
<i>l. Forsørgerfradrag i skatt (pr. barn)</i>					
Barn (under 16 år)	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr
Ungdom (mellom 16 og 18 år)	2 540 kr	2 540 kr	2 540 kr	2 540 kr	2 540 kr

Tabell 7.1: Skattesatser og beløpsgrenser m.v. etter 1992-, 1993-, 1994-, 1995- og 1996-regler

	1992-regler	1993-regler	1994-regler	1995-regler	1996-regler
<i>m. Generelle satser for barnetrygd (for barn under 16 år)²⁾</i>					
1. barn	10 212 kr	10 212 kr	10 416 kr	10 572 kr	10 842 kr
2. barn	10 704 kr	10 704 kr	10 920 kr	11 088 kr	11 358 kr
3. barn	12 120 kr	12 120 kr	12 360 kr	12 552 kr	12 822 kr
4. barn	12 744 kr	12 744 kr	12 996 kr	13 200 kr	13 470 kr
5. og følgende barn	13 128 kr	13 128 kr	13 392 kr	13 596 kr	13 866 kr
<i>n. Sum barnetrygd og forsørgerfradrag (til orientering) 1. barn</i>	12 032 kr	12 032 kr	12 236 kr	12 392 kr	12 662 kr
2. barn	24 556 kr	24 556 kr	24 976 kr	25 300 kr	25 840 kr
3. barn	38 496 kr	38 496 kr	39 156 kr	39 672 kr	40 482 kr
4. barn	53 056 kr	53 060 kr	53 972 kr	54 692 kr	55 772 kr
Tillegg pr. barn utover 4 barn	14 948 kr	14 948 kr	15 212 kr	15 416 kr	15 686 kr
<i>o. Ekstra barnetrygd til barn under 1 år</i>	4 380 kr	5 040 kr	0 kr	0 kr	0 kr
<i>p. Ekstra barnetrygd til barn mellom 1-3 år</i>	4 380 kr	5 040 kr	5 040 kr	5 112 kr	7 692 kr
<i>q. Ekstra barnetrygd i Finnmark og Nord-Troms (for barn under 16 år)</i>	3 732 kr	3 732 kr	3 732 kr	3 792 kr	3 792 kr

1) For skattytere i Finnmark og Troms gjelder kun trinn 1.

2) Barnetrygden steg med 45 kr pr. barn 1.7.96.

Kilde: Finansdepartementet.

Tabell 7.2: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for arbeidere i bergverk, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke

	Endring i prosent fra samme kvartal året før			Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsutvikling
	Lønnsøkning pr. time	HERAV:		
		Tariffmessig økning	Lønnsglidning	
1984 1. kvartal	6,1	1.0	5.2	85
1985 1. »	8,9	3.0	5.9	66
1986 1. »	7,4	0.5	6.9	93
1987 1. »	18,3 ²⁾ 10,5 ³⁾	3.6	6.9	66 ³⁾
1988 1. »	8,5	0.2	8.3	98

Tabell 7.2: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for arbeidere i bergverk, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke

	Endring i prosent fra samme kvartal året før			Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsutvikling
	Lønnsøkning pr. time	HERAV:		
		Tariffmessig økning	Lønnsglidning	
1989 1. »	2,4	1.7	0.7	29
1991 1. »	6,3 ¹⁾⁴⁾	3.3	3.0	48
1991 2. »	4,0 ¹⁾⁴⁾	2.0	2.0	50
1991 3. »	4,6 ¹⁾⁴⁾	2.0	2.6	57
1991 4. »	4,5	1.9	2.6	58
1992 1. »	4,1	1.6	2.5	60
1992 2. »	3,0	0.5	2.5	84
1992 3. »	2,5	0.5	2.0	81
1992 4. »	2,6	0.5	2.1	82
1993 1. »	2,9	0.5	2.4	83
1993 2. »	2,5	0.8	1.7	67
1993 3. »	2,7	0.8	1.9	70
1993 4. »	3,0	0.8	2.2	73
1994 1. »	2,6	0.8	1.8	68
1994 2. »	3,2 ¹⁾	1.1	2.0	65
1994 3. »	2,7 ¹⁾	1.4	1.3	48
1994 4. »	2,3	1.3	0.9	41
1995 1. »	2,4	1.3	1.1	44
1995 2. »	2,7	1.4	1.3	48
1995 3. »	3,3	1.2	2.1	65
1995 4. »	3,1	1.1	2.0	64
1996 1. »	3,8	1.1	2.7	71

Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden. Lønnstallene før 1987 er ikke omregnet.

- 1) Korrigert for etterbetalinger.
- 2) Faktisk timelønnsvekst.
- 3) Korrigert for reduksjonen i den avtalefestede arbeidstiden.
- 4) Lønnsøkningen som følge av at lønnstrekk til Lavlønnsfondet ble avvirket 1. oktober 1990, er ikke med.

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk.

Tabell 7.3: Lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn i noen grupper¹⁾. 1985-95. Prosent.

År	Industriarbeidere ²⁾		Funksj. i NHO-bedr.		Varehandel		Forretnings- og sparebanker		Forsikring	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
1985-86	10.1	10.5	10.8	11.9	11.6	12.8	10.2	10.3	9.6	10.2
1986-87	8.1	8.6	6.3	7.4	9.1	8.0	4.1	3.9	3.4	4.3
1987-88	5.7	6.1	3.6	4.5	5.8	6.1	9.8	10.8	10.5	11.5
1988-89	4.7	6.2	4.5	6.7	4.7	6.7	3.8	5.8	3.1	5.5
1989-90	5.6	6.7	6.4	8.1	6.5	7.5	6.3	7.9	5.9	7.4
1990-91	5.2	7.7	5.3	6.6	4.6	5.5	4.0	5.4	3.3	4.2
1991-92	2.9	2.9	3.6	4.1	3.2	3.6	2.2	2.9	2.4	3.2
1992-93	2.3	2.6	3.5	4.3	2.8	3.8	3.7	4.1	3.8	3.1
1993-94	2.9	2.9	3.4	3.6	2.2	3.4	3.5	3.8	5.0	5.9
1994-95	3.4	3.3	3.6	4.5	3.6	4.6	3.9	3.6	1.0	1.8
1985-95	63.9	74.4	64.1	81.5	68.8	81.9	64.7	76.0	59.2	73.6
GJ.SN	5.1	5.7	5.1	6.1	5.4	6.2	5.1	5.8	4.8	5.7
Årslønn 1995	kr 204 600	kr 185 100	kr 291 900	kr 221 500	kr 226 000	kr 185 900	kr 254 000	kr 213 000	kr 310 500	kr 224 700
År	Staten		Kom. arbeidstakere ³⁾		Forr.tjenesteyt.		Helsesektoren ⁴⁾		Undervisning	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
1985-86	11.0	10.8	13.5	13.0	11.4	12.1	10.6	11.5	11.6	10.6
1986-87	4.2	3.8	2.5	1.5	8.4	9.0	2.8	2.3	4.1	3.1
1987-88	5.5	4.4	4.4	5.6	5.2	6.5	5.8	5.3	7.7	8.1
1988-89	4.7	6.0	5.2	5.6	3.4	4.3	5.1	4.4	4.9	5.6
1989-90	5.4	6.7	6.1	7.7	5.9	7.0	7.1	9.6	4.0	4.8
1990-91	5.9	7.6	2.4	2.6	3.9	5.1	1.5	3.5	5.2	5.7
1991-92	0.9	1.5	1.7	2.8	4.0	4.0	3.2	4.5	-0.4	0.3
1992-93	2.6	4.0	3.1	3.6	3.5	4.6	3.4	3.7	1.4	2.5
1993-94	2.6	2.6	1,6 ⁵⁾	1,9 ⁵⁾	1.1	3.0	0,6 ⁵⁾	1,7 ⁵⁾	1.0	1.2
1994-95	2,6 ⁴⁾	3,5 ⁴⁾	3.1	3.8	2.8	4.1	2.1	3.7	1,6 ⁴⁾	2,2 ⁴⁾
1985-95	55.4	63.8	52.5	59.2	61.7	78.0	50.6	62.6	48.8	53.3
GJ.SN	4.5	5.1	4.3	4.8	4.9	5.9	4.2	5.0	4.1	4.4
ÅRSLØNN 1995	kr 228 400	kr 203 300	kr 212 000	kr 195 600	kr 303 000	kr 227 000	kr 273 500	kr 208 600	kr 240 500	kr 223 100

- 1) Årsgjennomsnitt for industrien. For de andre gruppene lønnsutviklingen mellom tellingstidspunktene.
- 2) Timefortjenesten ekskl. overtid.
- 3) For de 4 siste årene omfatter tallene grupperingen «behandling av klienter». Lønnsnivået for 1995 er også for denne grupperingen.
- 4) Avsetninger til sentrale justeringer pr 1. juli 1995 og lokale forhandlinger pr 1. september 1995 er ikke med i tallene.
- 5) Resultatet av de lokale forhandlingene pr 1. oktober 1994 kom først med i statistikk tallene for 1995.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, NHO og KS

Tabell 7.4: Kvinners lønn i forhold til menns. For hver lønnstakergruppe: totalt, etter bransje, stilling, bedrift og stilling-bedrift. Prosent. 1990.

<i>Arbeidere i NHO-bedrifter</i>	Gjennomsnitt	Standardavvik
Arbeidere i alt	88.5	-
Bransje	92.2	5.9
Stilling	95.3	9.4
Bedrift	91.6	12.5
Stilling-bedrift	97.0	10.8
<i>Funksjonærer i NHO-bedrifter</i>		
Funksjonærer i alt	73.2	-
Bransje	73.5	6.2
Stilling	92.4	7.4
Bedrift	75.0	11.4
Stilling-bedrift	93.9	11.3
<i>Ansatte i varehandel</i>		
Ansatte i alt	73.3	-
Bransje	79.1	6.4
Stilling	91.0	8.0
Bedrift	83.5	18.9
Stilling-bedrift	97.7	17.8
<i>Ansatte i forretningsmessig tjenesteyting</i>		
Ansatte i alt	69.3	-
Bransje	72.0	6.6
Stilling	91.5	16.1
Bedrift	72.6	18.6
Stilling-bedrift	94.0	15.9
<i>Ansatte i bankvirksomhet</i>		
Ansatte i alt	75.2	-
Bransje	78.5	5.5
Stilling	97.2	6.5
Bedrift	78.2	9.3
Stilling-bedrift	97.4	8.1
<i>Ansatte i forsikringsvirksomhet</i>		
Ansatte i alt	68.4	-
Bransje	69.1	1.4

Tabell 7.4: Kvinners lønn i forhold til menns. For hver lønnstakergruppe: totalt, etter bransje, stilling, bedrift og stilling-bedrift. Prosent. 1990.

Arbeidere i NHO-bedrifter	Gjennomsnitt	Standardavvik
Stilling	96.0	8.5
Bedrift	69.2	12.9
Stilling-bedrift	97.3	9.7

Kilde: Levekår i Norge, NOU 1993:17

Merknader til tabell 7.4

Standardavviket forteller hvor stor spredning det er rundt gjennomsnittet. F. eks ligger kvinnelige arbeidere i NHO-bedrifter i samme stilling og bedrift i gjennomsnitt 10,8 prosent (både pluss og minus) fra gjennomsnittsverdien på 97,0 for kvinners lønn i prosent av menns. Desto større standardavviket er, desto større er spredningen rundt gjennomsnittet.

Analysen som tabell 7.4 bygger på, jf "*Lønnsutviklingen for kvinner og menn*" i kapittel 3.5, er gjennomført ved å beregne kvinners gjennomsnittlige lønn som prosent av menns gjennomsnittlige lønn for hver av de 6 gruppene i tabellen.

Deretter løses dette prosenttallet opp på fire ulike måter. Først beregnes separat for hver av *bransjene* gruppen omfatter, kvinners gjennomsnittlige lønn som prosent av menns gjennomsnittlige lønn. Dette tallet kan bare beregnes for bransjer hvor både menn og kvinner er ansatt. Gjennomsnittet av de bransjevise tallene, sammenliknet med gjennomsnittet på gruppenivå (f. eks arbeidere i NHO-bedrifter), sier noe om lønnsforskjellene mellom kvinner og menn avtar når vi tar hensyn til den bransje de arbeider i.

Tilsvarende beregninger er gjort for hver bedrift gruppen omfatter og for hver stillingskategori. Til slutt er det gjort separate beregninger for hvert stilling-bedriftspar gruppen omfatter, dvs. en sammenlikner lønnen for kvinner og menn som arbeider i samme stilling i samme bedrift.

Tabell 7.5: Markedsandeler for importkonkurrerende varer. Volumandeler¹⁾

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Nærings- og nytelsesmidler	91,9	91,2	91,2	90,5	89,9	89,9	89,8	89,9	89,0	89,1	88,9
Treforedling	66,7	67,3	68,0	67,1	68,5	68,5	67,6	65,1	62,9	61,2	60,9
Kjemiske råvarer	47,6	42,9	44,1	45,3	43,1	43,8	45,5	42,7	40,6	37,4	37,0
Raffinerte oljeprodukter	69,0	62,9	62,8	45,9	46,9	46,8	46,6	46,8	50,1	46,9	44,3
Metaller	32,1	35,7	38,8	21,4	19,4	14,7	16,6	14,9	15,9	14,8	16,7
Tekstil- og bekledningsvarer	23,9	21,9	20,9	21,9	20,8	20,5	19,9	20,1	20,5	18,9	18,3
Trevarer	75,1	72,4	73,1	82,0	84,2	83,8	82,9	80,7	77,6	75,1	75,1
Kjemiske og mineralske produkter	42,5	42,1	42,5	52,8	51,3	48,0	45,0	45,2	44,4	43,4	42,5
Grafiske produkter	92,6	92,0	91,3	90,4	90,5	90,7	89,4	89,3	90,3	90,2	89,8
Bergverksprodukter	74,8	77,2	75,2	61,5	64,3	58,5	60,7	59,0	58,1	61,0	60,7
Andre verkstedprodukter	41,2	38,9	40,9	40,6	39,7	39,4	36,9	36,8	36,9	35,3	32,5

Tabell 7.5: Markedsandeler for importkonkurrerende varer. Volumandeler¹⁾

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Varene ovenfor i alt	59,4	57,7	58,8	60,1	60,2	58,3	57,2	56,7	56,6	54,6	53,1
Skip og oljeplattformer	76,7	82,2	73,7	38,2	32,2	45,9	42,6	48,6	50,2	58,8	62,8
Varene ovenfor i alt	61,2	60,1	60,2	58,3	57,4	57,4	56,0	56,2	56,1	54,8	53,7

1) Volumet av norskproduserte varer levert innenlands som andel av totale leveranser til vareinnsats og sluttleveringer inkludert lager. Som følge av hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet er ikke tallene før 1988 direkte sammenlignbare med tallene i årene fra og med 1988.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.6: Lønnskostnader pr. time hos våre viktigste handelspartnere. Pst.vis endring fra året før

Valutakursutviklingen									
Endring i lønnskostnader pr. time i nasjonal valuta									
	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Belgia	2.2	2.2	5.2	5.6	6.3	5.2	3.8	1.7	1.4
Canada	2.9	4.5	3.7	5.6	6.5	3.8	0.4	3.1	1.1
Danmark	6.9	3.6	4.3	5.0	4.2	4.3	3.0	3.0	3.8
Finland	7.3	9.3	11.1	12.4	5.7	3.7	5.0	3.7	7.1
Frankrike	3.6	3.8	5.4	5.3	4.9	3.4	3.8	2.5	2.9
Italia	7.7	7.7	9.8	8.6	9.4	7.5	4.3	3.9	4.2
Nederland	3.3	-0.4	0.9	2.7	4.7	5.3	4.5	1.5	1.1
Storbrit.	10.5	6.4	9.6	3.4	10.4	10.1	7.3	3.9	4.9
Sverige	6.5	6.9	11.6	9.1	6.8	5.5	-0.8	3.9	5.0
Sveits	3.0	4.4	3.7	4.6	7.5	-0.6	-0.5	3.3	1.3
V-Tyskland	4.6	3.8	4.8	7.1	6.7	5.3	7.4	4.1	3.5
Østerrike	5.4	3.3	5.3	5.4	6.6	6.8	5.4	4.2	4.7
Japan	2.4	1.8	6.3	7.9	5.8	4.2	4.5	1.9	3.0
USA	2.2	4.0	3.8	5.4	5.4	4.2	2.7	1.7	2.4
Spania	8.2	4.8	8.5	9.1	9.1	9.8	8.3	3.6	4.3
Irland	4.9	4.3	4.0	4.5	5.6	4.6	5.8	1.6	2.6
Hellas	9.7	14.3	20.6	19.3	16.7	13.7	10.5	12.8	13.3
Portugal	13.7	11.8	13.3	16.3	16.4	11.6	10.3	13.0	6.1
Norges handelspartnere	5.7	5.0	7.3	6.6	6.1	6.0	3.7	3.3	3.8
Norge									
Relative lønnskostnader pr. time i felles valuta									

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 7.6: Lønnskostnader pr. time hos våre viktigste handelspartnere. Pst.vis endring fra året før

	Valutakursutviklingen								
	overfor norske kroner								
	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Belgia	8.6	-1.7	-1.2	6.9	1.3	1.8	6.2	2.9	1.8
Canada	-4.6	4.4	10.0	-8.0	5.5	-9.1	6.9	-6.0	-10.7
Danmark	7.5	-1.7	-2.4	7.1	0.3	1.5	6.3	1.4	1.9
Finland	5.0	1.6	3.4	1.7	-2.0	-13.4	-10.6	9.0	7.2
Frankrike	4.8	-2.4	-1.1	6.2	0.0	2.1	6.7	1.5	-0.2
Italia	4.4	-3.6	0.5	3.8	0.1	-3.4	-10.6	-3.1	-11.0
Nederland	9.8	-0.8	-1.3	5.5	0.9	1.9	8.1	1.6	1.8
Storbrit.	1.6	5.2	-2.5	-1.5	2.7	-4.3	-2.6	1.3	-7.4
Sverige	2.3	0.1	0.7	-1.3	1.4	-0.3	-14.7	0.2	-2.7
Sveits	9.4	-1.4	-5.3	6.8	0.3	-2.2	8.6	7.6	3.8
V-Tyskland	9.6	-1.0	-1.0	5.4	0.9	1.8	7.8	1.4	1.7
Østerrike	9.6	-0.9	-1.1	5.5	0.9	1.7	7.8	1.4	1.6
Japan	5.5	9.0	-1.5	-13.6	11.3	1.8	30.5	7.8	-1.9
USA	-8.9	-3.3	6.0	-9.3	3.6	-4.2	14.2	-0.6	-10.2
Spania	3.2	2.5	4.2	5.3	1.6	-2.6	-8.0	-5.8	-3.5
Irland	1.0	-0.9	-1.4	5.7	1.7	0.4	-1.6	1.5	-3.7
Hellas	-6.0	-7.4	-7.6	-7.1	-9.9	-8.5	-5.0	-6.0	-5.9
Portugal	-3.6	-5.2	-3.1	0.0	2.3	2.5	-4.0	-3.7	-0.7
Norges handelspartnere	4.3	0.2	-0.2	0.7	1.8	-1.0	2.0	1.4	-2.3
Norge									
Relative lønns- kostnader pr. time i felles valuta									

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 7.6: Lønnskostnader pr. time hos våre viktigste handelspartnere. Pst.vis endring fra året før

Valutakursutviklingen									
Lønnskostnader pr. time i norske kroner									
	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Belgia	11.0	0.4	4.0	12.9	7.7	7.0	10.3	4.6	3.2
Canada	-1.7	9.0	14.1	-2.9	12.3	-5.6	7.3	-3.2	-9.7
Danmark	14.9	1.9	1.7	12.5	4.5	5.8	9.6	4.5	5.7
Finland	12.7	11.0	14.8	14.2	3.6	-10.2	-6.2	13.1	14.8
Frankrike	8.6	1.4	4.3	11.7	4.9	5.6	10.8	4.1	2.7
Italia	12.5	3.8	10.3	12.7	9.5	3.8	-6.8	0.6	-7.3
Nederland	13.4	-1.3	-0.4	8.4	5.7	7.2	13.0	3.1	2.9
Storbrit.	12.3	11.9	6.9	1.9	13.3	5.4	4.5	5.3	-2.9
Sverige	8.9	7.0	12.4	7.6	8.3	5.2	-15.3	4.1	2.1
Sveits	12.7	3.0	-1.8	11.8	7.8	-2.8	8.1	11.1	5.2
V-Tyskland	14.7	2.8	3.7	12.9	7.7	7.2	15.8	5.5	5.2
Østerrike	15.5	2.4	4.1	11.1	7.6	8.6	13.6	5.7	6.4
Japan	8.1	10.9	4.8	-6.8	17.7	6.0	36.5	9.8	1.1
USA	-6.9	0.6	10.0	-4.5	9.2	-0.2	17.3	1.1	-8.0
Spania	11.7	7.5	13.1	14.8	10.8	6.9	-0.3	-2.4	0.6
Irland	5.9	3.4	2.6	10.5	7.4	5.0	4.1	3.1	-1.2
Hellas	3.1	5.8	11.4	10.9	5.2	4.1	4.9	6.0	6.6
Portugal	9.6	5.9	9.8	16.3	19.1	14.4	5.9	8.8	5.4
Norges handelspartnere	10.3	5.3	7.1	7.4	8.1	5.0	5.8	4.8	1.4
Norge	14.3	5.7	4.4	6.3	6.5	2.2	1.6	3.4	4.6
Relative lønnskostnader pr. time i felles valuta	3.6	0.4	-2.5	-1.0	-1.5	-2.6	-4.0	-1.3	3.2

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Andre utgaver av dokumentet

Hent opp dokumentet i HTML-format

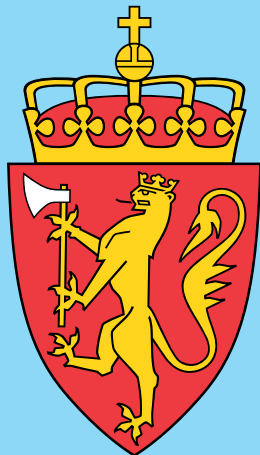
Slik ser det ut med Internett browser mot CD-ROM'en

 NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER NOU 1994:4
Kontrollen med «de hemmelige tjenester»
Innstilling fra EØS-kommisjonen, oppnevnt ved Kgl. resolusjon 24. september 1993 Avgitt 7. februar 1994
<ul style="list-style-type: none">• Utvendelsestjenester• Innhaldsforsvar
<small>Utgiver: STATENS FORVALTNINGSTJENESTE SEKSJON STATENS TRYKKNING</small>
<small>Trykt utgave: ISSN: 0333-2306 ISBN: 82-583-0279-5 Trykk: Falch Hartvigrykk as, Oslo OSLO 1994</small>
<small>Elektronisk utgave: ISSN: 0806-2633 (NOU Computerfile) ⇒ ISBN: 82-583-0279-5 / DOCUMENT NOU 1994: 4/NO HTML-versjon: Falch Informatikk as, Oslo</small>

Du må ha en Internett browser for å gjøre dette

Hent opp i tekstformat (RTF)

 NOU NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER
TITTEL
INNLEDNING
KAPITLER
VEDLEGG

NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

1994

1995

1996

ODIN

HVIS DU HAR INTERNETT

HJELP

BRUKERDOKUMENTASJON

